

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (İSLAM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN TÖRE CİNAYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M. Macit SEVGİLİ

ANKARA 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (İSLAM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN TÖRE CİNAYETLERİ
-Yüksek Lisans Tezi-

M. Macit SEVGİLİ

Danışman
Prof. Dr. Şamil DAĞCI

ANKARA 2007

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
...İSLAM HUKUKU... BİLİM DALI

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN TÖRE CİNAYETLERİ
.....
(TEZİN ADI YAZILACAKTIR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
.....
(YÜKSEK LİSANS TEZİ YA DA DOKTORA TEZİ OLDUĞU YAZILACAKTIR)

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Şamil DAĞCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Şamil DAĞCI

Prof.Dr. Kamil ÇAKIN

Doç.Dr. Niyazi AKYÜZ

Tez Sınavı Tarihi 03/09/2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ.....	VIII
II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI.....	VIII
III. ÇALIŞMANIN AMACI.....	IX
IV. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI.....	X

BİRİNCİ BÖLÜM**İSLAM HUKUK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TÖRE KAVRAMI**

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	2
A. Örf.....	2
B. Âdet.....	2
C. Töre.....	3
II. HUKUKSAL VE SOSYOLOJİK BİR VAKIA OLARAK TÖRE.....	4
III. TÖRENİN UNSURLARI.....	8
A. Kadın.....	9
1. Kadının Sosyal Konumu.....	9
2. İslam Hukûku Açısından Kadının Statüsü.....	11
3. Kadınlarla İlgili Töresel Olgular ve Bunların İslam Hukûkuyla İlişkisi...15	
a. Poligami.....	15

b. Erkek ile Kadın Arasında Otorite Dağılımı.....	18
c. Akraba Evliliği.....	21
d. Başlık Parası.....	24
B. Geleneksel Namus/İffet Anlayışı.....	26
1. Sosyolojik Açıdan Namus/İffet Kavramları.....	27
2. İslam Hukûku Bakımından Namus/İffet Kavramları.....	31
C. Şiddet	33
1. Kadına Yönelik Şiddetin Tanımı ve Çeşitleri.....	35
2. İslam Hukûku Açısından Şiddet ve Sevgi Kavramları.....	37
D. Oligarşik Yapı.....	40
IV. TÖREDE KADIN İLE İLGİLİ ÖGELER VE BUNLARIN İSLAM HUKUKUYLA İLİŞKİSİ	43
A. Kollektif Davranış Bilinci.....	45
B. Miras Taksimi.....	46
C. Evlilik.....	47
D. Boşanma.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKÛK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TÖRE CİNÂYETLERİ

I. SOSYOLOJİK AÇIDAN TÖRE CİNÂYETLERİ.....	51
A. Töre Cinayeti Kavramının Tanımı.....	51
B. Töre Cinayetlerinin Temellendirilmesi.....	51
C. Töre Cinayetleri Bağlamında Kadın İntiharları.....	52
D. Töre Cinayetlerinin Özellikleri.....	53
E. Töre Cinayetlerine Çözüm Önerileri.....	56
1. Eğitim İle İlgili Çözüm Önerileri.....	57
2. Psikolojik Tedbirler.	58
3. Sosyal ve Kültürel Tedbirler.	58
4. Ekonomik Tedbirler.	59
5. Politik Tedbirler.	59

6. Kitle İletişim Araçları İle İlgili Çözüm Önerileri	60
7. Hukûki Tedbirler.	61
8. Aile İle İlgili Çözüm Önerileri	62
II. TÖRE CİNAYETLERİ BAĞLAMINDA YER ALAN SUÇLAR VE BUNLARA ÖNGÖRÜLEN CEZALAR.....	62
A. Töre Cinâyetleri Bağlamında Ta'zir Cezası Gerektiren Suçlar ve Öngörülen Cezalar.....	64
1. Ta'zir Kavramı.....	64
2. Ta'zir Cezası Gerektiren Suçlar.....	65
3. Ta'zir Cezalarının Türü, Miktarı ve İnfaz Şekli.....	66
4. Ta'zir Gerektiren Suçlarda Cezayı İnfaz Eden Mercii.....	68
5. Değerlendirme.....	70
B. Töre Cinâyetleri Bağlamında Zinâ Suçu ve Bu Suça Öngörülen Ceza.....	70
1. Zinâ Suçu ve Şartları.....	71
2. Zinâ Suçuna Öngörülen Cezâ.....	72
3. Zinâ Suçunda Cezayı İnfaz Eden Mercii.....	73
III. TÖRE CİNAYETLERİNDE CEZAYI DÜŞÜREN SEBEPLER.....	74
A. Subjektif Sebepler.....	74
B. Objektif Sebepler.....	75
1. Töre Cinayetlerinde Ağır Tahrikin Suçu Ortadan Kaldıran Bir Sebep Olarak Kabul Edilip Edilmeyeceği.....	76
a. Ağır Tahrik Kabul Edilebilecek Durumlar.....	76
2. Töre Cinayetlerinde Meşrû Müdâfaanın Suçu Ortadan Kaldıran Bir Sebep Olarak Kabul Edilip Edilmeyeceği.....	77
a. Meşrû Müdâfaa (Defu's-Siyâl).....	78
b. Meşru Müdafaânın Hükümü.....	78
c. Meşru Müdafaânın Şartları.....	79
d. Töre Cinayetleri Bağlamında Meşru Müdafaâ.....	80
3. Suç Fâilinin Yakalanma Zamanı	80
a. Suç Fâilinin Suçüstü Yakalanması	80
b. Fâilin, Suç İşlendikten Sonra Yakalanması.....	82

4. Cinsel Saldırımı Engelleyen Kişiden Açısından Meşru Müdafaa.....	83
a. Cinsel Saldırımı Maruz Kalan Kadının İrzımı Müdafaa Etmesi.....	83
b. Üçüncü Kişinin veya Kişilerin, Cinsel Saldırımı Maruz Kalan Kadını Müdafaa Etmesi.....	84
ba. Kişinin, Cinsel Saldırımı Maruz Kalan Yakın Akıabasını (Karısını, Kızını vs.) Müdafaa Etmesi.....	84
bb. Üçüncü Kişinin veya Kişilerin, Cinsel Saldırımı Maruz Kalan ve Aralarında Akıabalık Bağını Bulunmayan Kadını Müdafaa Etmesi.....	86
c. Değerlendirme.....	87
SONUÇ	88
BİBLİYOGRAFYA	91
ÖZET	97
ABSTRACT	98

ÖNSÖZ

Tarihsel olarak eskiye dayanan, ancak kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte daha sık duymaya başladığımız namus adına işlenen töre cinâyetleri, toplumumuzun acı bir gerçekliği olmaya devam etmektedir. Bu cinâyetlerin daha ziyade toplumumuzda ve Müslüman ülkelerde görülmeleri, kaçınılmaz olarak töre cinâyetlerinin İslam'la olan ilgisi üzerinde kafa yormamıza yol açmaktadır.

Bu açıdan bu cinâyatlara iten sâiklerin töresel mi, yoksa dinsel mi olduğu; şayet dinsel ise, bu anlayışın İslam'da yerinin olup olmadığı; İslâm hukukunda gerek zâni, gerekse zinâ dışında gayr-ı meşru ilişkilerde bulunanlarla ilgili hükümlerin neler olduğu ve bu hükümlerin töre cinâyatlarını İslâm hukuku açısından meşrulaştırmaya yetip yetmeyeceği gibi sorulara yanıt aramak önem arz etmektedir. Bu sorulara yanıt bulmanın, töre cinâyatlarının azalmasına önemli katkılar sağlayacağı noktasından hareketle, konuyu bir yüksek lisans tezi çerçevesinde, "İslam Hukuku Açısından Töre Cinâyatları" başlığı altında inceledik.

Çalışmanın her aşamasında bana her türlü yardımı gösteren danışman hocam Prof. Dr. Şamil DAĞCI'ya, tezin planlanması ve yazımında önemli katkıları olan Dr. Abdurrahman ADAK, Dr. İbrahim BOR ve Ö. Faruk YEKDEŞ'e müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

M. Macit SEVGİLİ

Ankara 2007

KISALTMALAR

a.g.a.	: Adı geçen anket
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen rapor
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
AAK	: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları
Akader	: Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukûk Fakültesi Yayınları
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bak.	: Bakanlığı
b.	: İbn, bin
Bşk.	: Başkanlığı
Bkz	: Bakınız
c.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Hz.	: Hazret, hazret-i
s.a.v.	: Salla'llâhu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
v.d.	: Ve devamı.
Yay.	: Yayıncılık, yayınları.
y.y.	: Basım yeri yok
t.y.	: Basım tarihi yok
UAÖ	: Uluslar arası Af Örgütü

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ

Töre cinâyetleri, insanlık tarihinin gördüğü en korkunç cinâyet şekillerinden biridir. Zira bu cinâyetleri işleyenler kızı, ablası, yengesi ve eşi gibi kendilerine en yakın olanlardan birinin hayatına son vermektedirler.

Günümüzde söz konusu cinâyetler, daha çok aşiret kurallarının hâlen geçerliliğini sürdürdüğü bölgelerde meydana gelmektedir. Eskiden daha çok kırsal bölgelere has olan bu tür cinâyet örneklerine artık şehir merkezlerinde, metropollerde hatta Avrupa kentlerinde bile rastlamak mümkündür. Katı namus anlayışından dolayı namusun temsilcisi sayılan kadınlar, namusun bekçileri olarak görülen ağabey, baba veya diğer yakınlarından biri tarafından öldürülmeyi töre gereğince hak etmiş olmaktadır.

Kadınların, dinen dokunulmaz kabul edilen hayat hakkını doğrudan hedef alan töre cinâyetlerinin yakından incelenmesi son derece önemlidir. Zira bu konudaki araştırmaların, töre cinâyetlerine çözüm bulma hususunda önemli ölçüde katkı sağlayacağı umulmaktadır.

II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Töre cinâyetleri, kitle iletişim araçları vasıtasıyla son yılların popüler gündemlerinden birini oluşturmaktadır. Hemen hemen her gün bir genç kızın veya evli bir bayanın namus kisvesi altında yargısız infazına şahit oluyoruz. Bu tür cinâyetlere Müslüman olmayan topluluklarda da rastlamak mümkün olsa da, bunlar Müslümanlar arasında daha yaygın ve sık olarak görülmektedir.

Sosyo-ekonomik ve kültürel birçok faktörün doğrudan belirleyici rol oynadığı töre cinâyetleri, farklı boyutlarıyla çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Biz çalışmamızı daha çok İslâm hukûkunda töre cinâyetlerinin yerini belirlemekle sınırlı tutmaya çalışacağız. Bu amaçla, “töre cinâyetlerine İslâm hukukunda herhangi bir

dayanak bulmak mümkün müdür?” Töre cinâyetlerine cevaz verecek bir yaklaşım, İslâm hukûkuna dayandırılarak meşrulaştırılabilir mi? vb. soruların cevaplarını bulmaya çalışacağız.

“Töre cinâyetleri”, töre sâikiyle işlenen her türlü cinâyeti kapsamaktadır. Ancak son zamanlarda hem medyada hem de halk arasında töre cinâyetleri dendiğinde çoğunlukla namus cinâyetleri anlaşılmaktadır. Özellikle namus sâikiyle işlenen cinâyetlerde sayı olarak dikkât çekici düzeyde görülen artış bunun başlıca nedeni gibi görünmektedir. Söz konusu anlam daralmasını göz önünde bulundurarak biz de çalışmamızı, töre sâikiyle namus adına işlenen cinâyetlerle sınırlı tutmayı uygun bulduk. Bu anlamda tezimizde “töre cinâyetleri” teriminin, “töre sâikiyle işlenen namus cinâyetleri” ile eş anlamlı kullanıldığını söylemekte fayda vardır. Söz konusu sınırlandırmayla, kan davaları gibi namus ve şerefle ilişkili olmayan töre cinâyetleri konumuzun kapsamı dışında kaldığı gibi, genellikle gelenekçi toplumlar dışında görülen ve cezanın tatbikinde törelerin etkili olmadığı “aşk cinâyetleri” de çalışmamızın dışında kalmıştır.

Töre sâikiyle işlenen namus cinâyetlerinin daha çok “*yasak cinsel ilişkileri*” cezalandırmak amacıyla işlendiği söylenebilir. Elbette cinsel ilişkilerin de farklı düzeylerde gerçekleşmesi söz konusudur. Bu noktada İslâm hukûkunda “zinâ” suçları için “hadd” cezası uygulanırken, zinâ düzeyinde olmayan diğer cinsel ilişkiler için çeşitli “ta’zir” cezaları uygulanmaktadır. Tezimizde ta’zir cezası gerektiren suçlara ve bunlara ilişkin cezalara ana hatlarıyla değinirken, konunun merkezi kavramını oluşturan zinâ ve zinâ halleri üzerinde detaylıca durmayı uygun bulduk.

III. ÇALIŞMANIN AMACI

Namus ve namusunu koruma duygusu, insanın en temel duygularından biridir. Namusu korumaya yönelik olarak her toplumda çeşitli normlar ve nerdeyse tüm hukûk sistemlerinde bir takım yasal düzenlemeler vardır. Töre cinâyetleri de namusu koruma amacıyla işlenen hukûk dışı, daha çok törenin dayatmalarından güç alan cinâyetler olarak değerlendirilebilir. Aslında hukûkî boşluklar, başta ekonomi ve eğitim alanındaki sorunlar, sosyo-kültürel uyumsuzluklar, geleneksel yaşamla modern

taleplerin doğurduğu çatışmalar ve bunların doğurduğu travmalar gibi farklı birçok faktörden beslenen töre cinâyetlerini, çok farklı boyutlarıyla değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim bu konu, çok farklı yönleriyle değişik alanların çalışmalarına konu olmuş ve bu konuda birçok tez yapılmıştır.

Dünyanın birçok yerinde namus kaygısıyla töre cinâyetlerine benzer cinâyetler işlenmektedir. Bunlar bazen bireysel olmakla sınırlı olduğu gibi, bazen de ülkemizde, özellikle de belli bölgelerde görüldüğü gibi toplumsal bir geleneğe veya töreye dayanmaktadır. Cinâyetlerin işlendiği bu bölgelerin Müslüman olması, töre cinâyetleri ile İslam arasında bir ilişki olup olmadığı konusunu gündeme getirmektedir. Cinâyetleri işleyenlerin Müslüman toplumun üyeleri olmaları sebebiyle, bu tür cinâyetlerle İslâm dini arasında bir ilişki kurulabilir mi? İslâm hukûkunda bu tür cinâyetleri meşru gösterecek yaklaşımlardan bahsedilebilir mi? Cinâyetleri işleyenlerin kimlik olarak Müslüman olmaları, onların İslâm'dan ilham alarak bu cinâyetleri işledikleri anlamına gelebilir mi? Bu tür soruların cevabını bulması, tezin amacını ve önemini ortaya koymaktadır.

Toplumun İslâm'ı algılayış ve yaşama biçimi ile İslam öğretisinin birbirinden ayrılması gerektiği düşünüldüğünde, İslâm hukûkunun konuya yaklaşımını ortaya koymak kaçınılmaz olmaktadır. Konu ile ilgili İslâm hukûku alanında henüz etraflıca yapılmış çalışmaların olmamasını göz önünde bulundurarak bu kadar güncel ve can alıcı bir sorunun İslâm hukûkündeki yerini belirlemeye çalışmak, tezin başlıca amacını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, konuyla ilgili olarak daha kapsamlı araştırmaların yapılması yararlı olacaktır.

IV. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızın kaynakları genel olarak iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım kaynaklar, genellikle sosyolojik eserlerdir. Bunların başında *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları* serisi gelmektedir. Çalışmamızda, bu serinin içerisinde yer alan aile, töre, kadın ve evlilik gibi konular hakkında yapılmış çeşitli akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca son zamanlarda yapılan çeşitli

anketlerin verilerinden, gazetelerdeki güncel haberlerden ve internetten de istifade edilmiştir.

Çalışmamızın ikinci kısım kaynakları ise, İslam Hukûku ile ilgili klasik ve modern kaynaklardan oluşmaktadır. Klasik kaynakların çoğu, bibliyografyada geçtiği üzere İslâm hukûkçuları tarafından yazılmış olan güvenilir eserlerdir. Çağdaş kaynaklardan, özellikle Abdulkadir Udeh'in *et-Teşriu'l-Cinaiyyu'l-İslâmi* ve Abdülmelik Cündi'nin *el-Mevsuatu'l-Cinaiyye* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TÖRE KAVRAMI

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örf, töre, âdet gibi kelimeler anlam olarak birbirine yakın içerikli kavramlardır. Çok kompleks bir ilişkiye sahip olduklarından dolayı bu kavramları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Ancak bu kavramlar arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik çalışmaların mümkün ve faydalı olacağı kanısındayız. Bunun için aşağıda, bu kompleks yapıyı çözümlenmeye yardımcı olacak örf, töre, âdet kavramlarını irdelemeye çalışacağız.

A. Örf

“Örf, akılların şehâdetiyle iştihar edip, tab’an kabul edilen herhangi müstahsen şeye verilen addır. Örf, her tarafta câri olup vaz’ı, gayr-ı muayyen olursa örf-i amm; bir mahalle mahsus olup bir taife-i muayyeneye ait bulunursa örf-i hass adını alır.”¹ “Örf, insan nefsinin yöneldiği ve tatmîn olduğu her türlü hayır olarak da tanımlanmıştır.”²

B. Âdet

“Âdet, insanların özünde yer etmiş, sağduyu sahiplerince de makbul görülen, öteden beri yapıla gelen şeylerdir. Örf ile neredeyse eşanlamlı olan âdetin diğer adı da teâmüldür.”³ Örf, âdete göre daha kuvvetli ve yaptırıcı bir güce sahiptir. “Kur’an’da ‘emr bi’l-ma’ruf’ denirken örf kastedilmektedir.”⁴ Örf, adet, teamül, anane, gelenek, görenek kavramlarının özellikle halk dilinde, aynı manalarda kullanıldıkları görülmektedir.

¹ Ömer Nasuhi Bilmen, “Örf mad.”, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen yaymevi, İstanbul, 1967, I, s. 17.

² Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbnu’l-Manzur el-İfrikî el-Mısri, *Lisanu’l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1956, IX, 239.

³ Mehmet Erdoğan, “Âdet mad.”, *Fıkıh ve Hukûk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yay., İst., 1998, s. 4.

⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Örf mad.”, *Sosyoloji Sözlüğü*, Talim ve Terbiye Dairesi Yay., İst., 1969, s. 225-226.

C. Töre

Sosyolojik bir vâkıanın isimlendirilmesi olarak töre, geleneklerden kaynaklanan tüm kültürel unsurlar manasında örf ve âdetten daha kuşatıcı bir anlamda kullanılmaktadır. Hilmi Ziya Ülken, kullanılış olarak âdet ile örf arasında anlam ayniliğinin olduğunu belirttikten sonra, törenin esasen âdetin daha somutlaştırılmış ileri bir adımı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre âdet, *“belirli bir toplum için yapılması gerekli davranış tipidir. Bu kelime örfle birlikte ve eşanlamlı olarak kullanılır. Örf ve âdetler gibi. Âdetleri koruyan yaptırıcı güçler kanun kuvvetinde olabilir ve böyle bir durumda âdet kanunun yerini alabilir. Buradan töre: ‘âdet hukûku’ doğar. Yaptırıcı gücü daha az toplum davranışları âdet cinsinden ise onlara, geçiciliklerinin derecesine göre görenek (usage), öyle sayılma (convention), moda denir.”*⁵

Sonuç olarak, töre, örf ve âdet arasındaki semantik ve sosyolojik bağıntıyla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

1. Töre, genellikle örf-âdet ile yakın anlamli olarak kullanılmaktadır.
2. Töre, etimolojik olarak ma’rufla, irfânla (iyi olanla) bağlantılı olan örf ile eşanlamli değildir. Çünkü doğru yanlış da olabilmektedir.
3. Töre, iyi töre ve kötü töre diye ikiye ayrılmaktadır. Âdet de iyi ve kötü olabileceği için, töre ile âdet bazen aynı anlamda kullanılabilir.
4. Töre, âdetin daha somutlaştırılmış, hükûkileştirilmiş halidir. Âdette herhangi bir müeyyide olmamasına rağmen, törede sosyal yaptırımlar vardır. Dolayısıyla töre, âdetin normlaştırılmış ileri bir adımını teşkil eder.
5. Töre, örf ve âdeti kapsayıcı anlam içeriğine sahip bir kavramdır.

Vardığımız sonuçların tümüne uygun olarak, Gordon Marshall’ın töreyle ilgili şu değerlendirmesi yerinde olacaktır. *“Töre, bir toplumun üyelerinin çoğunun inandığı, terbiye standartlarını sağlamada esas olan ahlakî kurallar ve davranış biçimlerini içine alır. Töreler etkin biçimde uygulanır ve ihlalleri; ya grup kınaması*

⁵ Ülken, “Âdet mad.,” a.g.e., s. 3.

ve yaptırımıyla ya da ahlaki tutumların yasa haline geldiği durumlarda hukûki yollarla cezalandırılır.”⁶

Biz, töre cinâyetleri etrafında şekillenen tezimizin tümünde, töre kavramını örf, âdet ve gelenek-göreneği kuşatıcı bir anlamda kullanacağız.

II. HUKUKSAL VE SOSYOLOJİK BİR VAKIA OLARAK TÖRE

Töre, tarihin tüm devirlerinde varlık alanı bulan kültürel ve geleneksel bir değerdir. Bu varlık alanı, yerellik arz eden adlandırmalara sahip olmasına rağmen anlam olarak evrensel boyutludur. Söz konusu değer, toplumu şekillendirme hususunda antik medeniyetlerin, sosyolojik ekollerin, dinsel öğretilerin, feodal yapıların ve modern aristokrat yapılanmaların içerdiği ritüel, hukûk, görenek ve alışkanlıklara paralel olarak bazen baskın, bazen de pasif olabilmektedir. Bu anlamda töre, normatif özellikler taşıyan sosyolojik bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Toplumun iç dinamiğinin ahenkli bir şekilde devam etmesi için, sosyal hayatı düzenleyici bir takım temel kurallara ihtiyaç vardır. Bu kuralları dînî, ahlakî ve hukûki kurallar şeklinde tasnif edebiliriz. Toplumsal düzen açısından bunlardan en önemli kategoriyi, devletin bir dizi yaptırıma (müeyyide) bağladığı hukûki kurallar oluşturmaktadır. Bu kurallar da yazılı ve teamüle dayalı olmak üzere iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan yazılı olanlar diğerine nazaran daha kuvvetlidir. Çünkü yaptırım güçleri mevzuat halinde belirlenmiştir. Bu bakımdan anayasa, kanun, tüzük ve yönetmelik şeklinde bir güç sıralaması teşkil etmektedir. Yazısız olan diğer kategori ise, örf ve âdet unsurlarından oluşmaktadır.⁷

Yazılı hukuk kurallarının yaygınlaşması sonucunda örf ve âdet, hukûkun ikinci kaynağı durumuna düşmüştür. Sözü edilen hukûki kurallar bazen dînî, ahlaki ve görgüyle ilişkili hükümlerin ve değerlerin tümünü; bazen de sadece bir kısmını kapsayabilme kabiliyetine sahiptir. Öte taraftan kırsal kesimde yaşayan ve eğitim düzeyi yüksek olmayan kesimlerde, bazen mer’i-yazılı hukuk normlarının yerini örf

⁶ Gordon Marshall, “Töre mad.”, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 763-764.

⁷ Mustafa Aksoy, “Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın ve Mehîr Kavramlarının Sosyolojik Tahliî”, (*Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara 1990, s. 562.

ve töre unsurları alabilmektedir. Kısacası töre ve örf, bazı sosyal bünyelerde yazılı olmayan hukûk kaynağı olarak kabul edilmektedir. Sosyal bir olgu olarak töre, insanlığın tarih serüveninin ilk zamanlarında fertler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım kurallara karşılık gelmektedir. Bunlar, kayıt ve zabıtların henüz yazıya aktarılmadığı dönemlerde, asayişî sağlama ve kamu maslahatını gözetme fonksiyonlarını yerine getiren gayr-ı resmi hukûk normları oluşturmaktaydı. Öyleyse törenin mazisini, hukûkun daha yazılı hale gelmediği ilk sosyalizasyon girişimlerine kadar götürmek mümkündür. Günümüzde bu tür hukûka, “örfi hukûk” denilmektedir. Daha sonra, hukûk kaideleri belirlenip cezai müeyyidelerin kapsamı tespit edilince, toplumun derin münasebetlerine kök salmış bu hukûk normları, mazideki etkin işlevlerini yitirmemiş; yazılı hukûkun ıslahında zorlandığı muamele ile ilgili teferruatlarda geçerliliğini devam ettirmiştir. Yukarıda bahsi geçen “örfi hukûk”, bazen hukûk kaidesi haline gelebilir. Bunun için üç şartın gerçekleşmesi lazımdır:⁸

a. Maddî unsur: Örfün benzer hareketlerinin toplum tarafından uzun bir süre tatbik edilmesi;

b. Manevî unsur: Tatbik edilen kuralın, toplum içerisinde ifade ettiği bir kutsiyetinin olduğuna inanılması ve buna uymanın zorunlu olduğu konusunda kolektif bir bilincin oluşması;

c. Hukûkî unsur: Kurallara uymayanların, resmi bir merci tarafından cezalandırılması gerekir.⁹

Örf, İslam hukûku kaynaklarından biridir. “*Gerek Hanefî ve gerekse Maliki fıkıh ekolleri, örfü bir kaynak olarak kullanırlar ve hakkında kesin bir nass olmayan hususlarda onu fıkhi bir kaynak sayarlar. Nassın bulunmadığı yerlerde insanların muamelelerine dair meselelerde nasıl ki maslahat İslâm fikhinin dayanağı ise, içinde fesat olmayan örf de fıkıh bilgininin atmaları gereken değil, aksine almaları gereken maslahat çeşitlerinden birisidir.*”¹⁰ Öyleyse “örf” kelimesi, İslâm hukûkunda teknik

⁸ Bkz. Ömer Faruk Hilmi, *Güneydoğu’da Töre ve Kan Davaları*, Ufuk Gazetesi Yay., No: 1, Şanlıurfa, 2000, s. 12.

⁹ Hilmi, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁰ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, Kitapevi yay., (Çev. İbrahim Tüfekçi), İstanbul, 1994, I, 213; Kur’an ve sünnet emirleri karşısında örfün üç kısma ayrıldığı husûsu ile ilgili olarak bkz. *a.g.e.*, I, 214.

bir anlam ifade eder. Fakat siyasi erki elinde bulunduran resmi merciler, yönetimle ilintili bazı amaçları gerçekleştirmek için bu hukûki-teknik anlamı çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmemişlerdir. Dolayısıyla örf'le ilgili bir anlam kayması görülmektedir. “Osmanlı'nın kuruluş döneminde Anadolu'ya gelen Seyit Şerif Cürcani'nin 'örf' teriminin kullanımındaki bu anlam saptırmasını müşahede ettiği ve bunun kötü sonuçlarını tahmin ettiği nakledilir.”¹¹ Nitekim zamanla örf, siyaseti ve gücü elinde bulunduranların koyduğu kurallar anlamına gelmiş ve örfi cezalar, örfi vergiler ve örfi idare gibi kavramlar doğmuştur.¹²

Mecellede “töre” kelimesine doğrudan vurgu yapan bir madde bulunmamakta, buna karşılık örf ve âdetle ilgili maddeler yer almaktadır. Genel hatlarıyla töre, örf ve âdet kavramlarının aynı manaya karşılık geldiklerini belirtmiştik. Bu bakımdan, Mecelle'nin 43., 45. ve 36. maddelerinin töreyle ilgili olduğunu ifade edebiliriz. Mecelle'nin 43. maddesi şöyledir: “**Örfen maruf olan şey, şart kılınmış gibidir.**” 45. madde, örfü nass ile eş değer tutar: “**Örf ile tayin, nass ile tayin gibidir.**” 36. maddesi ise “**Âdet muhakkemdir**” şeklindedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, zamanın akışı içerisinde töre; bazen hukûkla, bazen dînle ve bazen de ahlakla iç-içe olmuş hatta bazen bunlarla eşdeğer tutulmuştur. Bu eşdeğerliliğe paralel olarak töre, karşısında bütün dînlerin sükut ettiği, mantığın işlevselliğini kaybettiği bir tabu haline getirilmiş ve ona değerler toplamı kıymetinde bir kutsiyet atfedilmiştir. Netice olarak törenin gerektirdiği durumlar, vazgeçilmez biricik doğru olarak telakki edilegelmiştir. Töre cinâyetleri akıl almaz bir şekilde, katilin idrak ve basiretini söküp âdeti bir robotun beynine kodlanan şifreler gibi gözünü karartmaktadır. Dolayısıyla, tarih sahnesinde görülen bu denli hunhar öldürmelerin arka planını oluşturan zihniyeti, zihniyeti imar eden sosyolojik, psikolojik ve kültürel unsurları iyi tahlil etmek gerekmektedir. Bu zihniyetin düğümlendiği nokta, şüphesiz ki törelerdir. Ataerki-feodal yapıya sahip aşiretçi toplumlarda töreler genellikle, tabu haline dönüştürülen öncekilerin yaşam biçimi ve benimsedikleri kaidelerden oluşmaktadır. Anadolu'da bulunan geleneksel yapıların dînî yönleri genellikle kuvvetli olmaktadır. Dînî hassasiyetleri fazla

¹¹ Hüseyin Hatemi, “**Hukûka Aykırı Törenin Hukûktaki Sonuçları**”, (*Sosyolojik ve Hukûksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinâyetleri Uluslararası Sempozyumu*) başlığı ile yayımlanan kitapta makale, Akader, Diyarbakır, 2003, s. 14-15.

¹² Hatemi, *a.g. m.*, s. 14-15.

olan bu insanların bir bölümü, töreyi dînî kurallar olarak algılayabilmektedir. Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Aytekin Sır'ın, namus ve töre cinâyetleriyle ilgili olarak 430 kişi ile yaptığı mülâkâtından dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. Bu kişilerle görüşmeler Kürt, Zaza, Arap ve Alevi köylerinde ve kırsal kesimden göçün şehir merkezine yoğun olarak yaşandığı yerlerde yapılmıştır. Bunların % 78.5'i erkek; % 21.5'i ise kadındır. Eğitim durumları ise şöyledir: % 24.6'sı ilkokul, % 19.4'ü yüksekokul, % 18.9'u lise, % 15.8'i ortaokul tahsilli, okur-yazar olmayanların sayısı ise % 12.5'tir. Bu ankette, törenin ne olduğuyla ilgili sorulan soruya verilen cevaplar şöyledir:

Atalarımızın kaydettiği kurallar	% 57.2
Dini kurallar	% 17.7
Yaşam biçimimiz	% 9.0
Büyüğe saygı, erkeğe saygı	% 3.8
Kadına sahip çıkma	% 2.1

Bazı arazi hassasiyetler ve ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanan inkarlar bir yana, insanlığın tarihi gelişiminde töreye bağlılık daima ola gelen bir kural olmuştur. Bu kuralı inkar etmek, nedensellik bağı üzerinde örülen kurgusal tarihi yanlış veya tersinden okumaya sebebiyet verecektir. Modern dünyada etkinliğini kaybettiği düşünülen törenin, töre cinâyetleri gibi olguların oluşumunda ağırlığını bâriz bir şekilde hissettirmesi, törenin hâla insanlar üzerindeki bağılıcılığını göstermektedir. Nitekim Dicle Üniversitesi öğretim üyesi Ahmet Cihan'ın, "Töre ve Namus Cinâyetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve Toplumdaki İzdüşümü" konulu 52 kişi (yarısı kız) üzerinde yaptığı araştırmasında¹³, örf ve âdete tamamen bağılım diyenlerin oranı % 29; kısmen bağılım diyenlerin oranı % 59; kendisini aldatacak eşini öldürmeyi ya da öldürtmeyi normal görenlerin oranı % 13'tür. Bu şekil bir infaz gerçekleştirmek; bir cana kıymak, elbette ki töreye büyük bir bağlılık psikolojisini gerektirmektedir. Eğitim seviyesi düşük olan insanların kendi zihniyetleri içerisinde

¹³ Ahmet Cihan, "Töre ve Nâmus Cinâyetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve Toplumdaki İzdüşümü: Dicle Üniversitesi ve Diyarbakır Örnekleri", (*Sosyolojik ve Hukûksal Boyutlarıyla Töre ve Nâmus Cinâyetleri Uluslararası Sempozyumu* başlığı ile yayımlanan kitapta makale), Akader, Diyarbakır 2003, s. 57-58.

cinâyeti gerçekleştirmeleri belki gerekçelendirilebilir. Ancak üniversite düzeyinde eğitim alan kişilerin buna olumsuz bir tavır takınmamaları, daha etraflı sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik araştırmaların yapılması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Töreler, genel yapıları itibariyle kötü olacağı gibi iyi de olabilir. Büyüklere daima öncelik vermek, yoksul insanları imece yöntemiyle evlendirmek, varlıklı insanların annesiz-babasız çocukları sünnet ettirmesi, kirvelik geleneği v.s. gibi töreler, iyi törelere verilebilecek bazı örneklerdir. Bunlara mukâbil töre cinâyeti, kötü bir töredir veya kötü törelerin bir neticesidir. Çünkü töre cinâyetlerinde söz konusu olan sert ve acımasız törelerdir. Töre, sosyolojik bir kavram olan “toplumsal norm” içinde yer almaktadır. Toplumsal normlardan sapmalar, genellikle sert ve acımasız yaptırımları içermektedir.¹⁴ Örf ve âdetlerin doğuşu zaman içerisinde kendiliğinden olduğu gibi, ölmeleri ve insanlar tarafından unutulmaları da zamanla kendiliğinden olmaktadır. Örf ve âdetler, bir ihtiyacı karşılamak için meydana geldiklerinden dolayı, o ihtiyaç sona erdiğinde veya toplumun eğitim ve öğretimi geliştikçe kalkar veya değişir. Bunların yaptırımları ise kınama, ayıplama, dışlama, toplumun dışına veya aileden atma, belki de öldürmedir.

III. TÖRENİN UNSURLARI

Töre cinâyetleri bağlamında bir törenin varlığından bahsedebilmek için kadın, geleneksel namus anlayışı, şiddet ve oligarşik yapı olmak üzere dört unsurun bulunması zorunludur. İşlenen bir cinâyetin töre cinâyeti olarak adlandırabilmesi için, bu dört unsurun olayların gelişiminde bâriz bir şekilde etkisini hissettirmesi gerekmektedir. Özellikle geleneksel namus anlayışının teşekkülü ve oligarşik yapının varlığı, bu tür cinâyetlerin töresel yönünü oluşturmaktadır. Şimdi bu unsurları sıra ile tahlil edelim.

¹⁴ Mahmut Tezcan, “Ülkemizde Aile İçi Töre Ya da Namus Cinâyetleri”, (T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri başlıklı kitapta makale), Ankara, 1999, s. 23.

A. Kadın

Geleneğin ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli görevi üstlenen aktör kadındır. Kadın bu görevi, fitratında bulunan törelere bağlılık dürtüsüyle bizzat yaşayarak; toplumun yerleşik kurallarına uyumlu bireyler yetiştirmek suretiyle de yaşatarak yerine getirir. Bu bakımdan kadın, törelerin merkezinde bulunur. Bu figür, bilhassa töre cinâyetlerinin her anında varlığını hissettirir. Bu yüzden töre cinâyetleri konulu bir çalışmada kadının irdelenmesi faydalı olacaktır.

1. Kadının Sosyal Konumu

“Kadın, kültürün kuşaklar arasında aktarılmasında birinci derecede rol oynamaktadır.”¹⁵ Kadın bu görevi, kendisiyle duygusal bağları bulunan yakın akrabaları ile ifâ etmektedir. Kadının varoluşunun en büyük nedenlerinden biri karnında kanıyla, göğsünde sütüyle ve yüreğinde sevgisiyle büyüttüğü evlatlarıdır. Çocuklarına bu denli şiddetli bir bağla bağlanan anne, çocuklarına gelen veya gelecek olan en küçük bir tehlikeye katlanamamakta ve çekinmeden kendini feda edebilmektedir. Geleneksel toplumlarda aile çerçevesini, geniş bir akraba çevresi oluştururken, modernitenin getirdiği yeni yaşamla beraber bu çevre, kadının etrafında kümelenen koca ve çocuklardan ibaret hâle gelmiştir.

İnsan neslinin devamında anne olarak icrâ edilen görev, kadının ruhsal ve duygusal açıdan bir takım olumsuzluklarla baş başa kalmasına sebebiyet vermiştir. Böyle bir vazifede herhangi bir irade ve tercih hakkı söz konusu olmadığı için, kadının bu mukadderatına katlanmasından başka bir alternatifi yoktur. İnsan cinsleri arasındaki ilişkilerde kadın, doğada bulunan iki karşı cins arasındaki ilişkilerin aksine, merkezi konumdan uzak tutulmakta ve hor görülmektedir. Böyle bir durum, yüklenmiş olduğu önemli görevi ile toplumda gördüğü itibar arasında bir zıtlığa işaret etmektedir.

¹⁵ Nihat Nirun, *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 56.

Kadın hakları ve onunla bağlantılı problemler dünyanın hiçbir yerinde, girilen titiz teşebbüslere rağmen tam olarak çözülebilmemiş değildir. Hayati pratikler ve sosyal doku, kadına özgürlük alanı tanıyan hukûk kurallarını kaldıramamış; belki de kabullenememiştir. Bu konuyu çözdüğünü sanan güçlü devletler bile, çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Kısacası çözümleri planlanan meselelerin başında gelen bu sorun, sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel nedenlerle uygulama alanı bulamamıştır. *“Böyle meselelerin içtimai problem olarak çözülmüş sayılabilmesi için, sadece mevzuata bağlanmış bulunması kifayet etmemektedir. Uygulanan mevzuatın ilgili bulunduğu cemaat tarafından benimsenerek geleneğine ve kültürüne mal edilmiş olması gerekmektedir.”*¹⁶

Ataerkil zihniyet üzerine kurulu aşiret sistemlerinde kadın, çocuklarına annelik görevi yapıp onları büyütmekten başka bir misyona sahip değildir. Genelde bu misyonu sorunsuzca üstlendikleri müddetçe, aleyhlerinde işleyecek bir baskı mekanizması devreye girmemektedir. Kadınlar, tıpkı büyüklerin bulunduğu aşiret zümresinde konuşma hakkına sahip olamayan ve bu tutukluluk yüzünden, hayatın geri kalan tüm kesitlerinde özgüven duygusundan yoksun bir şekilde büyüyen çocuklara benzemektedirler. Aktiviteye iştirak edememe ve fikir üretimi hakkına sahip olamama hususunda, bu çocuklarla aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Aslında bu sessiz baskı, kadının zihinsel işlevini felce uğratarak onu emirler karşısında mekaniksel olarak çalışan bir robota dönüştürmekten başka bir şey değildir. Bireysel yaşamı konusunda karar verme hakkı bulunmayan kadın, evlilikte de tercih hakkına sahip değildir. Görünürde gönlünü almayı amaçlayan fikir alışverişinin yüzeysel kısıntıları haricinde, kızın geleceğini belirleyen asli unsur, gayr-ı resmi kanun koyucularının belirlediği yazısız-örfi hukûk; yani töredir. Sözü edilen yapılanmalarda genç kızın sevdalanması anlamsızdır. Genç kız için sevda, sonu olmayan bir serüvenden ibarettir. Sevgisini anlatmaya yeltenmek ise, acı bir bedeli ödemek zorunda olmakla eşdeğerdir.

Sessiz baskının ötesinde somut bir şiddete maruz kalan kadın, bir zamanlar evlat sevgisinin verdiği huzur, sükûnet ve çeşitli avunmalarla sağladığı ruhi dengeyi artık sağlamakta zorluk çekmekte; ruhi dinginliğe bir türlü ulaşamamaktadır.

¹⁶ Tahir Çağatay, “İçtima-i Nizam-Kadın-Cemiyet”, (Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara 1990, s. 112.

Kendisini hayata bağlayan tüm sağlam damarlar koparak büyük bir bunalım ve çelişki içerisine girmektedir. Böyle bir halet-i ruhiyye içerisinde olan kadın, bu bâdireyi atlatabilmek için bir çıkış noktası aramaktadır. Böyle bir arayışın, kendisine çok pahalıya patlayacak bir sonuca neden olacağı da tabii ki bilincindedir. Ağa, dînî otorite, aşiret reisi ve baba tarafından, etrafı sağlam kurallarla örülmüş bir kısıpca sıkışan kadının hareket alanı oldukça kısıtlıdır. Böyle bir durumda, kadın için üç seçenek söz konusudur: Özlemlerle beklediği ölüme kavuşmak için intihar etmek; ölümü bile göze almış bir halde kendisine revâ görülen tüm haksızlıklara ve şiddete tahammül etmek; geçici bir firar bile olsa törelerin kısıpından kurtulup kaçmak. Fakat üçüncü seçenek de çoğu kez ölümlerle neticelenmektedir.

2. İslâm Hukûku Açısından Kadının Statüsü

İslâm dini, tüm insanlara karşı sonsuz bir şefkat ve ilgi gösterilmesini emretmektedir. Bu emrin, Allah'ın sonsuz merhametinin bir tecellisi/yansıması olduğu düşünülmektedir. Böyle bir direktif, şüphesiz ki sadece insanlara mahsus değildir. Bilakis, insanların dışındaki tüm canlıları da kuşatmaktadır.

İslâmiyet'te kadın muhterem addedilmiştir. Bu hususta, Kuran'da ve Hz. Muhammed'in hadislerinde birçok işaretler vardır. "Cennet, annelerin ayakları altındadır"¹⁷ hadisi, kadına verilen önemi açıkça göstermektedir. Yine, "Ben cinleri ve insanları sırf beni tanıyıp yalnız bana ibâdet etsinler diye yarattım"¹⁸ ayeti, kadının ve erkeğin aynı gaye için yaratıldığını ifade etmektedir. Kuran'ı-Kerim dikkatle irdelendiği zaman emir ve yasaklarının, "Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar"¹⁹ şeklinde, her iki cinsi de aynı ölçüde muhatap alıcı bir üslupla ele alındığı görülecektir. Bu, İslâm dîninin erkek ve kadınlara eşit bir gözle baktığının açık bir delilidir.

Yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak, tüm varlıklara karşı sorumluluk üstlenmek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan halifelik görevini kabul etmek, yapılması gereken yükümlülükleri kusursuzca ifa etmeyi taahhüt etmek demektir.

¹⁷ Muhammed Abdurrauf el-Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir min Ahadisi'l-Beşiri'n-Nezir*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, III, 477.

¹⁸ Zâriyât, 56.

¹⁹ Ahzab, 35.

Varlık kategorileri arasında bu görevi üstlenen kategori, insan olmuştur. İnsan kavramı, iki ayrı cinsi de kapsadığına göre her iki cinsin de ilahi hitaba aynı ölçüde muhatap olması gerekmektedir. Adı anıldığı anda, çeşitli nedenlerden dolayı cinslerin ikincisi olarak akla gelen kadının da tıpkı hem cinsi gibi, halifeliğin ve mükellefiyetin gerektirdiği tüm labirentlerden geçmesi gerekmektedir. Öyleyse İslâm dînî, erkek ile kadın arasında temelde bir ayırım yapmamaktadır. Gazali, yeni doğan çocukla ilgili uyulması gereken beş ahlaki görevden birini şöyle açıklamaktadır: *“Baba, erkek çocuk doğduğu zaman fazla sevinip kız çocuğun doğumuyla üzülmemelidir. Zira bir baba olarak hayrın hangisinde olduğu bilinmez. Nice erkek çocuk sahibi vardır ki erkek çocuğu olmamasını veya erkeğin kız olmasını temenni etmektedir. Belki kızların ebeveyne sağladığı rahatlık, erkek çocuklarının sağladığı rahatlıktan daha fazladır. Kızları yetiştirmek hususunda elde edilen sevap daha çoktur.”*²⁰

Peygamberimiz (sav) Veda Hutbesi'nde, eşlerin birbirleri üzerinde karşılıklı hakları olduğu ilkesiyle, eşler arası münâsebetin ve ilişkilerin genel olarak çerçevesini çizmiş ve bu çerçeve, İslâm Aile Hukûkunun çekirdeğini oluşturmuştur. İslâm hukûkunda kadınlar, yaşamla bağlantılı tüm teferruatlarda erkeklerle aynı haklara sahiptirler. Kur'an'ın önemli bir bölümünü teşkil eden tevhit, iman ve ahlak mevzularında kadın, erkekle aynı derecede sorumludur. Kadın için ibâdetlerin hükmü, biyolojik bünyelerinden kaynaklanan bazı cüzi farklılıklara rağmen erkeğinkiyle aynı ölçüde geçerlidir. Muâmelât hususunda ise bir takım sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerden dolayı, kadının hareket alanının sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır. Onu bu alanın ötesinde bir alanla sorumlu tutmak, gücünün kaldıramayacağı bir yükü yüklenmeye zorlamak anlamına gelmektedir. Kısacası İslam hukûku kadına, erkeğinkiyle aynı medeni ve insani haklar vermiştir. Onları ticaret yapmak, ilim öğrenmek, servet biriktirmek, tasarruf serbestisine sahip olmak gibi sosyal, ekonomik ve kültürel haklardan mahrum bırakmamıştır. Öyleyse kadın mal biriktirebilir, ticaret yapabilir ve servetini istediği şekilde kullanabilir. Yine, *“alım satım, nikah, hibe, şufa, malını birine emanet verme, kira, geçici olarak verme,*

²⁰ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazali, **İhyau Ulumiddin**, Matbaatu'l-Osmaniyye, Mısır, 1933, II, 49.

kefalet, vekalet, ortaklık türleri, dava, ikrar, sulh, vasiyet gibi şeriat işlemlerinde kadın, erkeğin sahip olduğu haklara bütünüyle sahip olur."²¹

Hz. Peygamber (sav), öncelikle eğitimli bireylerden müteşekkil ideal bir Müslüman toplumu inşa etmeyi amaçlıyordu. Bu yüzden etrafına kabiliyeti yüksek, muhakeme gücü kuvvetli olan ashab-ı suffeyi toplayıp ideal toplumun çekirdek grubunu kurmuştu. Bu amaçla ideal toplumun oluşumunda kadınlara da kayda değer görevler vermişti. Onların hukûki ve sosyal müşküllerini çözüp kendilerine çok geniş bir hareket alanı sunmuştu. Evlerinde oturup statik bir yaşam sürmelerini hoş görmemiş; bilakis sosyal, dini ve kültürel aktivitelere bizzat iştirak etmelerini istemişti. Kısacası, erdemli bir kadın profili çizmek istemiş ve bu amacına ulaşmak için de bizzat kendi hanımlarını merkeze yerleştirmişti. Neticede, marifet ve bilginliğiyle temayüz eden bir takım güzide bayan sahabeler ortaya çıkmıştı. Mesela Hz. Aişe, önde gelen bir mühaddis ve mâhir bir fakihti.

İslâm dîni, kadınların toplumsal sorunları çözme ve fikir üretme hürriyetlerine bir sınırlandırma getirmemiştir. Mukadderatıyla ilgili bir karar mekanizmasında tercihi ve son sözü tamamen kendisine bırakmış ve bu hususta kendisine bir dayatma yapılmasını da hoş görmemiştir. İslâm hukûku, belirli mercilere itaati teşvik etmesine rağmen, dogmatik kurallarda sürü psikolojisini reddetmiştir. Bu reddediş ve onurlu tavır, kadınlar için de geçerlidir. Kadına, iradesini ve tercihini serbestçe sunma imkanı veren İslam dini, aynı zamanda ona bir takım idari ve dini liderlikler ön görmüştür. Kadının dini yetkinliği, ana hatlarıyla şu şekilde ortaya konmuştur: *"Kadın erkek gibi ilim öğrenmekle, itikadi ve ameli hükümlerle yükümlüdür. Kadın (ittifâkla) alim olur, müftü olur, veli olur, arif-i billah olur. Öğretmeye, icihad etmeye de yetkisi vardır. Kadın bazı bilginlerimize göre, Peygamber göndermenin mümkün olduğu zamanlarda, Allah'ın fazileti sayesinde Peygamber bile olur. Nitekim, Hz. İsa'nın annesi Meryem, Hz. Musa'ya bakan Asiye, bazı bilginlerimizin nazarında peygamberdirler. Kadın, erkek gibi idareci olabilir. Hanefti mezhebine göre, (İslâmi) hadd cezaları hariç kadılığın diğer şartlarını*

²¹ İzmirli, İsmail Hakkı, *el-Cevabu's-Sedid fi Beyani Dini't-Tevhid*, Ali Şükri Matbaası, Ankara 1341, s. 132-133; Şahitlik hususunda kadın, biyolojik ve duygusal nedenlerden dolayı erkekle aynı haklara sahip olmamasına rağmen doğum, emzirme, aybaşı gibi mevzularda sadece kadının şahitliği geçerlidir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. İzmirli, *a.g.e.*, s. 133.

kendinde toplayan kadın, hukûki konularda kadı olabilir. Kadın sadece halife olamaz; çünkü halifelîğin esas şartları erkeklerde bulunur."²²

Hız. Peygamber (sav), uyarmakla görevli olduğu câhil bir milletin kadın üzerindeki yanlış telakkilerini değiştirmeyi başarmıştı. Sömürünün en popüler nesnesi olan kadını en kutsal merkeze konumlandırmak, mükemmel bir dönüşümün ürünüdür. İslâmiyet'in kadının hukûki durumun ve evlenmesi konusunda getirdiği yenilikler, bu dîne yeni girmiş olan toplumların ilkel âdetlerini dönüştürmede bir devrim niteliğindedir. Yüzyıllardır uygulanan ve hayatın vazgeçilmez unsurları olan âdetleri tamamen terk etmek, sosyolojik ve tarihsel şartlar açısından bakıldığında imkansız denecek kadar zor görünmektedir. Zaten İslam, iyi âdetlerin terk edilmesi taraftarı değildir. Bu yüzden Müslüman toplumların çoğunda, kök salmış yerleşik âdetler ile reform niteliğindeki İslami direktifler uzlaştırılmaya çalışılmıştır. "*Bazı toplumlarda koyu Müslüman olunmasına rağmen, İslâmi prensipler yerine yerli âdetler uygulanmaktadır. Örneğin Fas'ın Kabile ve Atlas bölgesinde, pedersahi aile rejiminde herhangi bir değişikliğe yanaşılmamıştır. Berberiler Müslüman oldukları halde, İslâmi kaideler yerine, kendi yerli örf ve âdetlerini uygulamaktadır. Genellikle Kuzey Afrika'nın Müslüman toplumlarında kadın sert bir hukûki rejim içinde yaşamaktadır.*"²³

Erkeğin, Kur'an'a göre "en şerefli varlık" makamına beraberce ulaştığı karşı cinsini hırpalaması ve ona sefil bir hayat yaşatması, İslam'ın öngördüğü Müslüman karakterine aykırıdır. Bu bakımdan, günümüz Müslüman toplumun gelenekçi ve modern ailelerinde müşahede edilen kadına yönelik şiddetin temelini, fıkıh kaidelerinde ve İslam ahlakında bulmak güçtür. Bunun temelini, çevresi töresel ve kültürel alışkanlıklarla sarmalanan Müslüman'ın zihniyetinde aramak gerekmektedir. Kaldı ki kadına yönelik kaba güç kullanımı ve saldırılar, evrensel boyutlu bir sorundur.

Hristiyanlık ve diğer dinlerin çoğunda kadın, kötülüğün kaynağı olarak telakki edilmekteydi. İsa'nın çarmıha gerilme nedeni bile insanları, kadının neden olduğu asli günahı temizlemek olarak düşünülüyordu. "*Feminizm tarihi yazmış*

²² İzmirli, *a.g.e.*, s. 131. Kadının halifelîği ile ilgili tartışmalar için bkz. Abdurrahman Adak, **Halifede Aranılan Şartlar**, (D. Ü. Sos. Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2001, s. 80-98.

²³ Halil Cin, **İslâm ve Osmanlı Hukûkunda Evlenme**, Selçuk Üniversitesi yayımları, Konya, 1988, s. 45-46.

olan Leon Abansur, Hristiyanlıkta kadının sefil vaziyetine rağmen, Müslümanlıkta kadına büyük bir hak ve salahiyet verildiğini ve İslâm nazarında kadının mevkiinin yüksek olduğunu ifade ediyor. *Fi'l-hakika, Arabistan'da İslâmiyet doğmazdan evvel Araplar nezdinde kadının mevki cidden acınacak derecede idi.*"²⁴ Yahudi inancına göre de kadın, saygınlığı gerektirecek herhangi bir özelliğe sahip değildi. Bilakis o, şerrin ve uğursuzluğun temsilcisiydi. Yahudilerin her sabahki dualarında şu cümle geçmektedir: "Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun."²⁵

3. Kadınlarla İlgili Töresel Olgular ve Bunların İslam Hukûkuyla İlişkisi

Halk arasında yaygın olan törelerin merkezinde kadın bulunmaktadır. Kadın marifeti, karizması ve cazibesıyla toplumsal olayların şekillenmesinde etkili olmaktadır. Kadınlarla ilgili töresel olguların bir bölümü, onların toplum içindeki konumunu daha açık bir şekilde göstermektedir. Bunların en önemlileri poligami, erkek ile kadın arasında otorite dağılımı, akraba evliliği ve başlık parasıdır. Aşağıda, bu olguları sosyolojik açıdan ele alıp İslam hukûkuyla olan ilişkileri üzerinde duracağız.

a. Poligami

Bir erkeğin, birden fazla kadınla evlenmesine çok eş ile evlilik (poligami) denmektedir. Poligami, kadınlarla ilgili en çok rastlanılan töresel olguların başında gelmektedir. *"Poligaminin en yaygın şekli aldığı muhitler olarak Şarki Akdeniz havzasının Semitik ve Hamitik kavmi, Midyalılar, Farslar, Hindular çevresi olarak bilinmektedir. Fakat modern hayat nizamı, bütün nüfuz etmekte olduğu çevrelerde olduğu gibi buralarda tesirini göstermektedir. Yine İbrani geleneğine göre poligami serbesttir, meşrudur, teamüldür."*²⁶ Çok eş ile evliliğin yukarıdaki toplumlarda daha yaygın olması, muhtemelen bu toplumların ataerkil bir yapıya sahip olmalarından

²⁴ Necip Ali, (Denizli Mebusu), *Kadın Hukûku*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931, s. 119.

²⁵ Asım Uysal, *İzahlı Kadın İlmihali Ansiklopedisi*, Uysal Kitapevi, Konya, 1986, s. 19.

²⁶ Mim Kemal Öke, *"Avrupa'da ve Amerika'da Aile Kurumu ve Devlet Koruyuculuğu"*, (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 396.

kaynaklanmaktadır. Çünkü bu evlenme biçimi, ataerkil yapılı toplumların özelliklerindedir ve bu tip toplumlarda erkek üstündür, üstün haklara sahiptir.

Erkeğin, ölen erkek kardeşinin karısıyla, yani yengesiyle evlendirilmesi; tersinden ifade edecek olursak, dul kadının ölen kocasının erkek kardeşiyle evlendirilmesi olarak tanımlanan “levirat”, halk arasında oldukça yaygın olan bir uygulamadır. Bu uygulamada, yengesiyle evlenecek olan erkeğin evli olması, birden fazla kadınla evlenmeye yol açmaktadır. “Yasalara aykırı olmakla beraber, geleneksel yapının özellikleri, bu uygulamada etkin olmaktadır.”²⁷ Fakat “böyle bir nedenle kurulan yuvada mutluluğa pek rastlanmaz. Hatta bazen dramatik olaylara da yol açar.”²⁸

Kur’an, çok eşliliğe tatbik edilmesi çok güç olan bazı şartlar ve prensipler çerçevesinde izin vermiş, fakat bu tür evliliği kesin bir emir olarak sunmamıştır. O halde çok eşliliği reddetmek, Kuran’ın hükümlerine karşı bir itaatsizlik anlamına gelmemektedir. Kur’an bu konuda, “aralarında adalet ve hakkaniyette bulunmamaktan endişe ederseniz, bir kadın ile veya memlûkünüz olan câriye ile iktifa edin”²⁹ demektedir. Kur’an ayrıca, “ne kadar da istesiniz kadınlar arasında adalet yapmaya güç yetiremezsiniz”³⁰ uyarısında bulunmaktadır. O halde Kur’an-ı Kerim’e göre ideal olan evlenme şekli, tek eşli evliliktir.³¹

Toplumdaki poligamik evliliklerin kökenini, dînin cevazından ziyâde siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal prestijlerde aramak gerekmektedir. Nitekim neslini güçlü bir şekilde devam ettirme arzusu, öldükten sonra dünyada bir varlık belirtisi bırakmak isteyen bireyin vazgeçemediği güdüsel bir tutkudur. Aynı şekilde ekonomisi tarıma dayanan kişiler için çok çocuk sahibi olmak, ürünlerin nicelik ve niteliğinin artmasına sebebiyet verecek kuvvetli iş gücünü bulmak demektir. Aynı şekilde çok nüfusa sahip olmak, toplumda sözünün geçerli, eyleminin etkili, düşüncesinin saygın ve dokunulmazlığının fazla olması anlamına gelecektir. Yine kadının güzelliğinin ve çekiciliğinin erkek üzerinde oluşturduğu etkisi, çok eşliliğin

²⁷ Birsen Gökçe, “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, (*Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 398.

²⁸ Nahit Top, *Akraba Evlilikleri*, Engin Ofset, y.y., 1986, s. 112.

²⁹ Nisa/3.

³⁰ Nisa/129.

³¹ Bkz. Nur Vergin, “Toplumsal Değişme Ve Türkiye’de Aile”, (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 315.

önemli bir nedenidir. “Örneğin Magellen boğazı ile Penas Körfezi arasında yaşayan yerliler, karıları yaşlanıp çirkinleştiği zaman ikinci güzel ve genç bir kadınla evlenirler.”³² Öyleyse kadının erkek üzerindeki inkar edilemez çekiciliği, çok eşle evliliğin cinsel boyutunu oluşturmaktadır. Çok eşliliğin nedenlerinden biri de toplum içinde, erkek sayısının kadın sayısına oranla az olmasıdır. “*Bu konuda, savaşçı ve yırtıcı hayvan avcılığının yaygın olduğu Doğu Afrika zencileri örnek olarak verilebilir. Uğraşmaları nedeniyle erkek nüfusunun azalması sonucunda çok kadınla evlilik, toplumsal düzeni sağlamak konusunda zorunlu bir çözüm olmaktadır.*”³³

İslâm’ın çok eşli evliliğe izin vermesine saldırıda bulunan kişilerin, günümüzdeki gayr-ı meşru ilişkilerle ilgili umursamaz tavırlar takınmaları, belki de desteklemeleri mantıksal açıdan büyük bir çelişki oluşturmaktadır. Cinsi ve şehevi duygulardan arındırılmış bir perspektiften bakıldığında, bu tür intizamlı meşru evliliklerin, sosyal müesseseleri dejenere edici ve yeni nesillerin dengesini sarsıcı ahlak dışı ilişkilerden üstünlüğü her akli selim için âşikardır. Kaldı ki yukarıda değinildiği gibi İslâm hukûku, tatbiki zor belli şartlar etrafında ördüğü bu şekil evliliğin, çok güç olduğunu ısrarla vurgulamaktadır.

Öte taraftan sekülerleşmenin kök saldıği zihniyetle beraber, İslâmiyet’in cevaz verdiği poligaminin vucubu ifade eden bir emir olmadığı üzerine yapılan yoğun vurgu, tek eşle evliliğin tartışmasız tek seçenek olduğuna işaret eder. Oysa tarihsel süreç içerisinde şekillenin evlenme çeşitleri göz önünde bulundurulduğu zaman, modern dünyada bir dışlanmışlık yaftası alınabilirlik ihtimaline karşın, vakıanın hiç de düşünülen ya da düşünülmesi istenilen gibi olmadığı görülür. Aşağıdaki tespitler, monogamiyi tartışmasız tek alternatif olarak sunmaya çalışmanın ve evlilikleri kısıtlamaya yönelik girişilen hukûksal tedbirlerin yol açacağı ahlak dışı sonuçları, gayet veciz bir şekilde gözler önüne sermektedir:

“Leslie, Yunan’da şeklen monogaminin egemenliğinden bahsederken, cariye ve fahişelik kurumlarının da bilhassa zenginler arasındaki popülaritesini kaydetmekten kaçınmamıştır. Roma’da da aynı eğilimlerin devam ettiğini görüyoruz. Roma imparatorluğunun yayılmacılığı sonucunda metropole akan para, aile düzeninde ahlaki olmayan lükslerin alım gücünü artıracaktı. Sonra doğum oranı

³² Bkz. Cin, a.g.e., s. 15.

³³ Gökçe, a.g.m., s. 390.

düşecek, kürtaj artacak, fahişelik her adım başı rastlanan bir toplum demirbaşı haline gelecektir. Hristiyanlık, belki de o çağların cinsi hürriyete tepki sayılabilecek derecede katı ahlaki normlarla yüklü olarak Avrupa aile yapısına girdi. Bekâret kadının en ziyâde koruyacağı değeri oldu. Cinsi münasebet evlilikte bile, soyun devamına yönelik bir vecibe niteliği ile bile, 'ebedi şer' olarak görülüyordu. 398'de toplanan IV. Kartaca Konseyi'nde damat ile gelinin takdislerinin kutsallığını lekelemesinler diye hemen bir araya getirilmemeleri kararı alındı. Taraflar üç gün sabretmeliydiler. Ancak bu mahrumiyet, kiliseye mütevazı bir bağışla da olsa aşılabilirdi. Yeni evlilere böylesine anlayışlı davranan kilise, kendi elemanlarını evlilikten uzak tutmayı ilke olarak kararlaştırmış, ikinci evlilik veya boşamanın kapılarını ise herkese kapalı tutulmasını kabullenmiştir. X. yüzyıldan itibaren evlilik kurumu, kilisenin güdümünden kurtarılıp ailelerin özel hayatlarını düzenlemede yegane karar verici olmaları düşüncesi yayıldı. Protestocular artınca, gizli evlilikler de çiğ gibi büyüdü. XIII. ve XIV. yüzyıllarda bu uygulamalar mesele boyutunu aşp skandal mahiyetini kazanacaktı. Kilisenin çırpınması boşunaydı. Krizden çıkış ancak Reformasyon'la mümkün olacaktı. M. Luther için evlilik kutsal bir tören değil, Tanrı'nın şahitliğinde iki anlaşılan insanın arasında akdedilen bir 'sosyal mukavele' idi. Evlilik de boşanma da kilise tarafından değil, devlet tarafından organize edilmeliydi. Belki de ibret (veya misal) olsun diye Luther 1525'te, manastırdan kaçan bir rahibe ile hayatını birleştirecektir."³⁴

Kısacası tarihi süreç içerisinde evliliğe getirilen yasaklar ve sınırlandırmalar, hiçbir zaman etkili olmamıştır. Monogamiyi her zaman ve her şartta tek doğru olarak sunmak, sadece teorik bir yaklaşım olarak kalacaktır. Ayrıca günümüzde sıkça rastlanan evlilik dışı ilişkilerin bir bölümü de, monogaminin tek seçenek olması gerektiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

b. Erkek ile Kadın Arasında Otorite Dağılımı

Gücün teşekkülünün asgari sınırı iki kişinin mevcudiyetidir. Biyolojik yapıları, düşünceleri ve kuvvetleri farklı olan iki insan bir araya geldiği vakit, zihinsel ve tavrısal olarak yekdiğerine üstünlük kurmaya başlar. Bu şekildeki bir üstünlüğün

³⁴ Öke, a.g.e., s. 396-397.

kaynağı, ontolojik mahiyetli değildir. Çünkü her ikisi, ontolojik olarak aynı kategorinin bireyleridir. Ama meziyet, marifet, yetenek ve kabiliyetler, kişiye üstünlük bahanesi üretebilmektedir. Bunlar, zaman ve mekana göre farklılık arz eden arazi üstünlük ölçütleridir. İşte erkek ve kadın arasında bu çeşit bir üstünlük, ihtimal dâhilindedir. Böyle bir üstünlüğün, belirli bir cinsin mahiyetiyle ilintilendirilmesi zorunluluğu yoktur. Hemcinsler arasında bile bir üstünlük unsuruna rastlanabilmesine rağmen, hüviyet olarak daha farklı olan karşı cinslerde böyle bir unsurun tezahürü gayet normaldir. Beliren bu üstünlük, bahsettiğimiz gibi ontolojik bir üstünlük değildir. Çünkü erkek ve kadını, diğer varlık kategorilerinden farklı kılan akıl ve idrak faktörü her iki cins için de mevcuttur. Öyleyse görülen üstünlüklerin nedeni, kabiliyet ve yeteneklere dayanmaktadır. Bu ise cinsin biyolojik, eğitimsel ve ruhi dengesiyle paralellik arz etmektedir. Sözelimi daha dayanaksız bir ruhi dengeye sahip olan kadın, olaylar karşısında erkeğe nazaran daha duygusal bir tavır takınmaktadır. Öte taraftan istikrarlı bir ruh yapısına sahip olan erkeğin tavrı, daha soğukkanlı olabilmektedir. Yine kaba kuvvetlere gösteri sahnesi olan eylemlerde, erkeğin biyolojik özelliklerine dayanan bir avantajı söz konusudur.

Kadınların otorite dağılımında merkeze konumlandırılması ve ezilmişliklerinin giderilmesi yönünde girişilen duygusal ve seküler feminist teşebbüsler bir yana, otoriter oluşlarına vurgu yapan efsanevi unsurlar haricinde, tarihi bir vakıa olarak erkeklerin idare ve işeyi sağlama yönündeki üstünlükleri inkar olunamaz. Erkek tüm zamanlarda, erki elinde bulundurmadığı kesitlerde bile, yönetime ve gidişata yön vermekle hâkimiyeti elinde bulundurmayı başarmıştır. Çünkü gücün ve kuvvetin geçmişteki yegâne simgesi ve göstergesi savaşıdır. Savaşların da kahramanları tartışmasız erkeklerdi. Modern çağa kadar, erkeklerin idare ve imar hususundaki üstünlükleri açıkça kabul edilmiş; uygulama da zaten genelde bu yönde olmuştur. Modern çağda ise bu anlayış, düşünsel ve teorisel olarak terkedilmiş gözükmese de, zımnen ve fiilen devam etmektedir. Aşağıdaki paragraf, modern çağda zımni ve fiili olarak görülen erkek üstünlüğünün, modern hukûka yansımasından bahsetmektedir:

“Batı'nın modern çağının en mükemmel medeni kanunu olan Fransız Medeni Kanununa (Code Civil) göre, evlenme hakkıyla birçok hususlarda, kadının kocasının iradesine bağlı olması gerektiği gibi, daha sonraki Batı'lı medeni kanunlar da aile

topluluğunda erkeği, zümrenin reisi saymakta ve bu topluluğu ilgilendiren bütün meselelerde onun görüş ve düşüncesini esas ittihaz etmiş bulunmaktadır."³⁵

Erkek, İbrani-Grek-Roma, Hristiyan çizgisi gibi patriyarkal (ataerkil) düzenin sürdürüldüğü³⁶ yerlerde ve geleneksel toplumların çoğunda gücü temsil eder. Bu tip yapılanmalarda baba, ailenin reisidir.

İslam hukûkunda evlenmeden boşanmaya, cinsel birleşmeden gusül abdesti almaya, örtünmeden mirasa, cariyelik sisteminden zinâya, erkeğin kadın karşısındaki pozisyonuna kadar kadın-erkek ilişkilerini tanzim eden birçok hüküm vardır. Bu hükümlerde ilahi hitap, iki ayrı cinsten müteşekkil olan insanlığın her bir cinsine aynı şekilde ve aynı kıstaslarla yönelmiştir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in üslubu, her iki cinsi merkeze yerleştiren bir keyfiyette olmuştur. Hem zikrettiğimiz nedenler, hem de insanlığın iki cinsinin aynı gaye için yaratılmış olması, erkek ile kadının temelde eşit olduğuna delalet eder. Örneğin şu ayet, kadının Allah'ın emri ve yasakları karşısında erkekle eşit olduğunu gösterir: "Onların Rabbi de dualarına şöyle icabet buyurdu: Sizden gerek erkek, gerek kadın, hayır işleyen hiçbir kimsenin çalışmasını zayi etmem. Çünkü siz birbirinizdensiniz."³⁷ Fakat İslâm dîni, ailenin nafakasını karşılama ve temsili konusunda erkeği "reis" olarak kabul etmektedir. Erkeğin bu vasfı, iki cinsin ruhi ve bünyevi farklılığına dayandırılmıştır. İslâm hukûkunun erkeği "reis" olarak addetmesi, ona ontolojik olarak bir üstünlük atfettiği anlamına gelmemektedir. Hukûk-ı Aile Kanunu Layihası, erkek ile kadın arasında olması gereken görev dağılımının zorunluluğunu şöyle gerekçelendirmektedir: "*Zevcin kasip (kazanan), zevcenin nazım-ı aile (aile düzenleyicisi) olması, bir taksimi tabiidir (doğal bir dağılımdır). Kadının hilkatine (yaratılışına), gaye-i hilkatine de gayet müsaittir. Çünkü kadın cismen zayıftır. Teşekkülât-ı uzviyyesi (organsal oluşumu) ve onunla mütenasip olan ahval-i ruhiyyesi itibariyle erkekten çok farklıdır. Hayız, hamil, irda (emzirme) gibi bir takım avarızın (engellerin) taht-ı tesirinde (etkisi altında) daima zayıata mahrum kalmaktadır. Bu sebeple kadın, teheyyüc-ü asabiyyeden salim değildir. Onun için kuvve-i hissiyesi ve o nisbette heya ve rıkkati*

³⁵ Tahir Çağatay, *Evli Çiftler Arası Münasebetlerin Bazı Tezahürleri Etrafında, (Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 140.

³⁶ Öke, *a.g.e.*, s. 395.

³⁷ Al-i İmran/195.

fazladır. Kuvve-i iradiyyesi ve o nisbette sabır ve sebatı azdır."³⁸ Kısacası İslam hukûku, kadını haklar ve yükümlülükler konusunda erkekle eşit saymasına rağmen, babayı reis olarak görmektedir.³⁹

Feministlerin son zamanlardaki aşırı düşüncelerinin, realiteye uygunluk arz etmediği anlaşılmış olacak ki söylemlerinde önemli ölçüde bir durgunluk ve yumuşama hissedilmektedir. Erkeklerin kadınlardan üstün olduğuna dair vurgu yapan bir yorum nasıl aşırı bir yorum olarak telakki ediliyorsa, aynı şekilde; kadınlara revâ bulunan haksızlıkların giderilmeye çalışılmasından öte, onları varoluşsal olarak üst tabakaya yerleştirme gayretleri, aşırı bir düşünce olarak görülmekten hâli değildir. Çünkü ontolojik sosyal gayeleri tanışıp dünyayı imar etmek olan iki karşı cinsin, birbirlerinden üstün olduğuna dair görüş bildiren her bir ideoloji, zaman içerisinde çökmeye mecburdur.

c. Akraba Evliliği

Evlilik: "inkâh veya tezvic (evlendirmek) lafızlarından birini kullanmak suretiyle cinsel ilişkiyi mübâh haline getiren bir akittir."⁴⁰ Birbirine kan bağıyla bağlanan iki kişi tarafından yapılan evliliklere "akraba evliliği" denir. "Türkiye genelinde akraba evliliklerinin oranı 1992'de % 21.1 iken, Güneydoğu Anadolu'da 1983'te % 29.36'dır. Yine GAP araştırmalarının sonuçlarına göre, bölgedeki kadınların % 52.4'ünün eşleriyle aralarında akrabalık bağları vardır."⁴¹ Bu sonuçlarda da görüldüğü gibi kırsal yerleşim merkezlerinde, akraba evliliklerine daha çok rastlanmaktadır.

İslâm hukûku, yaygın görüşün aksine, yakın akraba evliliği teşvik etmemektedir. İslam Peygamberi, yakın akraba evliliğinin çocuğun cılız olmasına sebebiyet vereceğini yüzyıllar önce haber vermiştir. Gazali, yakın akraba evliliği neticesinde doğan çocuğun zayıf olmasının sebebini şu şekilde izah etmektedir:

³⁸ Hukûk-i Aile Kanunu Layihası'ndan .

³⁹ Nisa, 34; ayrıca bkz. İbrahim Canan, "Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber", (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 446.

⁴⁰ Seyyid İbnu's-Seyyid Muhammed Şata ed-Dimyati el-Bekri, *İ'ânetu't-Tâlibîn*, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, 1356, III, 255.

⁴¹ Filiz Kardam, "Töre Cinâyetleri Üzerine Bazı Düşünceler", (*Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri* başlıklı kitapta makale), Ankara, 1999, s. 91.

“Böyle bir evlenmenin mahzuru olan çocuğun zayıf olması, bu durumun şehvetin cılızlaşmasına vesile olmasından ileri geliyor. Zira şehvet, ancak bakmak ve dokunmakla kabarır. Hissin kuvvetlenmesine gelince, o ancak yeni ve gözün alışmadığı bir şeyle karşılaşmakla meydana gelir. Daha önce uzun bir müddet kendisine bakılan bir kimse, hissin tam idrakini zayıf düşürür ve bu da menfi yönden etkili olur. Böyle bir durumda şehvet kabarmaz.”⁴²

Bazı İslâm alimleri, akraba dışı evliliğin ailenin asaletine ve nesebin korunmasına hâlel getireceğinden yola çıkarak akraba ile evliliği daha makul görmüşlerdir. Böyle bir yaklaşım, salt toplumsal kaygılardan kaynaklanmaktadır. Bu tür evliliklerin kaynağı dînî olmaktan ziyâde, töresel motiflerle örülü sosyal prestij ve geleneksel öğelerden ileri gelmektedir. Bu bağlamda kırsal yerleşim bölgelerinde feodal yapıya dayalı ailelerin ve aşiretlerin, temellerini ve meşruiyetlerini sağlamlaştırmak için akraba evliliklerine başvurdukları bilinmektedir. Öte yandan yakın akraba ile evlenmenin mahzurlarını bilen kimi âlimler, aile içindeki asaleti arttıracığı düşüncesiyle uzak akrabayla evlenmeyi yabancı kişilere tercih etmişlerdir. Bu âlimlere göre, kendisine kan bağıyla bağlanan uzak akrabayla evlenmek, yakın akraba ve yabancıyla evlenmekten evlâdır.⁴³

İslâm toplumunda sık sık rastlanan iki tür akraba evliliği söz konusudur. Birincisi, aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliği olarak tanımlanan paralel kuzen evliliğidir. Yani amca oğlu ile amca kızı ya da teyze oğlu ile teyze kızı arasındaki evliliğe denmektedir. İkincisi ise ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliği olarak tanımlanan çapraz kuzen evliliğidir. Yani dayı oğlu ile hala kızı arasındaki evliliğidir.

Halk arasında akraba evliliğinin şiddeti düşürdüğü inancının yaygın olması, buna olan eğilimi artırmıştır. Halbuki yapılan araştırmalar, bu kanının yanlışlığını gözler önüne sermektedir. Dicle Üniversitesi öğretim üyelerinden Rüstem Erkan ve Faruk Bozgöz'ün 164 kişi üzerinde yaptığı **“Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-**

⁴² Gazali, *a.g.e.*, II, 38.

⁴³ Dimiyati, *a.g.e.*, III, 270-271.

Ekonomik, Dînsel ve Kültürel Boyutları: Dîyrbakır Örneği” adlı araştırmada, şiddete maruz kalan kadınların evlenme biçimlerinin oranları aşağıdaki gibidir:⁴⁴

Yakın akraba evliliği yapanlar	% 37
Birbirini tanımadan görücü usulüyle evlenenler	% 32
Birbirini tanıyarak evlenenler	% 22
Bekâr	% 8
Cevapsız	% 1

Evlenmek, hayat ortaklığı üzerinde iki karşı cinsin anlaşmasıdır. Bu çiftlerin büyüdükleri sosyal çevreleri, psikolojik durumları ve yetiştikleri kültürel dokuları farklılık arz edebilmektedir. Samimi ilişkilerin ve aşırı bağılıkların olduğu topluluklarda bile, fikir ayrılıklarına ve anlaşmazlıklara şahit olunabilmektedir. Hatta, kişinin haşır neşir olduğu ailesiyle bile çatıştığı anlar olmaktadır. Öyleyse evlenen iki kişinin, tüm anlaşmazlıkları bertaraf edecek bir yapılanma beklentisi içerisinde olmaları düşünülemez. Zevkleri, düşünceleri, mizaçları, alışkanlıkları, kültürleri, coğrafyaları ve iklimleri değişiklik arz eden iki insanın hayat arkadaşlığında bazı pürüzlerin ve münakaşaların çıkması gayet normaldir. Özellikle kız tarafı, çok sevdiği annesinden ve ailesinden kopmuş ve kendisine yabancı bir çevreye girmektedir. Annesine ve ailesine büyük bir özlem besleyen böyle bir kız, daha evliliğin başında yaşadığı fiziksel şiddet ve moral çöküntüsüyle hayal kırıklığına uğramaktadır. Zamanla tecrübe kazanacak olan kız, yeni girdiği bu çevreye adaptasyonu sağlayacaktır. Önemli olan, daha evliliğin ilk yıllarında yaşadığı bu geçimsizlikleri şu veya bu şekilde atlatabilmektir. Bu sayede, yeni çevreyle meydana çıkan adaptasyon krizine de son verecektir. Zaten kadına yönelik şiddetin genellikle evliliğin ilk yıllarında yaşandığı, ilerleyen yıllarda şiddetin azaldığı tespit edilmiştir.

⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Rüstem Erkan-Faruk Bozgöz, “Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dînsel ve Kültürel Boyutları: Dîyrbakır Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, Sy: 18, Kış-2004, s. 235.

d. Başlık Parası

Başlık parası, evlenecek erkeğin kız tarafına zorunlu olarak yaptığı, görünürde hediye niteliğinde olan, fakat gerçekte kadının bir nevi satış bedeli anlamına gelen ödemedir. Aşirete dayalı ataerkil bir yapıya sahip toplumlarda başlık parası, evliliğin vazgeçilmez asli unsurlarından biridir. Hatta bazı toplumlarda başlık, evlilikle eş değer tutulacak ölçüde toplumun köklerine kadar sirayet edebilmiştir. Urfa Valiliğinin 1927’de yayınladığı **Urfa Salnâmesi**’nin 104. sayfasında kızın, bir erkek ile kaçması durumunda töreler gereği verilecek ceza ve kızın velisine başlık ödenip ödenmeyeceği ile ilgili olarak verilen bilgi, törelerin ne kadar katı bir şekilde uygulandığını ortaya koymaktadır: “*Aşirete mensup bir kız, bir gence meylederek onunla kaçarsa, veli ve vasilerine karşı kız ve erkek ölüme mahkum olur. Aralarında nikah yapılırsa bile, kızın akrabasına başlık namıyla bir şey verilmez ve bir sulh yapılmazsa, kızı kaçıran hakkında katillere tatbik edilen usul tatbik edilir.*”⁴⁵

Bazı çevrelerde, başlık parasının mehir karşılığı olarak verildiği veya başlığın kaynağının mehir olduğu ileri sürülmektedir. Oysa mehir ve başlık, birbirinden farklı iki olgudur. “Mehir, nikah sonucunda, hukuken erkeğin kadına vermesi öngörülen mal veya ekonomik değerdir.”⁴⁶ “İslam dini mehrin, özellikle kadına verilmesini emrederek kız babalarının veya akrabalarının bunu almasını şiddetle yasaklamıştır.”⁴⁷ Başlık ise, aileler arasında pazarlık usulüyle ödenen bir uygulama, bir nevi kadının satış bedelidir. Başlık, İslâm’dan önce de var olan bir uygulamaydı. Mezopotamya kavimlerinin çoğunda bu uygulamayı görmek mümkündür. Bunun kökeninin çok eskilere dayanması, kızın ilerde ekonomik bir sıkıntı çekmemesi için İslâm’ın öngördüğü bir tedbir olan mehrin başlıktan farklı olduğuna işaret etmektedir.

Mezopotamya uygarlıklarından beri Doğu bölgelerinde yoğun bir şekilde görülen başlık uygulaması, Osmanlılar döneminde merkezi otorite tarafından devamlı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştı. “*Bazı ailelerin kızlarını veya dul*

⁴⁵ Mehmet Faraç, **Töre Kısacında Kadın**, Güniz Yayınları, İstanbul 2002, s. 19.

⁴⁶ Dimiyati, *a.g.e.*, III, 364.

⁴⁷ İlber Ortaylı, “**Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerinde Bazı Gözlemler**”, (*Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 281.

kalmış evlatlarını evlendirmek için, çok başlık istemelerinden kaynaklanan sosyal patlamalar üzerine, Diyarbekir ve Sivas Beylerbeyine bu konuda fermanlar gönderilmiştir. Bu fermanlarda hiç kimsenin buluşa ermiş kız ve erkek çocuklarının evlenmesine mani olacak düzenlemeler yapmaya hakkı olmadığı söylenmektedir. Fermanda, böyle engel çıkaran ebeveynlerin beylerbeyleri, kadılar ve sancakbeyleri tarafından derhal engellenmesi istenmektedir.”⁴⁸ Günümüzde başlık, oldukça azalma gösteren bir olgu olmasına rağmen bu sorun, tarihin hiçbir kesitinde tamamen halledilebilmiş değildir.

Bir toplulukta başlığın yaygın olup olmadığını öğrenmek için, onun tarihi süreç içerisinde şekillenen aile yapısını incelemek gerekmektedir. Ailenin düzeni ataerkil yapıya sahipse, başlık uygulaması genellikle yaygın olagelmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu’da bu geleneğin bu kadar yaygın oluşu, ekonomik ve kültürel açılımlar bir kenara bırakılırsa, sosyolojik olarak ancak bu şekilde izah edilebilir. Öte taraftan, aile düzeni matriarkal yapıya dayanan topluluklarda başlık geleneğini görmek pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü ataerkil sistemin dayatması sonucunda iki karşı cins arasında beliren yapay eşitsizlik, matriarkal özellikteki yapılarda mevzu bahis değildir. Bu ise eşitsizliğin ve dengesizliğin alameti olan başlığın sözü edilen bölgelerde, tikel bazı olaylar dışında mevcut olmadığı anlamına gelmektedir. Eski Anadolu’da başlık âdetinin görülmemesinin sebebi, ancak bu şekilde izah edilebilmektedir.⁴⁹

Akraba evliliklerinde başlık parasının genelde alınmaması, bu tür evliliklere rağbetin nedenlerinden biridir. Geleneksel toplumlarda akraba aileler, gönül-hatır için veya karşılıklı kız alıp verme gibi menfaatler nedeniyle ya başlıktan bahsetmemekte ya da bundan ferâgat ettiklerini bildirmektedirler. Evlenme çağındaki erkek, aralarında akrabalık bağı bulunmayan bir kızla evlenmek istediği takdirde ise muhtemelen ödemek zorunda olduğu bir başlıkla karşılaşacaktır. İşte başlığı tedarik etmekte zorlanan erkek, paralel kuzen ve çapraz kuzen evliliklerine yönelmektedir. Birbirlerine sevgi beslemeyen iki çiftin bu şekilde birleşimi de kavgalara, geçimsizliklere ve nihayet şiddete davetiye çıkarmaktadır.

⁴⁸ Rifat Özdemir (*I. Aile Şurası*) başlıklı kitaptaki konuşması, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu*, Ankara, 1990, s. 24.

⁴⁹ Bkz. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 280.

Yapılan bir araştırmada, başlık parasıyla şiddet arasındaki ilişki gözler önüne serilmiştir. Buna göre şiddete uğrayan kadınların % 66'sının, aileleri tarafından başlık parası alınarak evlendirildikleri anlaşılmaktadır.⁵⁰ Bu ise başlık parasının şiddeti artırıcı bir faktör olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Başlık parasının geçerliliğini devam ettirdiği sosyal dokular, aşiretçi zihniyet üzerine inşa edilen geleneksel toplumlardır. "Bu toplumlarda yapılan evliliklerde, erkeğin gelirin çok üzerinde ödenen başlık parası, erkeğin kadın üzerinde hak iddia etmesine, bundan da öte kadını bir meta olarak görmesine neden olmaktadır."⁵¹ Bu yüzden, karı-koca arasındaki ilişkilerin sevgi ve saygı dairesi içerisinde yürütülmesi söz konusu olmamaktadır.

Günümüzde Anadolu'nun farklı yerlerinde, başlık ödememek için başvuru konuyla ilgili iki türlü gelenek daha vardır. Bu geleneklerin kökeni, Çin yıllıkları ve Asurlular dönemine⁵² kadar uzanmaktadır. Bunlardan biri erkeğin eşi öldüğü zaman, eşinin bekâr olan kız kardeşiyle evlenmesi/evlendirilmesidir. Diğeri ise erkeğin ölen erkek kardeşinin eşiyle, yani yengesiyle evlendirilmesi; başka bir deyişle dul kadının ölen kocasının erkek kardeşiyle evlendirilmesidir. Bunlara kısaca, "sororat" (baldızla evlenme) ve "levirat" (yengeyle evlenme) denmektedir. Aynı zamanda bu tür evlenmelerle, miras bölünmelerini önlemenin ve babasız-annesiz kalan çocukların yabancı ellerde ezilmesi sorununu ortadan kaldırmanın hedeflendiği anlaşılmaktadır.

B. Geleneksel Namus/İffet Anlayışı

Töre cinâyetleri bağlamında, bir törenin varlığından bahsedebilmek için bulunması zorunlu olan unsurlardan ikincisi geleneksel namus anlayışıdır. Aşağıda namus kelimesini etimolojik açıdan irdelemeye çalışacağız.

"Namus", Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş bir kelimedir. Bu kelime, Arapça sözlüklerde "hile"; (Yahudi ve Hristiyanlar nezdinde) "Cebrâil"; "başkasının gizliliklerine vâkıf olan kişi" ve "istitar" (örtünmek)⁵³ anlamlarında

⁵⁰ Bkz. Erkan-Bozgöz, *a.g.m.*, s. 237.

⁵¹ Erkan-Bozgöz, *a.g.m.*, s. 241.

⁵² Servet Serdaroğlu, *Aile Çevresi Kadın-Erkek İlişkileri*, Redhouse Yay., y.y., 1972, s. 21.

⁵³ Bkz. İbnu'l-Manzur, *a.g.e.*, VI, 244; İsmail b. Hammad el-Cevheri, *es-Sehah*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Mısır, 1956, II, 983.

kullanılmaktadır. Ayrıca namus, “yalancı”, “dedikoducu”, “mahir” ve “hileyle karıştırılmış şey” gibi anlamlara da gelmektedir.⁵⁴ Türkçe’de kullanılan namus kelimesinin, yukarıdaki anlamların hiç birinin karşılığı olmadığı dikkate alındığında, bu kavramın Türkçe’ye intikalinde bir anlam kaymasına uğradığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu kavramın Türkçe’deki karşılığı, bireyin manevi şahsiyeti ve kadının bedeni ile ilişkilendirilen cinsel öğelerdir. Bu anlam kaymasının başlangıç noktasını teşkil eden asıl kelime, muhtemelen “örtünmek” anlamındaki “istitâre” kelimesidir.

1. Sosyolojik Açıdan Namus/İffet Kavramları

Namus anlayışı, genel anlam itibariyle evrensel olmakla birlikte, içerik ve kullanım olarak yerel ve görecelidir. Yani toplumdan topluma değişebilme özelliğine sahiptir. Özellikle geleneksel toplumlar, katı bir namus anlayışına sahiptir.

Genel hatlarıyla ırz, haysiyet, namus ve şeref kelimeleri birbirine yakın içerikli anlamlara karşılık gelmektedir. Şeref, anlam olarak bu iki kavramdan biraz daha kuşatıcı; kapsam olarak erkeğin cinsel yanlısını da kendinde barındıran bir anlamda kullanılmaktadır. Haysiyet, tüm bu kutsallıkları bünyesinde barındırmasına rağmen, mana yelpazesi daha geniş olan bir değeri ifade etmektedir. “*Irz ise, insanı insan yapan, ona toplum içinde şeref ve saygınlık kazandıran; bu sebeple de her türlü tecavüz karşısında dokunulmazlığı bulunan kişilik değerlerini ifade etmektedir. Maddi ve manevi kişiliği itibariyle herkesin insan sayılma ve aşağılanmama konusundaki tabii temayülü ırz kavramının psikolojik zeminini oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak, ferdi toplum içindeki konumunu güvence altına almayı amaçlayan şeref, namus, izzet, itibar gibi kavramlar, ırz kavramıyla bağlantılı hale gelmiştir. Bu kavramların yalnızca ferdi kendisiyle ilgili kişilik değerlerini değil; eş dost ve akrabanın, hatta mensubu bulunduğu kabile ve milletin manevi kişiliğini de ilgilendirdiği anlaşılmaktadır.*”⁵⁵ Türkçe’de kullanılan namus, iffet, ırz, itibar, şeref ve haysiyet kelimelerinin ortak paydası, bireyin manevi kişiliği ve daha çok kadınla ilişkilendirilen her türlü cinsel öğeye karşılık gelmesidir.

⁵⁴ Luis Maluf, *el-Müncid*, el-Matbaatu’l-Katolikiyye, Beyrut, 1949, s. 917.

⁵⁵ Hayati Hökelekli, “Irz”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 133.

Namus aslında kişinin niyeti, toplumdaki itibarı, düşüncesi ve eylemlerinde gizlenmiş maddi-manevi tüm mahremiyet alanlarına denk gelmektedir. Namus bu geniş anlamıyla, hemen hemen tüm toplumlarda farklı şekillerde ve farklı kılıklarda tezahür etmektedir. “Onuru kırmak”, “haysiyete dil uzatmak”, “onuru zedelemek” gibi sözler, daha çok namusun toplumsal konumuna atıfta bulunan cümlelerdir. Fakat namusun bu geniş çaplı anlamları içerisinde, kişinin düşüncesi ve saygınlığıyla ilişkilendirilen “her türlü manevi kişilik değeri” anlamı ağırlığını hissettirmiştir. “Zamanla manevi kişilik değerlerinden sadece iffetle ve cinsi hayatla ilgili alanlara hasredilmiş, ‘ırza tecavüz’ tabiri de Türk töresinde ve hukûk dilinde cinsel tecavüzü ifade eder olmuştur.”⁵⁶ Batı toplumlarında toplumsal itibarın zedelenmesi, şahsi özelliklerin tahkir edilmesi en büyük haysiyetsizlik addedilirken doğu toplumunda namussuzluk, başta kız kardeş ve eş olmak üzere akrabalık bağı olan kadınların cinselliğini sergilemesi veya bunların bedenleriyle ilgili bir mahremiyetinin ifşa olması şeklinde algılanmaktadır. “Kadının namusu, saflığını evlenmeden önce herkese karşı korumak biçiminde kendini göstermektedir. Evlendikten sonra ise cinselliğini sadece kocasına sunmak zorundadır. Bunun dışındaki her cinsel eylem namussuzluk sayılmaktadır.”⁵⁷

“Namuslu” olmak veya “namussuz” olmak, toplulukların yanında değişkenlik arz eden iki vasıftır. Bu vasıflar, çeşitli anlayışlardan doğmaktadır. Anlayışların tezahürü, bazı toplumlarda çok yumuşak ve şeffaf; bazı toplumlarda ise çok katı bir şekilde hissedilmektedir. Hatta bu anlayışlar, çeşitli nedenlerden dolayı aynı havayı teneffüs etmiş iki kişi arasında bile değişme özelliği gösterebilmektedir. Kısacası namussuz olmak, bazen gayri meşru harekette bulunmak; bazen aşırı cinsi düşüncelere sahip olmak; bazen kendi mahremelerini denetleyecek sistemden mahrum olmak; bazen de zinâ yapmak anlamına gelmektedir.

Gelenekçi-feodal ataerkil yapıya sahip toplumlarda iffet, insanı onurlandıran en yüce değerdir. İffete yönelik herhangi olumsuz bir girişim, diğer tüm değerleri anlamsız kılacaktır. İffetsiz olduğu ileri sürülen kızın yakın akrabaları, tabu olarak gördükleri en büyük insani değerlerinin lekelenmiş olduğunu düşündüklerinden dolayı, başı dik olarak toplum içine çıkamamaktadırlar. Bu leke temizleninceye dek, büyük bir

⁵⁶ Hökelekli, *a.g.e.*, XIX, 133.

⁵⁷ Tezcan, *a.g.m.*, s. 21.

utanç kaynağı olarak kabul edilmektedir. Kısacası iffet hayatla eşdeğer tutulmakta; dolayısıyla hayatın idamesi ve ailenin/toplumun şerefi için iffetsiz kızın derhal ortadan kaldırılması, sualsiz sorgusuz öldürülmesi gerekmektedir. Özellikle aşiretçi-geleneksel toplumlarda, kadının adının karışacağı her hangi olumsuz bir eylem ya da dedikodu, erkeğin izzetini yerle bir edecek, onun onurlu ve saygın bir şekilde yaşamasına engel olacaktır. Aşiretçi erkeğin en büyük hassasiyeti, kadının cinsel mahremiyetini sınırsız bir şekilde korumaktır. Bu bakımdan doğudaki aşiretlerin namus konusunda gösterdikleri tepkiler, dıştan her ne kadar anlamsız ve marjinal tutumlar olarak görülse de bu, sözü edilen toplumun namus anlayışını şekillendiren zihniyet içerisinde mantıklı ve tutarlı görünmektedir. Bir olguya modern dünya gözüyle bakmak, onu kendi kültürüyle karşılaştırarak irdelemek ve mantalitesine uygun olanın meydana gelmesini istemek, başka bir bölgede cari olan uygulamaları aşırı ve yersiz görmeye sebebiyet vermektedir. Öyleyse işe, evvela o olgunun şekillendiği geleneği incelemek ve yerleşik kültürün tarihi oluşumunu tahlil etmekle başlamak gerekmektedir. Bu sayede, geleneksel toplumlarda mevcut olan değerlere bağlılık psikolojisini yorumlamak ve anlamlandırmak mümkündür. Bunun için de namus anlayışının oluşumunu, toplumdaki algılanışını ve buna atfedilen kıymeti, objektif ve rasyonel bir yöntemle sergilemek gerekmektedir.

Ataerkil toplumlarda kadının iffeti, aynı zamanda erkeğin namus ve şerefi sayılmaktadır. Bu toplumlarda kadın, namusun taşıyıcısı ve odak noktası; erkek ise, bu namusun bir nevi bekçisi addedilmektedir. Biraz daha modern toplumlarda ise namus, “kadının bedeniyle ilişkilendirilen bir değer olması” bakımından geleneksel toplumlara göre biraz daha ılımlı bir algılanışa sahiptir. Normalde namusun, kadın bedenini merkeze alan unsurlar olan cinsellik, iffet ve bekâret gibi değerler etrafında şekillenmesi gerekmektedir. Oysa yapılan bir anket,⁵⁸ namus algılanışında sözü edilen değerlerin oranlarının çok yüksek olmadığını gözler önüne sermiştir. Böyle bir telakki, halk arasında kullanılan şekliyle namus içeriğine uygunluk arz etmemektedir. Zaten anketin devamında “**namussuzluk nedir**” sorusuna, “**kadının zinâ yapması**”, “**bekâretini kaybetmesi**” gibi cevapların verilmesi, namusun doğrudan kadının cinselliğiyle ilintilendirilmesi gerektiği yönündeki düşüncemizi destekler

⁵⁸ Söz konusu anketi Aytekin Sır yapmıştır. Bilgi için bkz. s. 7.

mahiyettedir. Ankette “**namus nedir**” sorusuna verilen cevapların rakamsal karşılığı şöyledir:

- Karım, bacım, annem, ailem % 32.9.
- Dinin emrettiği % 18.4.
- Erkeğin şerefi % 13.7.
- Kadınların iffeti % 10.2.
- Kadının cinselliği, bekâreti % 5.7.

“**Namussuzluk ne demektir**” sorusuna verilen cevapların yüzdesi ise şöyledir:

- Zinâ yapması % 48.5.
- Kadının bekâretini kaybetmesi, zinâ yapması % 12.3.
- Kadının bekâretini kaybetmesi % 10.6.
- Dedikoduya sebep olacak davranışlar sergilemesi % 4.

Anadolu'nun birçok yerinde namus, doğrudan “bekâret”le ilişkilendirilmekte ve bâkireliğin ispatı için kızın en mahrem sırlarının soruşturulmasından çekinilmemektedir. “Türkiye’de 6000 intihar vakası içinde 978 cinsel nedenli intiharın gerçekleştiği ve bunların 133’ünün bekâret kaybına bağlı olduğu belirtilmiştir.”⁵⁹ Bekâretin ne denli üstün bir değer olduğunu gösteren birçok uygulama vardır. Şu alıntı, bu uygulamalar hakkında bilgi sunmaktadır: “*Zifafa ilişkin ve dolaylı olarak gelinle ilgili bir seremoni de ‘döşek’ denen ve kızlık işaretini üzerinde taşıyan çarşafın sabah erkenden okuyucu ile kız evine gönderilmesidir. Evliliği tamamlayan bir görenek olarak kabul edilmesi gereken bu davranış, Türkiye’nin her bölgesinde, toplumca çok üstün tutulan bir değer olan ‘bekâret’ konusunda, bekâret işaretinin her şeyden evvel kız evinin şeref ve namusunu ilgilendirdiğini göstermektedir. Geleneksel kültürümüzün evliliğe ilişkin*

⁵⁹ M. Cengiz Yıldız, “**İntihar Bir Töre Cinayeti mi**”, (*Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu* başlığı ile yayımlanan kitapta makale), Akader, Diyarbakır, 2003, s. 150; bu istatistikler için bkz. (www.ato.org.tr/guncel/kys.php3).

değerleri arasında en yüksek dereceyi almış olan 'bekâret' değerini koruma hususunda, kız ve erkek ailelerinin ve toplumun gösterdiği hassasiyet, düğünün zıfaf aşamasında her vesile ile gösterilmektedir. Öylesine ki, taraflar utanç duymadan cinsi birleşmenin ve bekâretin işaretini açıkça ortaya koymaktadırlar."⁶⁰

2. İslâm Hukûku Bakımından Namus/İffet Kavramları

Günümüzde en çok istismar edilen konuların başında, kadının konumu konusu gelmektedir. Cazibeleri, marifetleri, meziyetleri ve yetenekleri, kadınları çoğu zaman araca dönüştürmüştür. Taraftar toplamaya çalışan siyasal ideolojiler ve ticari rant sağlama yolunda tüm ahlaksızlıkları meşrulaştıran ticari şirketlerin en fazla sömürdükleri motif, kadın ve kadının cinselliğidir. Namus, İslâm hukûkunun korunmasını istediği önemli değerlerden biridir. Çünkü namus olgusuna sahip olan kişinin, sosyal etiği oluşturma ve sağlıklı nesiller yetiştirmedeki katkıları göz ardı edilemez. Bunun için İslâm dîni, Müslüman'ın namuslu ve iffetli yaşamasını istemektedir.

İslam hukûku, toplumsal düzeni ve kamu maslahatını sağlamaya çalışan bir değerler bütünüdür. Bu hukûk sistemi, toplumsal düzenin en önemli bölümünü teşkil eden temiz ve sağlıklı nesiller yetiştirme üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Bunu sağlamak için bir takım emredici ve sakındırıcı kurallar koymaktadır. Evlenmeyi teşvik etmekte, fakat bunu nezih ve meşru ilişkiler çerçevesinde olmakla sınırlandırmaktadır. Aynı şekilde namusun korunmasını istemektedir. Çünkü namusun korunması sosyal asayişini sağlayacağı gibi, sosyal düzeni tesis etmede önemli bir rol oynayacaktır. *"İrzın korunması, İslâm hukûkunda hem fertlerin temel hak ve sorumlulukları arasında yer almış hem de pozitif hukûkun önemli ilgili alanlarından birini teşkil etmiştir. İslâm hukûkunda zinâ ve zinâ iftirası (kazf) suçları için öngörülen cezalar ve kadın-erkek ilişkilerine getirilen sınırlamalarda esasen bu amaca yönelik tedbirlerdir.*"⁶¹

⁶⁰ Nermin Erdentuğ, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Törenleri III, (Evlilik Kurumu ve İlişkileri başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 291.

⁶¹ Hökelekli, a.g.e., XIX, 133.

Töre cinâyetlerinin görüldüğü aşiretçi-geleneksel toplumlarda, İslam dininin namusu korumaya yönelik telkinlerinin katı namus anlayışının teşekkülündeki etkisi yadsınamaz. Fakat başta Akdeniz bölgesi olmak üzere, diğer dinlere mensup geleneksel toplumlarda da namus cinâyetlerinin görülmesi, yine modern Müslüman ailelerin çoğunda namussuzluk olarak değerlendirilen suçlara ceza olarak çoğunlukla ölümün öngörülmemesi, İslam'ın namusu korumaya yönelik telkinlerinin, töre cinâyetlerine geçerli bir neden teşkil etmeyeceği anlamına gelmektedir. Zaten bu tür cezaları infaz edenler, cinâyeti planlarken veya işlerken İslam'ın namus anlayışının arkasına sığınmamakta, bundan da öte fevaran-ı gazabın baskın olduğu o halet-i ruhiyede bunu düşünmemektedirler.

İslâm'da namus, kişinin mahremi içerisinde bulunan kutsal değerleri ifade eden geniş bir yelpazedir. Mahremiyet sınırı ise, cinsel alanda tezahür eden sözel, düşünsel ve eylemsel faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Bu faaliyetler dizisi aynı zamanda, bireyin manevi kişiliğinin önemli bir kısmına karşılık gelmektedir. Namus, idealize edilen bir Müslüman tipinde bulunması zaruri olan edep ile girift bir ilişkiye sahiptir. Aynı şekilde namus, insanın manevi kişiliğinin en faal yönünü temsil eden ve varlığı daha ziyâde toplumsal normlarda tezahür eden ahlaka sebep-sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Bu açıdan namus kavramının kapsamı, sadece nev'i şahsa münhasır değildir. Öyleyse Müslüman bir erkeğin namusla ilintilendirilmiş nüfuz alanı, sadece kendisiyle evlenmesi haram olan annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi, kız yeğenleri, ninesi, karısı, gelini ve kaynanasından ibaret değildir. Aksine toplumu dejenere edici cinsel bir ahlaka sahip olan tüm insanlar, Müslümanın sorumluluk alanına girmektedir. Şüphesiz böyle bir sorumluluk, başkasının namus bekçiliğini yapmak anlamına gelmemektedir. Çünkü başkasının namus bekçiliğini yapmak, onun özgür hareket alanı olan cinsel ahlakını değiştirmeye çalışmaktır. Bu, hatırlatmak ve uyarmak vazifesinin ötesinde kendisine bazı kuralları dikte etmek anlamına gelir ki İslâm'da zorlamanın olmadığı ayetlerle sabittir. Geçişli bir özelliğe sahip olan namusun pratik yönleri üzerinde çeşitli tasarruflara ehil olmak, tabii ki bir Müslümanın müdahale sınırlarını teşkil edecektir. Bu sınır, bireysel cinsel ahlakın sosyal cinsel ahlakı bozmaya yönelik bir teşebbüsünün hissedilmesi anında başlayacaktır. Daha nezih ve ahlaklı bir hayat sürmek için bir Müslümanın, bu tür denetleyici mekanizmaları devreye sokması ve doğru cinsellikler üzerine kurulu

sosyal bir ahlak üretmeye çalışması, dini bir vecibedir. Böyle bir üretim, daha sağlıklı ilişkilerin ve dengeli nesillerin meydana çıkması açısından gayet önemlidir

Hız. Muhammed, cahiliyye döneminde görülen, kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi gibi acımasız uygulamaların tümünü kaldırmış, bunun yerine kadının yaşam hakkını merkeze yerleştiren bir namus anlayışı sistemi kurgulamıştır. İslam dini, daha önceleri var olan kadına yönelik kötü uygulamaların tümünü yasaklamasına rağmen kadına tatbik edilen baskı ve haksızlıkların, günümüz Müslüman toplumlarının çoğu tarafından hâla tatbik edildiğine şahit olunmaktadır.

C. Şiddet

Töre cinâyetleri bağlamında, bir törenin varlığından bahsedebilmek için bulunması zorunlu olan unsurlardan üçüncüsü şiddettir. Şiddet sözcüğü, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Şiddetin kelime anlamı "sertlik", "yumuşaklığın ve rahat bir yaşamın tersi", "zamanın iğrençliklerinden insana bulaşan şey" demektir.⁶² Şiddetin psikolojik tanımı şöyledir: "*Düşmanlık ve öfke duygularının kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı ve fiziksel zor yoluyla dile getirilmesidir. Bu haliyle her türlü çatışma ilişkisinde (ailede, okulda, gruplar, ırklar vb. arasında) rastlanan şiddet, saldırganlığın özgürlüğü, insan iradesini hiçe sayan en ileri, en aşırı boyuttur.*"⁶³ Araştırmacılar, şiddetin kökeninin doğuştan mı yoksa sosyalizasyon sonucunda ortaya çıkan bir olgu mu olduğu konusunda tartışmışlardır.

Şiddet ve baskı, arzulanan tutumların ve istenilen duyguların gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, karşı tarafı dönüştürmeye yarayan araçsal bir olgudur. Psikolojisi bozulan paranoyak ruhlu insanlar için ise şiddet, araç olmanın ötesinde bir amaç; belki de bir zevktir. Bazı durumlarda şiddet, acziyetin ifadesi ve bastırılan duyguların dışa yansması için başvurulan bir vasıtaadır.

Şiddetin değersel boyutunu, aile ve aşiret reisliği gibi toplumsal statülerin kaba kuvvet kullanımını gerektirdiği düşüncesi ve baskı mekanizmasının sosyal mevkilerde istikrarı sağladığı inancı oluşturmaktadır. Şiddet, bir bakıma başkalarına hükmetme girişimidir. Doğal olarak bu şekildeki bir girişimde güçlü güçsüzü;

⁶² Maluf, *a.g.e.*, s. 389; İbn Manzur, *a.g.e.*, III, 235.

⁶³ Selçuk Budak, 'Şiddet mad.', *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat yayımları, Ankara, 2000, s. 716.

kuvvetli zayıfı boyunduruk altına almaya çalışacaktır. “*Bu, daha ziyâde karşımıza çıkacak olan bütün insani zümreleşme çeşitlerinde müşahede edilmesi mümkün olan bir olaydır. Halklar, milletler, sınıflar, meslekler ve hatta devletler olarak ifadesini bulmakta olan bütün zümrevi varlıklarda bu husus, kolaylıkla müşahede edilebilecek durumdadır.*”⁶⁴

İnsanoğlunun bilinçaltında bulunan şiddeti ortaya çıkarmak için özel bir çaba göstermeye gerek yoktur. Şiddeti tetikleyici en ufak bir hareket veya düşünce, insanı etrafına saldıran bir şiddet makinası haline dönüştürebilmektedir. Yaşamın öğrettiği veya dayattığı şiddet şekilleri, doğuştan gelen şiddet eğilimine eklenince, muhatabın zarar görmemesi ve şiddete uğramaması oldukça zorlaşmaktadır. Geleneksel toplulukların çoğunda çocuğun çevresi, şiddet örüntüleri tarafından kuşatılmıştır. Çocuk, hayatının her anında dedesinden, babasından, annesinden ve arkadaşından gelen baskılarla karşı karşıyadır. Henüz iyiyi ve kötüyü temyiz etme yetisine sahip olamayan ve etrafı şiddet motifleriyle sarmalanan çocuk, şiddetin hayatın normal bir parçası olduğunu zannetmektedir. Yani şiddetin, davranışların kötü yönünü temsil ettiğinin bilincinde değildir. Bu bilinci aşılacak herhangi bir uyarıcıya sahip olma şansı da oldukça düşüktür.

İfadesi zor bile olsa şiddet ve mücadele, hayatın devamını sağlayabilmek için doğanın tüm birimlerinin vazgeçemedikleri iki kavramdır. Varlık kategorisinde pasif olan yaratıklar bile, şiddet ve mücadele ile tanışmaktan kendilerini alıkoyamamaktadır. İnsanlık kategorisi dışındaki yaratıkların mücadelesi, kendilerine enjekte edilen sezgisel bir alışkanlıktan ibarettir. Öte taraftan mazisi efsanevi savaşlarla ve gizemli katliamlarla dolu olan insanoğlu ise, bu şiddet eylemlerini akıl ve idraki sayesinde bilinçli olarak yapmaktadır. Bu noktada sergileyecek en küçük bir hata, kendisine büyük bir sorumluluk yükleyecektir. Atalarının yaptığı yakma, yıkma ve imha stratejilerine büyük bir hayranlıkla yaklaşan torunlar, aslında hücrelerinde var olan şiddet potansiyelini farkında olmadan meşrulaştırmaktadırlar. Şiddetin bu kaçınılmaz cazibesine rağmen, bunu sindirebilen ve olumlu bir yönde dönüştüren merhamet timsali nice Peygamberler, bilgeler ve iyi yürekli insanlar da ola gelmiştir. Böyle bir kutuplaşma, ilahi yasa dediğimiz sünnetullahın tecellisi

⁶⁴ Çağatay, *a.g.m.*, s. 133-134.

gereğidir. Yoksa herkesçe, zaman ve zemin dinlemeden girişilecek olan her şiddet eylemi âlemi, anarşinin hüküm sürdüğü yaşanılmaz bir cehennem kılar ki böyle bir durum hem ahlaka hem de ilahi âdete ters düşmektedir.

Mantık kitaplarında tartışma şekilleri olarak geçen “**münazara**” ve “**cedel**” (diyalektik), şiddeti bünyelerinde barındıran ilzâm yöntemlerinden değildir. Çünkü münazara, fikir alışverişinden ibaret olup öğrenme amacına yöneliktir. Cedel ise, fikirlerin empoze edilmesini sağlayan bir metot olmasına rağmen, bunun şiddetin tezahürlerini barındırmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Zaten cedelle; yani tartışma ile kavganın farklılığı buradan kaynaklanmaktadır. Kavga, genellikle dolmuş olan kinlerin patlamasıdır. Bu patlamaların temelinde yatan dolduruşlar çok kuvvetli olduğundan, bunun dışı yansıması olan darbeler ve acıtmalar da aynı ölçüde kuvvetli olacaktır. Aile içi ilişkilerde sık sık rastlanılan tartışmanın, çiftleri barıştırmacı bir rolü olabilmesine rağmen kavganın böyle bir işlevi yoktur.

1. Kadına Yönelik Şiddetin Tanımı ve Çeşitleri

Kocanın karısına şiddet uygulaması, aile içi şiddetin en yaygın olan şeklidir. Aile içi şiddetin saptanmasında T.C. Aile Araştırma Kurumu'nun bulguları, “aile içinde şiddet uygulayanların % 95’inden fazlasının erkek; şiddete maruz kalanların % 90’ından fazlasının kadın ve çocuk olduğunu ortaya koymaktadır.”⁶⁵ Birleşmiş Milletler’in 1993’te yayımlanan “**Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi**” bu şiddet biçimini; “*İster özel, ister toplumsal yaşamda gerçekleşsin kadınların fiziksel, cinsel ya da psikolojik yönden zarar görmesi ya da acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan ve tehdit, zorlama ya da bağımsızlıktan mahrum bırakılmayı da içine alan cinsiyete dayalı her türlü bir şiddet hareketi*” şeklinde tanımlamaktadır.

Geleneksel feodal topluluklarda kadın, aşirete kahraman erkekler yetiştirmek dışında bir misyona sahip olmadığından dolayı hor görülmekte ve serbest gezmesine engel olunmaktadır. Çünkü kendisine, sosyal dengeyi her an bozabilme maharetine sahip potansiyel bir suçlu gözüyle bakılmaktadır. Bu yüzden şiddeti en çok hak eden birey, kadındır.

⁶⁵ Erkan-Bozgöz, a.g.m., s. 223.

Kadına yönelik şiddetin çeşitleri şunlardır:⁶⁶

a. Duygusal Şiddet: Bağırma, rezil etme, hakaret etme, başkaları önünde küçük düşürme, aşağılama, duygu ve düşüncelerini söyleme hürriyetini elinden alma, özgürlüğünü kısıtlama, gururunu incitme gibi ruh sağlığını bozucu söz ve eylemleri, duygusal şiddet kapsamında değerlendirmek mümkündür.

b. Sosyo-Ekonomik Şiddet: Kısaca, kadının emeğinin sömürülmesine yönelik teşebbüslere ve eylemlere karşılık gelmektedir. Yine bu şiddet biçimi kadınların çalışma, kazanma hürriyetinin elinden alınması ve zorla çalıştırılması gibi temeli ekonomiye dayanan hareketleri kapsamaktadır.

c. Fiziksel ve Cinsel Şiddet: Sarsma, acıtma, hırpalama, vurma, dövme, tokat atma, tekmeleme, incitme, cisim fırlatma, saçından sürüklenme, zorla cinsel ilişkiye girme, zorla öpme gibi fiziğe yönelik eylemlerdir. Töre cinâyetleri, fiziksel şiddetin ölümle sonuçlanan şekillerine karşılık gelmektedir.

Toplumsal şiddet genellikle şikayet konusu olurken, aile içinde uygulanan şiddet açığa çıkmamaktadır. Bu durumun nedenlerini, kısaca şu maddeler halinde sıralayabiliriz:

a. Şiddet, özel yaşam (mahremiyet) alanı içinde telakki edilmektedir.

b. Anne, çocuklarına herhangi bir zarar gelmesini istemediği için şiddete tahammül etmektedir. Kadınların % 86'sı, salt bu nedenle evini terk etmemektedir.⁶⁷

c. Taraflar, daha sonraları ekonomik sıkıntı geçirmemek için evliliğin devamına katlanmaktadırlar.

d. Durumun başkalarına aktarılmasından çekinilmekte ve utanılmaktadır.

e. Çoğu ülkede böyle bir durum, aile hukûku içinde mutalaa edilmekte; dolayısıyla aile içi ilişkiler, müdahaleye kapalı bir alan teşkil etmektedir.

f. Sosyal tepkilerden çekinilmektedir.

g. Dayak yenilen kişiden korkulmaktadır.

h. Polisin olaya karışacağı endişesi vardır.

⁶⁶ Bkz. www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/609.pdf.

⁶⁷ 20 Eylül 2000 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Diyarbakır Cumhuriyet Bürosu.

1. Sağlık personeline karşı güvensizlik söz konusudur.

Şiddet, genel anlamda reddediliyor görünse de çeşitli “ama”larla gerekçelendirilerek dolaylı bir şekilde kabul edilmektedir. Yapılan bir araştırmada şimdiye kadar tespit edilen “ama”lar şunlardır:⁶⁸ “**Ama o söz dinlemiyor**”, “**ama o kendi başına buyruk**”, “**ama o yanlış yaptı**”, “**ama onun dili uzun**”, “**ama o kadın, haddini bilmeliydi**”. Yukarıda “ama”larla ifade edilen gerekçeler, töre cinayetlerinin arka planında yer alan sosyolojik gerçeklerdir.

2. İslâm Hukûku Açısından Şiddet ve Sevgi Kavramları

Kutsal kitaplarda saldırganlık, şiddet ve kan dökmenin insanın doğasının ayrılmaz parçaları olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, Kur’an’da Âdem’in yaratılışının anlatıldığı kısımda, meleklerin Allah’a “Yeryüzünde bozgunculuk yapacak, orada kan dökcek birini mi (halife) kılıyorsun”⁶⁹ şeklindeki serzenişleri, şiddetin insanın doğasında var olduğunun bir kanıtıdır.⁷⁰

İslâm dîninin, idealize edilen erdemli bir Müslüman tipinde bulunmasını istediği en kuvvetli vurgusu, şefkat ve merhamet sahibi olmaktır. Hz. Muhammed (sav), sevginin dışı vurumunu sadece insani ilişkilerle sınırlandırmamış; hayvanlarla muamele hususunda da bunu bir düstur olarak sunmuştur. Hz. Peygamber’in Ebu Hureyre’ye “kedicğin babası” lakabını vermesi, onun bilinçaltında yatan hayvan sevgisinin göstergesidir. İslâm dîni, hayvanlara bile eziyet etmeyi şiddetli bir şekilde yasaklamaktadır. Fıkıh kitaplarının muhtelif yerlerinde, bu yasaklarla ilgili çeşitli öğelere rastlamak mümkündür. Bu öğelerin en yoğunluk arz ettiği yer, hayvanın boğazlanma aşamasını oluşturan hazırlık safhalarıdır. Hayvanı yatırırken acıtmamak ve boğazlarken kesici aleti ona göstermemek, bu hassasiyetlerden sadece bir kaçıdır. Yine “cansızların bile kınanmasının tasvip edilmeyeceği” yönündeki bir vurgu, İslâm hukûkunda var olan titizliğe işaret etmektedir. İşte bu durumlar karşısında böyle bir tavır takınan bir hukûkun evin mürebbisi, hayatın ortağı, evlatların annesi ve

⁶⁸ Suçlu kim, Ka-mer, “Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Namus Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler ile Mücadele Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi”, 2005 Raporu, s. 17.

⁶⁹ Bakara/30.

⁷⁰ Bkz. Erkan-Bozgöz, *a.g.m.*, s. 223.

kendisine tüm insanlardan daha yakını olan karısı hakkında takınması gereken tavrı düşünmek zor olmasa gerektir. Hz. Muhammed'den rivayet edilen hadislerde, bununla ilgili motiflere sık sık rastlanmaktadır. Bu konuyla ilgili birkaç hadisi zikretmekle yetiniyoruz: “Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davranmanızdır”⁷¹ “Müminlerin iman yönünden en kâmil olanları, en güzel ahlaklıları ve hanımlarına karşı en merhametlileridir.”⁷² “Sizin en hayırlınız, hanımlarına en hayırlı olanınızdır. Ben ise zevcelerim için hepinizden daha hayırlıyım.”⁷³ Gazâlî tarafından dile getirilen aşağıdaki yaklaşım, Müslüman erkeğin hanımına göstermesi gereken şefkat hakkında bize ipucu sunmaktadır:

“Bilmiş ol ki kadına iyi davranmak, sadece kadına eziyet etmemek demek değildir. Bilakis ondan gelen eziyete de tahammül etmek, onun afallaması ve öfkesi anında hoşgörülü olmaktır. Allah'ın Resul'üne uymak için böyle olmak gerekir. Çünkü O'nun zevceleri, konuşmalarına karşılık verirlerdi. Kadınlardan gelen eziyete katlanmanın dışında, onlarla şakalaşmak ve oynamak gerekir. Çünkü böyle hareketler, kadınların gönlünü hoş edip öfkelerini de yatıştırır. Allah'ın Resul'ü onlarla şakalaşıyordu. Davranış ve ahlaklarında, onların seviyesine iniyordu. Hatta rivayet edilir ki Hz. Peygamber (sav), Hz. Aişe ile yarışiyordu.”⁷⁴

Milyonlarca öğretisi arasında yaşamayı başarıp tarihe damgasını vuran öğretilerin asıl yaşam kaynağı sevgi olmuştur. İslâm'ın temeli, sevgi üzerine kuruludur. Hz. Muhammed, insani ilişkilerin tümünde sevgiyi merkeze yerleştirmeye özen göstermiş; mümkün olduğunca sevenleri kavuşturmuştur. O aşkı, sevgiyi normal olarak karşılamış, sevenlerin kavuşmasına önem atfetmiştir. Yine tercihlere hoşgörüyle yaklaşmış, hiçbir zaman zorla evlilik yoluna başvurmamıştır. Zaten İslâm hukûku, evliliğin geçimsizliğe dönüşmemesi için evlilik konusunda mehir, rıza ve eşlerin bazı hususlarda birbirine denk (küvüf) olması gibi prensipleri benimsemiş, eşler arasında olması gereken karşılıklı sevgi-saygı ve şefkate vurgu yapmıştır. İslâm dîni sevgiye, aşka ve sevdaya, kişinin psikolojisine ve toplumun dokusuna zarar vermediği müddetçe karşı gelmemiş; bunu insan fitratının temel eğilimlerinden

⁷¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kazvini, *Sünen-ü İbn Mâce*, Daru'l-Hadis, Kahire, t.y., I, 632.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1997, XII, 364.

⁷³ İbn Mâce, *a.g.e.*, I, 632.

⁷⁴ Gazalî, *a.g.e.*, II, 40. Hz. Aişe'nin Peygamberimiz (sav) ile yarıştığına dair bkz. İbn Mâce, *a.g.e.*, I, 632.

saymıştır. Şu hadis, iffetli olan âşıkların aşkını şehitlikle eş değer tutmaktadır: “Her kim aşık olup iffetli olur ve sonra ölürse şehit olarak ölür.”⁷⁵ İffetli bir şekilde ölen aşğın, şehit mertebesinde sayılmasının sebebi şu şekilde izah edilmektedir: “İffetli olan birinin Allah yolunda şehit edilenle seviyesinin yakın olmasının sebebi, nefesine lezzet vermekten sakınmasıdır. Nasıl ki mücahit, tüm varlığını Allah’ın kelimesini yüceltmeye vermişse aynı şekilde iffetli kişi de aşkına yenik düşmemek için (günah işlememek için) nefsiyle cihat etmiştir.”⁷⁶

Aile içi geçimsizliğe ve şiddete yol açan en önemli sebep, eşlerin evlilik öncesi birbirini tanımaması ve mizaç uygunluğunu gözetmemesidir. Oysa Hz. Muhammed, ilerdeki çatışmaları önlemek amacıyla evlilikten önce eş adaylarının birbirini görmesini teşvik etmiş; İslâm hukûku da bunu, evliliğin sıhhati açısından önemli bir konu addetmiştir. Hz. Muhammed, “kendisiyle evlenmek istediği hanıma bakmayı Müslüman erkek için müstehâb kalarak şöyle buyurmuştur: ‘Bir erkek, evlenmek istediği zaman, evleneceği hanıma dikkatle baksın. Çünkü evlenmeden önce dikkatle bakmak, eşler arasındaki sevginin artmasında etkili olmaktadır.’”⁷⁷ Evlenmeden önce gerçekleşecek böyle bir tanışma ve görüşme faslı, eş adayları arasında ortaya çıkabilecek sorunların bertaraf edilmesinde etkili olacaktır.

Aile içi geçimsizlik, yaygın düşüncenin aksine sadece kadın tarafından gelmemektedir. “Fena muamele ve itaatsizlik (nüşuz), yalnız kadından gelebileceği gibi, erkekten ve iki taraftan da gelebilir. İki tarafın karşılıklı münaferet ve haksız davranışları, evlilik hukûk ve adabına riayet etmemeleri halinde şikâk’tan bahsedilir.”⁷⁸ Şikak durumunda hâkim, eşlerden birinin isteği doğrultusunda her iki aileden birer hakem tayin eder. Bu hakemler, eşlerin arasını düzeltmeye çalışırlar. Bunu başaramadıkları takdirde eşleri birbirinden ayırırlar. Hukuk-ı Aile Kararnamesinin 130. maddesi, geçimsizliği ve hakem olayını şöyle tanzim eder: “Zevceyn beyninde niza’ ve şikak zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse, hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin edilecek kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak

⁷⁵ Münavi, a.g.e., VI, 233.

⁷⁶ Münavi, a.g.e., VI, 233.

⁷⁷ Gazali, a.g.e., II, 35-36. Erkeğin, evlenmek istediği hanıma bakmasının müstehâb olduğunu ifade eden hadisler için bkz. Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, es-Sünenu’s-Suğra, Daru’l-Ciyl, Beyrut, 1995, II, 419-4 21.

⁷⁸ Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukûku, İrfan yayınevi, İstanbul, 1975, 318-319.

evsafı haiz olmazsa, hariçten münasiplerini tayin eyler. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi, tarafeynin ifadat ve müdafaâtını tetkik ile beynlerini ıslaha çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zevçte ise beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerinde mühalaa eyler. Hakemler ittifâk edemezler ise hâkim, evsaf-ı lazimey-i haiz diğer bir heyet-i hakemiyye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kati ve na-kabil-i itirazdır.”⁷⁹

İslâm dîninin “şiddet dîni” olduğuna dair yapılan vurgulara verilecek en güzel cevap, İslâm’ın kadına gösterilmesini istediği merhamet anlayışını tetkik eden araştırmalar olacaktır. Çünkü kadınlarla muamele şekli, İslâm’ın insani ilişkilerinin çekirdeğini oluşturmaktadır.

Şiddetle ilgili yapılan araştırmalarda, çocukların anne-babasına uyguladığı şiddet unsurlarına oldukça az rastlanması, dinin toplumsal dokulara sirayetini gösterme açısından önemlidir. Aile içi şiddet ilişkilerinin tümünden bahsedildiğini düşünürsek, bu tip bir şiddetin varlığına pek vurgu yapılmaması, dinin toplum üzerindeki etkisini göstermektedir.⁸⁰

D. Oligarşik Yapı

Resmi kuralların sirayet edemediği ve ağırlığını hissettiremediği kırsal bölgelerde hukuki boşluğu, yöresel ve töresel kurallar doldurmaktadır. Bu kurallar, zamanla bölgede riayet edilmesi gereken sosyal düzenin simgeleri haline gelmektedir. Bunlar genelde tarihi, kültürel ve toplumsal birikimle ortaya çıkmakta ve zaman ilerledikçe de tabu haline dönüşmektedir. Hatta yazılı hukûkun denetim mekanizmasına benzer bir denetim mekanizmasına sahip olmaktadır. Bu mekanizmanın başında, feodal sistemin zirvesinde yer alan aşiret reisi, ağa, dînî otorite gibi karizmatik insanlar yer almaktadır.

⁷⁹ Bkz. Hukuk-ı Aile Kararnamesi, M.Akif Aydın, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfi yay., İstanbul, 1985, s. 260.

⁸⁰ Ebu Abdurrahman b. Şuayp en-Nesâi, **Sünenu’n-Nesâi**, Matbaatu Mustafa el-Babi, Mısır, 1964, VIII, 57; Hafız Ebu’l-Fadl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed İbn Hacer el-Askalani, **Fethu’l-Bari**, el-Matbaatu’l-Hayriyye, Mısır, h. 1319, X, 312.

Geleneksel toplumlarda, otoriteyi daima elinde bulunduran totaliter bir merci bulunmaktadır. Bu merci, sosyal dokuya göre bazen ağa, bazen dînî otorite, bazen de aşiret reisi olmaktadır. Bu kişiler, törelerle örülü kültürel ve toplumsal ilişkilerde son sözü söyleyenlerdir. Örneğin aşiretin başında bulunan ağa ya da aşiret reisi, çok tikel ve basit kararlar dışında, aşiret içi ve aşiretler arasında verilen önemli kararlara damgasını vurmaktadır. Aşiretin ve ailenin reisi olarak tanımlanan bu kişi, kendi nüfuzunu kökleştirip komşu toplumsal örüntülere hâkim olmak için, gücün ve otoritenin simgesi olarak gördüğü baskı mekanizmasını devreye sokmaktadır. Yiğitliklerine ve şerefli bir hayat sürmelerine hasar verecek âsi bir davranış, tüm aşiret bireylerini ayaklandırabilmektedir. Toplumun törelerini hiçe sayma sonucunda meydana gelen herhangi bir ayıbın, düşünmeye ve muhakemeye ihtiyaç hissedilmeden şiddet yoluyla derhal bertaraf edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aşiretsel ve ailesel bağlara zarar gelmeden suçlu susturulmalı, dövülmeli, belki de öldürülmelidir. Töreyle çığnediği düşünülen kızın mukadderatı, katı namus anlayışına sahip olan aşiret erkeklerinin elindedir.

Dînî otoritenin (imam, şeyh) gücü, ağalıkta olduğu gibi idare etmesi gereken bir kitlenin başında olmasından kaynaklanmamakta; aksine dînî değerlerin taşıyıcısı olduğuna inanılan manevi kişiliklerinden ileri gelmektedir. Bu güç, kendilerini birçok konuda danışılacak bir merci konumuna yükseltmektedir. Dînî otoritenin, namusa gelmesi muhtemel olumsuz bir müdahalenin önlenmesi ve bu yönde işlenen bir suçun cezalandırılması yönünde teşvikleri söz konusu olabilmesine rağmen, üstlendiği misyon töre cinâyetlerine onay verecek türden değildir. Çünkü şeyhlerin ve imamların, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde çeşitli zümreler arasında baş gösteren anlaşmazlıkları, kan davalarını ve kız kaçırımları tatlıya bağlamak için yüzyıllar boyunca ıslah ve barış işlevini ifâ ettikleri bilinmektedir. Dînî otorite, İslâm'a dayanan manevi gücünün ötesinde, sosyal ve kültürel gücünü de zaten buradan almaktadır. Bu bakımdan töre cinayetlerinin görüldüğü toplumlarda imamların çoğu, toplumsal dengeyi bozan bu tür cinayetleri desteklememektedir. Özellikle hiçbir suçun, kızların bu şekil ilkelce öldürülmesini hak etmediği düşünülmektedir. Fakat geleneksel katı anlayışın, zihinsel faaliyetlerini hâkimiyeti altına aldığı bazı imamlar, sarsılmaz olduğu düşünülen töreleri çığnediği gerekçesiyle kızın bir an önce cezalandırılmasını isteyebilmekte ve kızın ailesini

kışkırtabilmektedir. Azınlıkta kalan bu imamlar, toplum nezdindeki saygın konumları sayesinde kızın ailesine aşırı bir baskı kurmakta ve neticede bu tür cinayetleri işletebilmektedirler. Öte taraftan, imamların suçunun öldürülmesi gerektiği yönünde bir beyanları söz konusu olsa bile bu kararlarını “imamlık” vasfından ziyâde, geleneksel toplumun bir üyesi olarak vermektedirler.

Modern yaşamın gittikçe etkinleştiği günümüzde, aşiretsel değerlerde belirli çözümler gözlemlenmektedir. Zinâ yapan ya da evden kaçan kızın durumu, aşiretin zirvesine intikal ettirilmeden de aile meclisi denilen kolektif erk tarafından halledilebilmektedir. Ağa ya da aşiret reisi, kendisine haber verilmeden yapılan herhangi bir infazı, törelere karşı gelmenin rutin cezası olarak algıladığı için olaya sessiz bir tasdikle yaklaşmaktadır. Aşiret reisinin kararı, zaten bundan farklı bir sonuç doğurmayacaktır. Aile meclisi, suçludan habersizce toplanıp kızın akıbeti hakkında bir karar almaktadır. Aile infaz meclisinde, töreleri çiğnediği düşünülen kıza verilmesi gereken ceza, cezanın keyfiyeti, infazı ve şekli gibi teferruatlar tespit edilmektedir. Son zamanlarda alınan töre cinâyetleri kararlarının çoğunun, aile infaz meclisi çıkışlı olduğu müşahede edilmektedir. Yapılan bir anket,⁸¹ infaz meclislerinde ağırlığını en çok hissettiren kişilerin, kızın namus bekçiliğini yapan baba ile kızı öldürmenin ailenin asaletini ve prestijini arttıracığını düşünen erkek kardeşler olduğunu göstermektedir. Kız evliyse sözü geçerli olan kişi kocadır. Bahsedilen anketin sonucu oranlarıyla birlikte şöyledir:

Namusu korumak kimin görevidir?

- Babanın, ağabeyin % 23.9
- Ailedeki bütün erkeklerin % 21.0
- Kendinin % 20.1
- Ailedeki erkeklerin ve kadınların % 15.1
- Kocanın % 7.3
- Herkesin % 7.3

⁸¹ Anket için tezimizin 7. sayfasına bakınız.

Yukarıdaki ankette, namusu korunacak kadının evlilik durumunu tespit etmek mümkün değildir. Görünürde bu oranlar, yukarıdaki sorunun evli kadınlardan ziyâde bekâr kızlara endeksli olduğunu göstermektedir. Çünkü “babanın, ağabeyin” şeklinde verilen cevabın % 23.9 gibi yüksek bir oranda çıkması, evli kadının namusunu koruyacak kişinin göz ardı edildiği anlamına gelmektedir. Oysa cevaplar arasında “kocanın” şeklinde bir cevabın varlığı, bunun sadece bekâr kızlara yönelik olmadığına işaret etmektedir. Öte taraftan “koca” cevabının oranının bu denli az çıkması, kocanın karısı üzerinde kurduğu baskı realitesin pek uygun düşmemektedir. Öyleyse oranların dağılımında, namusu korunacak kişinin evli veya bekâr oluşunun dikkate alınmaması, anketin büyük bir eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ayırım gözetilerek yapılacak bir anketin daha sıhhatli ve sonuçları açısından daha tatmin edici olacağı kanısındayız.

İnfaz kararı alanları ve infazcıları, bu akıl almaz öldürme şekline yönelten psikolojik zemini, leke sürüldüğü düşünülen namusla halk arasına çıkamama düşüncesi ve bu durumdan utanma hissi oluşturmaktadır. Bu duygulara sahip olan kızın erkek akrabaları, sosyal ilişkilerde de sözlü ve zımni bir kınama ve dışlanmışlıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu utançla daha fazla yaşamaya dayanamayacağını düşünen infazcı adayları, iffetsiz olduğunu düşündükleri kızı kendilerine göre onur verici bir asalet ve yiğitlikle temizlemekle toplumsal baskıdan kurtulup ruhi dinginliğe erişeceklerini zannetmektedirler. Kendilerine göre suçluyu imha etmek, lekelenmiş bir namus algılamasının verdiği ağır psikolojik ve sosyal baskıdan kurtulmak anlamına gelecektir. Bu ise bir insanın ölümüne yol açan koca bir cinâyeti unutturacak kadar acımasızdır. Böyle bir imha sayesinde hem ailenin hem de aşiretin itibarı ve saygınlığı artacaktır.

IV. TÖREDE KADIN İLE İLGİLİ ÖGELER VE BUNLARIN İSLÂM HUKUKUYLA İLİŞKİSİ

Törelere etkisini en fazla hissettirdiği kurumların başında aile gelmektedir. Çünkü aile ahlakî, dînî ve örfî inançların iç içe girdiği örüntülü bir yapıya sahiptir. Bu örüntülü yapının en karmaşık unsuru ise kadındır. Kadınların karmaşık ilişkilerinin tezahürleri, topluma yansımakta ve toplum üzerinde derin izler

biraktırmaktadır. Dolayısıyla toplumlar, kadınlarla ilgili törelerin varlık alanını oluşturmaktadır.

Çoğu zaman, toplum tarafından törelerle iç içe olan bazı kötü uygulamaların kaynağının İslam hukuku olduğu düşünülmemekte ve sorunların kökenine sıhhatli bir şekilde inilememektedir. Örneğin İslâm'da boşama hakkının kocaya ait bir hak olması, zinâ yapan iki cins arasında kadının daha fazla suçlu addedilmesi gibi mevzular, bazıları tarafından bilimsel temelden yoksun bir şekilde eleştirilebilmektedir. Oysa İslâm dînini samimi bir şekilde benimseyen bir Müslüman, karısını meşru bir gerekçe olmaksızın boşayamamakta; bunun maddi ve manevi bir takım şartlarının ve yaptırımlarının bulunduğunu bilmektedir.

Diğer taraftan zinâ yapan iki cinsten kadının toplum nezdinde daha fazla suçlu sayılmasına, İslâm hukûkunun sebebiyet verdiği şeklinde yanlış bir kanaat bulunmaktadır. Böyle bir düşünce, yüzeysel bir iddiadır. Çünkü İslâm hukûku gerek zinâda, gerekse diğer suçlarda, suçu işleyen taraflara mal, mülk, soy-sop ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın aynı cezayı öngörmüş ve suçlulara aynı cezayı öngörmüştür. Hatta kadınların lehine olan öğelere bile rastlamak mümkündür. Mesela Şafii mezhebinde orucunu cinsel ilişkiyle bozan çiftten, kadına sadece o günün yerine bir gün oruç tutması (kaza) öngörülürken; erkeğe buna ek olarak mümin bir köle azadı; buna gücü yetmediği takdirde peş peşe altmış gün oruç tutmak; buna da gücü yetmediği takdirde altmış miskine birer mud (bir ağırlık ölçüsü) sadaka verme cezası verilmiştir.⁸² Ceza hukûku alimleri, erkeğin ve kadının zinâsının ahlaki yönden (kötülük açısından) aynı derecede olduğunu kabul etmelerine rağmen, sosyal yönden kadının zinâsının daha ağır olduğunu söylemişlerdir. Kadının zinâsı, iki nedenden dolayı ağır sonuçlar doğurmaktadır. Birincisi aileye meşru olmayan bir çocuk girebilmekte; ikincisi ise böyle bir durum halkın, kadını aşağılamasına neden olmaktadır.⁸³ Bu durum, iki cinsin rol ve vazifelerinde görülen farklılıktan hasil olmaktadır. Öyleyse suçların cinsler arasındaki cezai farklılığı, kaynağını gelenekten alan psiko-sosyal faktörlere dayanmaktadır.

⁸² Bkz. Dimyati, *a.g.e.*, II, 240.

⁸³ Abdülmelik Cüdi, *el-Mevsuatu'l-Cinaiyye*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1976, IV, 68.

Geleneksel topluluklarda görülen töresel ritüellerin bir bölümü, iyi töreler kapsamına girmektedir. Çünkü bu tip töreler, tahrif edilmemiş semavi dinlerin, hikmetli kadim öğretilerin ve objektif evrensel ahlakın ilke ve özelliklerine uygundur. Dolayısıyla iyi töre anlayışı, ıslah edici bir fonksiyona sahiptir ve toplumca da makbul sayılmaktadır. Buna karşın cehâlet, hamiyyet, menfaat, inat ve kin gibi engeller nedeniyle gerçek din algılamasına ve objektif ahlak prensiplerine vakıf olamayan toplumlarca, asırladır devam ettirilmekte olan bazı ilkel töreleri de görmek mümkündür. Bu tip töreler, kötü töreler kapsamına girmektedir. Kan davaları, namus cinâyetleri, başlık parası, diyet olarak bir kızın verilmesi, berdel evliliği, namusun sadece kadının bedeniyle ilişkilendirilmesi, kadınların bir eşya kadar değersiz görülmesi vb. uygulamaları kötü törelere örnek olarak verebiliriz. Şimdi törede kadınla ilgili bazı öğeleri, şu ana maddeler altında inceleyebiliriz.

A. Kollektif Davranış Bilinci

Töre ve töre cinâyetiyle ilgili öğeler, aynı kültürel coğrafyayı paylaşan Akdeniz ülkelerinin çoğunda benzerlik arz etmektedir. Zira bu öğeler, tarihin akışı içerisinde aynı kültürel kaynaklardan beslenerek teşekkül etmiştir. Zaman içerisinde, kültürel farklılıklara rağmen Akdeniz ailelerine mahsus kollektif bir davranış bilinci ortaya çıkmıştır. Kadın-erkek ile ilgili kollektif davranış bilincini oluşturan bazı anlayışlar şunlardır:

“Kadınların en eski çağlardan beri, baba ailesinin akrabaları ile evlendirilmesi tercih edilmiş, yabancılara karşı yapılacak evlenmelere karşı tedbirler alınmıştır. Kadının erdemlerinin dramatize edilmesi, erkeklere gösterilen büyük itibar, namus duygusu, misafirperverliğin kuralları, kadınların itaatli olması, Müslüman toplumlarının çerçevesini aşan ve Akdeniz’in her iki sahilinde de kaşımıza çıkan ortak unsurlardır.”⁸⁴

⁸⁴ Ümid Meriç, **İslâm’da Aile**, (Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 442.

B. Miras Taksimi

Feodal-ataerkil düzene sahip sosyal yapılarda, kız çocuklara ve kız kardeşlere mirastan pay verilmemektedir. Törelere göre kız çocuklar, toprak üzerinde bir hakka sahip değildir. Zaten kız kardeşlerin çoğu da böyle bir talepte bulunmamaktadır. Zira erkek kardeşlerinden toprak istedikleri zaman, toplumdun dışlanacaklarını ve bütün akrabalarının kendilerine düşman olacağını bilmektedirler. Yol, baraj vb. kamusal yatırımlar dolayısıyla topraklar devlet tarafından istimlak⁸⁵ edilince, elde edilen paranın paylaşılması gibi durumlarda da kız kardeşlerine herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.

Devlet, toprakların baba üzerine tapulu olduğu durumlarda kızları da mirasçı olarak tanıdığı için erkek kardeşler, kız kardeşlerinin gönlünü almak ya da vekâletlerini alıp resmi işlemleri yürütebilmek için küçük bir hediye, cüzi bir ödeme yapmaktadırlar.⁸⁶ Ayrıca kız kardeşlere, her yıl mahsulden elde edilen gelirden, erkek kardeşlerinkine göre çok az bir miktar verilmektedir. Kız kardeşler sayıca az ise, yıllık mahsulden kendilerine verilen paranın miktarı daha yüksek olsa da sayıları çok olunca bu miktar oldukça düşmektedir. Bir nevi teselli ve avutma diyebileceğimiz bu meblağ, genellikle erkek bir kardeş tarafından elden teslim edilmektedir. Ancak kız kardeşin, kendilerine verilen bu meblağın cüziliğinden bir zaman sonra rahatsız olup hakkını istediği durumlar da olabilmektedir. Kız kardeş, bu isteğine bazen ulaşsa bile genelde bu istek, şiddetli bir tepkiye sebebiyet veren bir iddia olmaktan öteye geçmemektedir. Çok nadir de olsa, erkek kardeşlerinden beklediği ilgiyi göremeyen veya hak ettiği bedeli alamayan kız kardeşin, kendisine düşen arazinin tapusunu ismi üzerine kaydettirmeye yönelik bir talebi görülebilmektedir.

⁸⁵ "GAP'ın yapımında gerek Urfa ve gerekse Adıyaman bölgesinde istimlak edilen arazilerin paraları üzerinde çok kişinin kamı aktı. Anasının payını dayısından istemeye giden genç, öz dayıları tarafından öldürüldü. Çocukları, eşi, kardeşleri ve töreler arasında bunalıma giren bazı kadınlar da intihar etti. Kocası ve çocukları, kendisinden baba mirasından payına düşen toprağı kardeşlerinden almasını istediler. Töreler de ona engel oldular; ayıptır dediler." Hilmi, a.g.e., s. 23-24.

⁸⁶ Bkz. Hilmi, a.g.e., s. 23.

C. Evlilik

Aşiretçi yapılarda, çoğu zaman kızın evlenememesinin ya da kötü bir evlilik yapmasının sorumlusu, kızın amcasının oğlu kabul edilmektedir. Çünkü o, kendisini bırakıp başkasıyla evlenmiştir. Öte taraftan bu yapılarda erkekler, rahatlıkla ikinci bir evlilik yapabilmelerine rağmen, kadınların uygun ve saygın ikinci bir evlilik yapmaları oldukça güçtür.

Kırsal kesimlerde görülen ikinci kadınla evliliklerde, hukûki engeller dolayısıyla ikinci eşe sadece dini nikah yapılmakta ve bundan doğan çocuklar, nüfusu birinci eşten doğmuş gibi kaydettirilmektedir.⁸⁷ Yine birinci eşin ölümü halinde yapılan ikinci evliliklerde, yeni evliliğin getireceği fiili ve ekonomik külfetlerden kurtulmak için, birinci kadının nüfusunun olduğu gibi ikinci kadına geçirildiği durumlarla da karşılaşabilmektedir. Anadolu'nun bazı yerlerinde buna şahit olmak mümkündür. Fakat bu tür evlilikler, modernitenin getirdiği yeniliklerle beraber önemli derecede azalmıştır.

Yine Anadolu'da levirat (yenge ile evlilik) ve sororat (baldızla evlilik) denilen evlilik şekillerine sıkça rastlanmaktadır. Bu iki evlenme şekli, çok yönlü karmaşık ilişkiler ağına sahiptir. Bu evlenme biçimlerinin temelinde, yukarıda da bahsettiğimiz gibi iktisadi amaçlar, sosyal prestijler ve duygusal eğilimler ağırlıktadır.⁸⁸ Bir dul erkeğin, ölen karısının kız kardeşi ile evlenmesi bazı yerlerde özellikler göstermektedir. Özellikle "levirat" (yenge ile evlilik), son zamanlarda gençlerin tepkileri sonucu azalmakla beraber, geçerliliğini Güneydoğu Anadolu bölgesi başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürdürmektedir. Bu yerlerde, ağabeyin küçük kardeşin karısı ile evlenmesi hoş görülmemekte ve tabu sayılmaktadır. Bunun sebebi, büyük erkek kardeşin toplum tarafından küçük kardeş ile karısının koruyucusu ve baba vekili sayılması telakkisidir. Büyük erkek kardeşin, yengesiyle evlenmesinin toplum tarafından hoş karşılanmaması sonucunda kadının,

⁸⁷ İbrahim Yasa, "Taygeldi Ailesi", (*Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 44.

⁸⁸ Bkz. s. 26. Bu tip evlenmelerin duygusal yönünü, baldızın ölen kardeşinin çocuklarına üvey annelikten ziyade öz annelik yapacağı, aynı şekilde kayınbiraderin kardeşlerinden kalan öksüz çocuklara yabancı bir erkekten daha iyi bakacağı düşüncesi oluşturmaktadır.

ilerisini makul ve kapsamlıca düşünme salahiyetine henüz ulaşmamış olan küçük kardeşle evlendirildiği durumlar da söz konusu olmaktadır. Zamanla hayata atılmaya başlayan ve muhakeme gücü gelişen küçük kardeş, etrafındaki mutlu evlilikler sayesinde bu evliliği gizlice sorgulamaya başlar. Nihayet vuku bulan mutsuzluklar ve hayal kırıklıkları sonucunda, yasak aşklara teşebbüs eder. Buna mukabil, karısıyla evlenilen ölmüş abinin küçük çocukları da zamanla büyürler. Neticede olup bitenleri sorgulamaya başlayan bu çocuklar ile aslında amcaları olan üvey babaları arasında sessiz bir mesafe belirmektedir. Çünkü olgunlaşmaya başlayan küçük çocuk, babasını görememenin verdiği ezikliğe, amcasının üvey babalık statüsüne terfisi eklenince, bunu bir türlü hazmedememe psikolojisiyle baş başa kalmaktadır.

Bir ailenin hiç çocuğu olmayınca kabahati kadına yüklemek ve kusuru onda aramak⁸⁹, üst üste birkaç kız çocuğu doğuran kadını, ailede erkek çocuk olmamasının sorumlusu kabul etmek, kadının suçlu olarak görüldüğü töresel anlayışların bazılarıdır. Bu baskıların ağırlığına daha fazla dayanamayan kadın bunalıma girmekte, bazen de intihar etmektedir. Bu yanlış telakkiler, kaynağını yüzyıllardır süregelen kültürel uygulamalardan ve örfi unsurlardan almaktadır.

Yaygın görüşün aksine İslâm hukûku, yakın akraba evliliğini teşvik etmemektedir. Bu hususta Hz. Peygamber'den (sav) hadisler rivayet edilmiştir. Bununla beraber, kesin bir yasak da söz konusu değildir. Yakın akraba evliliği, daha çok töresel unsurlarla beslenmektedir. Dînî yönlendirmelerin tesiri hissedilmekle beraber çok eşlilik de temelini daha ziyâde siyasî, iktisadî, kültürel ve sosyal prestijlerden almaktadır. Bu prestijlerin neler olduğu konusuna daha önce değinilmişti.⁹⁰

D. Boşanma

Eskiden boşanma, oldukça az görülen bir hadiseydi. Eşler arasında görülen şiddet ve baskının her türlüüne katlanmak, bu yönetime başvurmaktan daha makul görülmekteydi. *“Her boşanma, büyük bir skandala neden olur ve boşanan kişi, toplumdaki saygınlığını yitirirdi. Zamanla boşananların artması, insanların bu*

⁸⁹ Rezan Şahinkaya, *Aile İlişkileri*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1981, s. 166.

⁹⁰ Bkz. s.16-17.

konuda çok katı olan düşüncelerini de değiştirmiş ve boşanmalara büyük bir rezalet damgası vurulmaktan vazgeçilmiştir.”⁹¹

Modern dünyada ise boşanma, sürdürülmesi mümkün olmayan evliliklerin yol açtığı mutsuzlukları ve gerginlikleri sona erdirmenin en mantıklı yolu olarak görülmektedir. Boşanmaların toplum içinde büyük bir ayıp olarak telakki edilmesi geleneği, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde hala devam etmektedir. Buralarda eşini boşamak, bir nevi iffetsizlik anlamına gelmektedir. Dolayısıyla erkek, kendisinin ve ailesinin toplumdaki itibarının zedelenmemesi uğruna mutsuz bir evliliğe katlanabilmektedir. Halbuki İslâm, boşamayı Allah’ın en çok kızdığı helal addetmesine rağmen yasaklamamış; aksine bazı durumlarda buna teşvik etmiştir. Aşağıdaki tespitler, boşanmak isteyen kadını bekleyen sıkıntılardan bahsetmektedir:

“Günümüz İslâm ülkelerinde şehrli kadın, belli bir hayat tarzını sürdürmeye kalkışsa, boşandıktan sonra artık baba evine dönememektedir. Toplum hala yalnız yaşayan dul kadınları istememektedir. Erkekler genellikle boşandıktan sonra ikinci evlenmelerini genç kızlarla yapmakta, böylece boşanmış dul kadın sayısı gittikçe artmaktadır. Boşanan kadınlar ise, anne-babalarının veya evli kız-erkek kardeşlerinin yanına dönmektedirler. Böyle bir durum haliyle birçok sorunu beraberinde getirmektedir.”⁹²

---

⁹¹ Şahinkaya, *a.g.e.*, s. 124.

⁹² Meriç, *a.g.m.*, s. 436.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKÛK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TÖRE CİNÂYETLERİ

I. SOSYOLOJİK AÇIDAN TÖRE CİNÂYETLERİ

A. Töre Cinayeti Kavramının Tanımı

Töre cinâyetleri, feodal-aşiretçi ataerkil toplumlarda nâmusu lekelediği düşünölen olaylar sonucu, gelenek-görenek doğrultusunda işlenen planlı cinâyetler olup “nâmus cinâyetleri” olarak da anılmaktadır. Aslında kan davası gibi töre adına işlenen her tür cinâyete, “töre cinâyetleri” denmektedir. Ancak son zamanlarda işlenen bu cinâyetler namus, kadın, şiddet ve aile infaz meclisi gibi unsurları bünyesinde barındıran münhasır bir özelliğe sahip olduğundan dolayı, cinâyet literatürüne sadece “nâmus cinâyetleri” adıyla girmiş ve bu anlamda kullanılır olmuştur. Bu tür cinâyetlerin son zamanlarda popüler olmasının sebebi seküler aklın, gelenek ile modernite arasında bocalama sonucu ortaya çıkan korkunç cinâyetlere ma’kul ve makbul bir gerekçe uyduramamasıdır. Bu konuda kitle iletişim araçlarının etkisi de göz ardı edilmemelidir.

B. Töre Cinayetlerinin Temellendirilmesi

Gelenekçi yapıya sahip toplumlarda nâmus, insan onurunun en önemli unsuru olmuştur. Dolayısıyla nâmusa yönelik herhangi olumsuz bir teşebbüsün, hayatı değersiz kıldığı kabul edilmektedir. Kısacası feodal toplumlarda nâmus hayatla eşdeğer tutulduğundan dolayı, hayatın idâmesi ve ailenin şerefi için kirletilen kızın sualsiz sorgusuz öldürölmesi cihetine gidilmektedir. Bu realiteyi “**Ülkemizde Aile İçi Töre Ya da Namus Cinayetleri**” adlı çalışmasında Mahmut Tezcan şöyle temellendirmektedir: “Sözü edilen toplumlarda nâmus kavramının içeriği, cinsel davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden kaynaklanır. Bu kavramın kuralı, cinsel saflık ve sakınmadan oluşur. Saflığı korumak, kadına düşen sorumluluklardan birisidir. Sakınma ise, her iki cinsi ilgilendirir. Kadının nâmusu saflığını evlenmeden önce herkese karşı korumak biçiminde kendini gösterir. Evlendikten sonra ise cinselliğini sadece kocasına sunmak zorundadır. Bunun dışındaki her cinsel eylem nâmussuzluk sayılır. İşte bu durumda cinâyetler devreye girer. Çünkü kadın,

cinselliğini koruyamamıştır."⁹³ Aşiretçi toplumlara göre kadının cinsel saflığını yabancı erkeklere karşı koruması, yaşamını değerli kılan en büyük özelliktir. Kadın, cinsel saflığını koruduğu müddetçe yaşamayı hak etmektedir. Bunu koruyamadığı zaman ise artık yaşamasının bir anlamı yoktur. Çünkü topluma göre kadın, varlığını anlamlandırarak en önemli erdemden yoksun hale gelmiştir. Bunun yanı sıra erkek akrabalarının izzet ve itibarını da sarsmıştır. Bundan dolayı hem kendisinin hem ailesinin onurunu zedeleyen kadının derhal öldürülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sanayileşmenin tabii sonucu olarak ortaya çıkan köyden şehre göç olayı ve şehirleşme, ailelerin geleneksel yapılarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu olgu, şehir hayatına uyum sağlama çabalarının yanı sıra, ekonomik ve sosyal pek çok etkenle birlikte ailelerin iletişim mekanizmalarını yeniden düzenlemiş; örf ve gelenekler gibi kök salmış unsurların çağdaş şartlar içinde yeni kalıplarını ortaya çıkarmıştır. Bu ise, ailenin kültürel ve ekonomik sorunlarının artmasına; kadının ise başına geleceklerinden habersizce yeni maceralara atılmasına neden olmuştur. Bu bakımdan töre cinayetlerini tamamen gelenekten beslenen bir sorun olarak düşünmek yerine, gelenekle modernite arasında sıkışmışlığın verdiği çarpıklık olarak algılamak gerekmektedir. Bu bakımdan çarpık bir modernizasyon süreci yaşayan ailelere, kitle iletişim araçları yoluyla sokulmak istenen yeni değerler ve karmaşık cinsel duygular, töre cinayetlerine sebebiyet veren suçların işlenmesinde önemli faktörlerden biri olduğu göz ardı edilemez.

C. Töre Cinayetleri Bağlamında Kadın İntiharları

Geleneklerin kendini daha yoğun hissettirdiği bölgelerde kadınlar, şiddetli bir baskı ile karşı karşıyadırlar. Evlilik öncesi baba baskısının yerini evlilik sonrası, kocanın baskısı almaktadır. Geleneksel aile yapısı içinde kadın, kocasının akrabaları ile sorunlar yaşamakta ve kendisi için güçlü toplumsal bir destek bulamamaktadır. Bunlardan dolayı "1995-2000 yılları arasında Batman'da yaşanan, özellikle de 1999-2000 yıllarında artış gösteren intiharlarda, Türkiye'deki genel yapıdan farklı olarak kadın intiharlarının erkek intiharlarından üç kat fazla olduğu belirtilmektedir."⁹⁴

⁹³ Tezcan, *a.g.m.*, s. 21.

⁹⁴ <http://www.ntvmsnbc.com/news/363095.asp>

Batman'a benzer bir toplum örüntüsüne sahip olan Diyarbakır, Urfa, Iğdır, Van, Adıyaman, Ağrı, Bitlis, Hakkâri gibi illerde de kadın intiharları oranının erkek intiharları oranına göre daha yüksek olması, kadının bahsedilen konumuyla açıklanabilmektedir.⁹⁵ Kapsamlı bir sosyolojik tahlil, töre cinâyetleri ile intihârların özünde birbirine çok benzeyen; iç içe girmiş komplike özelliklere sahip iki olgu olduğunu gözler önüne serecektir. *"Kültürel etkenler içinde ele alınan töre'nin intihârları etkileme gücüne sahip olduğu ifade edilebilir. Toplumumuzda, kişilerin ve özellikle de kadınların töreye uygun olmayan bir görüntü sergilemeleri durumunda töre baskısı söz konusu olmakta ve kişi ya töreye uyarak hizaya gelmekte; ya da intihâr ederek aşiretin, ailenin, soyun vs. nâmusunu kurtarmaktadır. Ortaya çıkan bu durum, her ne kadar intihâr gibi algılansa ve yansıtılsa da bu, gerçekte bir 'töre cinâyeti' veya 'nâmus cinâyeti'dir."*⁹⁶ Nitekim Aile Araştırma Kurumu'nun Batman'daki intihârlarla ilgili inceleme raporunda, intihâr sebebi sayılan maddelerin çoğunun töre cinâyetlerine de neden teşkil ettiği görülmektedir. Rapora göre intihâr nedenlerini,

- a. Bölgenin kültürel yapısı ve egemen değer yargıları, toplumsal yaşamın her alanında belirleyici olması,
- b. Nâmus ile ilgili aile infazlarına bir alternatif olarak, özellikle genç kızlara tek seçenek olarak intihârın sunulması,
- c. Aile içi şiddet olgusunun yaşanması,
- d. Özellikle genç kızlar üzerinde aile baskısı çok belirgin olması gibi olumsuz durumlar oluşturmaktadır.

D. Töre Cinayetlerinin Özellikleri

Nâmus cinâyetleri, devlet gücünün suçluyu yakalayıp cezâlandırma imkanı bulamadığı mekanlarda ve zamanlarda, kamu otoritesinin boşluğundan yararlanılarak işlenmektedir. Kamu otoritesi güçlenip suçluyu bizzat cezalandırmak istediği

⁹⁵ Bkz. Aytekin Sır, *Töre ve Namus Cinayetlerinin Ardında Yatan Psiko-Sosyal Sebepler, (Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyomu* başlığıyla yayımlanan kitapta makale, Akader, Diyarbakır, 2003, s. 133-134.

⁹⁶ Yıldız, *a.g.e.*, s. 136; İntihar ve intihâr süsü verilen örnek cinâyetler için bkz: *a.g.m.*, s. 155-157.

durumlarda bile bu cinâyetlere yönlendiren sâikler, yerleşmiş bir örf hâlinde varlığını sürdürmekte ve etkinliğinden pek bir şey kaybetmemektedir. Urfa Valiliği'nce 1927 yılında yayınlanan "Urfa Salnamesi"nin 104. sayfasında yer alan bilgiler, işlenen cinayetlerin beslendiği anlayış ve kabulü ifade etmektedir: "*Kocalı bir kadın bir erkekle kaçar ise her ikisi izlenmekten uzak bölgelerde hayatlarını geçirmeye mecburdurlar. Kadını kaçıran, bu kadının akrabası ve kocası tarafından takip olunur. Bu cinâyette kadın ve erkek (için) öldürme hakkı daima bakidir.*"⁹⁷ Nâmus cinâyetleri, genelde kızlara yönelik olsa da bazen erkeklere yönelik olabilmektedir. Bu cinâyetlere çoğunlukla intihâr veya kaza süsü verilmektedir.

Özellikle suçlunun samimi ilişkilerle bağlı olduğu aile meclisi, devletin bu sorunu halledebilirlik ihtimaline aldırılmadan suçluyu bizzat cezalandırmak istemektedir. Bu sayede sevdiğiyle evden kaçmak, bir gence sevdalanmak, gayr-ı meşrû çocuk sahibi olmak veya cinsel ilişkiye girmek gibi suçları işleyen kadının hak ettiği düşünülen cezâ, bu meclis tarafından tespit edilmektedir. Bu cezâları infaz edecek kişiler olarak da genelde 11-17 yaş arasındaki erkek çocuklar belirlenmektedir. Hukûk sistemimizde meşruluğu bulunmayan aile infaz meclisinin maşa olarak kullandığı 11-17 yaş arasındaki çocukların işlediği cinayetlere öngörülen cezalar, yaş küçüklüğü ve cezâ infaz yasası gibi sebeplere binaen en aza inmektedir. Asıl suçlu olan aile meclisi ise, böyle bir kararın azmettiricisi olduğunun ispatlanamamasından dolayı çoğu zaman cezâ almadan işin içinden çıkabilmektedir. Öte taraftan töre cinâyetlerinin işlenişinden haberdar olmak ve suçluyu tespit etmek oldukça zordur. Çünkü aile içinde gerçekleştirilen bu tür cinâyetlere hiç kimse tanıklık yapmak istememektedir. Güvenlik güçleri, ancak maddi deliller vasıtasıyla gerçeğe ulaşabilmektedir.

Nâmus cinâyetleri, genelde gelenekçi bir düzen üzerinde kurulu olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde meydana gelmektedir. Ancak bu özelliklere sahip cinâyetler, aynı kültürel havzaya sahip olan Akdeniz ülkeleri ve Ortadoğu bölgesi başta olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde de görülebilmektedir. "*Nâmus cinâyetleri, artık sadece kırsal kesimle sınırlı kalmayıp*

⁹⁷ Bkz. Şenal Sarıhan, "*Nâmus Cinâyetlerinde Avukatların Sorumluluğu*", (*Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri* başlıklı kitapta makale), Ankara, 1999, s. 62.

göçler, aşırı kentleşme, köy-kent arasındaki yoğun toplumsal hareketlilik ve artan iletişim yoluyla büyük kentlere taşmıştır. Hatta Almanya, Hollanda, Avustralya gibi ülkelere bile geçmiştir."⁹⁸ Yine bu tür cinâyetler Filistin, Mısır, Lübnan, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde de görülebilmektedir. Arap dünyası içinde en fazla nâmus cinâyeti işlenen ülke Mısır'dır."⁹⁹

Eğitim düzeyi düştükçe töre cinâyetlerinin görülme sıklığı artmaktadır. Üç yıl içinde Ka-mer'e başvuran ve yaş dağılımı 15-45 arasında değişen töre cinâyetleri mağduru 84 kadının okuma yazma düzeyleri bunu desteklemektedir. Oranlar şöyledir.¹⁰⁰

- Okur yazar olmayan kadın sayısı : 26
- Okula gitmeden okuma yazma öğrenen kadın sayısı : 14
- İlkokul mezunu kadın sayısı : 25
- İlköğretim mezunu : 4
- Lise mezunu : 4
- Yüksek okul mezunu olan kadın sayısı : 2

Düşünsel olarak töre cinâyetlerine karşı olan insanlar, zihinlerindeki namus anlayışı ölçüsünde, kadının gösterdiği bir iffetsizliğe anında tepki gösterebilmektedirler. "Global toplum kurumları, resmi olarak bu tür törelere karşı olmakla beraber bu kurumları işleten kimselerin değer yargıları, onları destekleyebilmektedir."¹⁰¹ Nitekim Sır'ın "nâmus ve töre cinâyetleri"yle ilgili anketinde, kadının nâmussuzluğu cezâlandırılmalı mı sorusuna verilen cevapların % 83.7'si "evet"; % 16.3'ü ise "hayır" olmuştur. "Cezâlandırılmalı" yanıtını verenlere yöneltilen "ne cezâ verilmeli" sorusuna ise şu cevaplar verilmiştir:

- Öldürmek : % 37.4
- Boşanırım : % 25.8
- Eve kapatmak : % 7.6

⁹⁸ Tezcan, *a.g.m.*, s. 25.

⁹⁹ Yıldız, *a.g.m.*, s. 140.

¹⁰⁰ Ka-mer, *a.g.r.*, s. 19.

¹⁰¹ Tezcan, *a.g.m.*, s. 26.

- Cevap yok % 4.0
- İntihar etmesini sağlamak % 3.3
- Zehirlenmek % 1.9

Töre cinâyetlerinde mağdurların ve kâtilerin tamamına yakını yoksul, köyden göç etmiş, eğitimsiz, ekonomik ve sosyal sorunları olan geleneksel-feodal yapıdan beslenmiş kişilerdir. Töre cinâyetlerinde kadınların mağdur olmalarının sebepleri¹⁰² ana hatlarıyla şunlardır: Hakkında dedikodu yapılması, kadının izinsiz sokağa çıkması, eve geç gelmesi, radyodan şarkı istemesi, tecavüze uğraması, bir erkekle beraber görülmesi, evden kaçması, ailenin istemediği biriyle evlenmesi, boşanmaya yeltenmesi, pastaneye veya sinemaya gitmesi, ailesinin isteği dışında birisiyle duygusal ilişkiye girmesi, gayr-ı meşrû bebek doğurması, bir gence sevdalanması ve kötü yola düşmesi.”

Töre cinâyetlerinin işleniş şekilleri¹⁰³ ise şunlardır: Bu tür cinâyetlerin çoğu bıçak veya baltayla, yatak odasında ya da mutfakta işlenmektedir. Daha sonra kurşunlama, boğarak öldürme, traktör altına atarak parçalama, nehre atma, taş ve sopa ile döverek öldürme, boynunu kırma gelmektedir. “Kadınları intihâra azmettirme de töre cinâyetlerinin işleniş şekillerinden biridir.”¹⁰⁴

E. Töre Cinayetlerine Çözüm Önerileri

Töre cinâyetlerinin önlenmesi için, her şeyden önce bu cinâyetleri oluşturan zihniyetin değişmesi gerekmektedir. Zihniyet değişimi ise çok uzun bir eğitim ve ekonomik sürecin sonunda gerçekleşebilmektedir. Açıkçası, şiddet ve töre cinâyetleriyle ilgili farklı makale ve yazılarda birçok çözüm yolları önerilmesine rağmen çok büyük bir verim alınamamıştır. Özellikle son zamanlarda, yazılı ve görsel basında “nâmus cinâyetleri”, “aile içi şiddet”, “okulda şiddet” gibi haberlerin sık sık gündemi işgal etmesi, bahsettiğimiz durumu destekler mahiyettedir. Böyle bir

¹⁰² Vildan Yirmibeşoğlu, *Doğu ve Güneydoğuda 560 Aile Üzerine Yapılan Anket*; yaşanmış olaylar için bkz. Faraç, *a.g.e.*, s. 35 v.d.

¹⁰³ Tezcan, *a.g.m.*, s. 25; Yirmibeşoğlu, *a.g.a.*, s. 24; Faraç, *a.g.e.*, s. 35 v.d.

¹⁰⁴ Yirmibeşoğlu, *a.g.a.*

durum, elbette ki çözüm önerilerinin üretilmemesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Bilakis olayı tüm yönleriyle teşhis eden etkili ve yerinde fikirlere ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Bilimsel makalelerde yer alan öneriler, akademik çalışmalara zemin hazırlamaktan başka bir işlev yerine getirememektedir. O hâlde teoriden ziyâde, olumlu ve verimli sonuçlar ortaya çıkaran eylemsel girişimlerde bulunmak gerekir. Devletin tüm kurum ve kuruluşlarının, resmi ve gayri resmi mercilerin, derneklerin, bilim adamlarının, imamların, eğitimcilerin, psikologların ve gönüllü insanların organize bir işbirliği içerisinde, en uç noktalara gidip sorunu çözümlenecek sistemli bir mekanizma geliştirmeleri gerekmektedir. Kadına yönelik şiddet ve töre cinâyetleri gibi sosyal sorunlar, önemli oranda böyle bir mekanizmanın tam teşekküllü çalışması durumunda halledilebilir. Yine kırsal kesimde ortaya çıkan sosyo-kültürel çarpıklıkları ve yaşanan davranışsal ikilemleri, modern dünya standartlarıyla uzlaştırmak için Diyarbakır merkez olmak üzere bu sorunların yaşandığı şehirlere, yerleşik kültüre yabancı olmayan uzman görevlilerin atanması yararlı olacaktır. Tüm bunlarla beraber, uygulamaya konduğu takdirde sorunun çözümüne katkı sağlayacağını düşündüğümüz bazı çözüm önerilerini genel hatlarıyla aktarmak istiyoruz.

1. Eğitim ile İlgili Çözüm Önerileri

Eğitim, bireyin davranışlarında planlı olarak olumlu yönde değişiklik meydana getirme sürecine denmektedir. Bu süreci en aza indirmek için yoğun bir şekilde çalışılmalı ve çeşitli eğitim yöntemleri geliştirilmelidir. *"Aile konusunda araştırma, öğretim ve yayın yapmak üzere sosyal bilimlerde yetiştirilmiş olan sosyolog, sosyal antropolog, sosyal psikolog, psikolog, eğitimci ve ev ekonomisti ve halk bilimcilerin aileye yönelik kamu kuruluşlarında istihdamı sağlanmalı ve sayıları arttırılmalıdır."*¹⁰⁵ Çünkü bireyin eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak, cinâyet işleme ve yaralama olaylarına karışma katsayısı azalmaktadır.¹⁰⁶ Ayrıca eğitim kurumları desteklenmeli, sayıca arttırılmalı, yörenin yapısına uygun hâlde

¹⁰⁵ I.Aile Şurası, *Sosyo-Kültürel Değişme ve Gelişme Komisyonunun önerdiği teklifler*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1990, s. 53-54.

¹⁰⁶ Bkz. Cihan, *a.g.m.*, s. 53.

getirilmelidir. Çünkü Türkiye genelinde okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı % 27'dir. Bu oran, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da % 76'ya kadar çıkmaktadır. Yine aşiret bireylerine kadının zinâ yapmasının aile onurunu zedelese bile, dinen ve örfen cezalandırma hakkının olmadığı anlatılmalıdır. Aynı şekilde toplumun töre cinâyetlerini kınaması önem arz etmektedir.¹⁰⁷ Başarıya ulaşmak uzun bir süre olsa bile, zihinsel bir dönüşüm sağlayacak faktörleri derhal harekete geçirmek gerekmektedir.

2. Psikolojik Tedbirler

Töre cinâyetini işleyenler, kolektif bir iradeye kurban gitmektedirler. Bunların kişilikleri ve benlikleri, karşı koyamayacak bir şekilde tamamen ailelerine endekslenmiş hâdedir. Bu insanlara "birey olma" bilincini kazandırmak ve bu insanların iradelerini güçlendirmek gerekmektedir. *"Bireysel haklar çerçevesinde tanımlanan yurttaş kimliğinin herkese kazandırmak, yani insanların birey olarak kendilerini gerçekleştirmelerinin sağlanması için uygun toplumsal koşulları oluşturmak gerekmektedir. Bu tür cinâyetler yeni değerler ve davranış kalıpları benimseninceye değin etkisini sürdürecektir."*¹⁰⁸

Bu amacı gerçekleştirmek üzere halka hizmet verecek, onları destekleyecek, ruhsal çöküntülerini önleyecek ve psikolojik sıkıntılarını giderecek rehabilitasyon ve psikoloji merkezlerinin açılması çok önemlidir. Son zamanlarda Batman başta olmak üzere, çeşitli yerlerde meydana gelen intihârlar ve intihâr teşebbüsleri bunalımların göstergesidir. Toplumsal ve psikolojik destek verilmeli ve eşgüdümlü çalışmalar başlatılmalıdır.

3. Sosyal ve Kültürel Tedbirler

"Günümüzde yaşanan hızlı sosyo-kültürel değişimler, özellikle genç kuşaklarda yeni kimlik arayışlarına, tutum ve davranışlarında çelişkilere, çatışmalara

¹⁰⁷ Doğan Soyaslan, "Töre Cinayetlerinin Önlenmesi", (Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinayetleri Panel Bildirileri başlıklı kitapta makale), Ankara 1999, s. 31-33.

¹⁰⁸ Tezcan, a.g.m., s. 26-27.

ve ikilemlere yol açmaktadır.”¹⁰⁹ Bu çelişkileri bertaraf edecek ve toplumla bütünleşmeyi sağlayacak bir siyaset izlenmelidir. Örneğin töre ve modernite arasında sıkışan kadını, bir nebze olsun rahatlatmak ve yaşadığı çelişkili durumdan kurtarmak için yetenek ve becerilerini geliştirecek kurslara yönlendirmek faydalı olacaktır. “*Kır ile kentin sosyal, ekonomik, kültürel farklılığı, kentsel aileye farklı toplumsal fonksiyonlar yüklemektedir. Kırsal kesimden gelen ailelerin kentsel fonksiyonunu yerine getirebilmesi için yeni sosyal ve kültürel politikalar üretilerek yardım edebilecek kuruluşların organize edilmesi gereklidir.*”¹¹⁰

Diğer yandan kadınlarla ilgili derneklerin ve sığınma evlerinin desteklenmesi, sivil toplum örgütlerinin fonksiyonunu arttıracak olanakların sağlanması gerekmektedir. Çünkü kadın derneklerinin çoğu, etkin bir çözüm üretme imkânından mahrum gözükmektedir.

4. Ekonomik Tedbirler

Töre cinayetlerinin önlenmesinde yoksulluğun giderilmesi ve hayat standardının yükseltilmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü ekonomik yetersizlikler de, töre cinayetlerini artıran faktörlerdendir. Bu bakımdan, köyden kente göç etmiş fakir ailelere maddi yardımda bulunmak; bunların işsiz gençlerine iş imkanı sağlamak; evlenme çağına gelen genç kızlara, evlenme masrafı ve ev ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik teminatlar vermek çok önemlidir.

5. Politik Tedbirler

Töre cinayetleri, kamu otoritesinin zayıf olduğu yerlerde daha sık görülmektedir. Devlet, bölgenin hassasiyetleri doğrultusunda gereken tedbirleri zamanında almalı ve bahsedilen yerlerde varlığını daha fazla hissettirmelidir. “Her çeşit eğitim faaliyetlerinde ve özellikle aile eğitiminde akılcı, gerçekçi, bilimsel nitelikte ve günlük politikaya alet edilmeyen kalıcı bir devlet politikası oluşturulmalıdır.”¹¹¹ Devletin bu olaylarda ağırlığını hissettirmesi ve bilhassa bu

¹⁰⁹ I. Aile Şurası, *Aile Eğitimi Komisyonu*, a.g.e., s. 119-120.

¹¹⁰ I. Aile Şurası, *Sosyo-Kültürel Değişme ve Gelişme Komisyonu* (öneriler), a.g.e., s. 53-54.

¹¹¹ I. Aile Şurası, a.g.e., s. 228.

cinâyetleri işleyene verilecek cezâların ağır olduğunun halka öğretilmesi, bu suçun infaz etmek isteyenleri ürkütecektir. Çünkü bu tür cinâyetler, devlet otoritesinin zayıf olduğu kırsal bölgelerde, sivil infazcılara çok cesur bir hareket alanı bırakmaktadır. Ayrıca *“töre cinâyetleri konusunda güvenlik güçleri daha hassas hâle getirilmelidir. Suçluların takibi ve bulunması konusunda eğitilmeli, bilgilendirilmelidir. Suçlular, mutlaka yakalanmalıdır. Eğer güvenlik güçleri önceden haberdar olurlarsa öldürülecek kişi veya kimseyi alenin kontrolünden almalı, devlete ait bir kuruma tevdi etmelidir.”*¹¹²

Geleneksel-feodal düzene sahip toplumların dikkati, spor v.s gibi suni gündemlerle farklı mecralara çekilmeye çalışılmakta; dolayısıyla şiddet ve töre cinâyetleriyle alakadar olmak gündemin ilk maddesini oluşturmamaktadır. Hâlbuki şiddetin yok edilmesine yönelik doğrudan faaliyetler, toplumsal sorunların da çözümüne başlangıç noktası teşkil edecektir.

6. Kitle İletişim Araçları ile İlgili Çözüm Önerileri

Para kazanmak için her türlü ahlâksızlığı meşrûlaştıran bir kısım yayın kuruluşları, kadın ve kadının cinselliğini sömürüp bunun üzerinden ticari rant sağlamaya çalışmaktadır. Kadınların sömürülmesi, genç kuşakların algılamalarında dengesizlik ve saplantıya neden olmaktadır. *“Kitle iletişim araçları aracılığıyla özendirilen aile içi ve aileler arası ilişki modelleri, kendi değerler sistemimizde kargaşa oluşturarak aile içinde ve çevresiyle ilişkilerde yeni çatışmalara ve bunalımlara yol açabilmektedir.”*¹¹³ Bunları önlemek için yazılı ve görsel medyanın halkın üzerinde oluşturduğu tartışmasız etkisinden faydalanmak gerekir. Televizyon, gazete ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının eğitici potansiyeli kullanılmalıdır.

Ayrıca şu önerilere dikkat etmek gerekmektedir: *“Görsel ve tüm yazılı basın organları, aile konusunda yapıcı tutum içinde bulunmalıdır. Bazı yayın organlarında aile bütünlüğünü sarsan ve ailenin geleceğini tehdit eden yayınların yapıldığı gözlemlenmektedir. Kitle iletişim araçları, toplumun kültür değerleri ve inanç sistemlerine ters düşebilecek eğilimler konusunda duyarlı olmalıdır. Kadının*

¹¹² Soyaslan, a.g.m., s. 31-33

¹¹³ I. Aile Şurası, a.g.e., s. 119-120.

cinselliğini, kadını aşağılayıcı şekle dönüştüren maksatlı yayınlara karşı önleyici hukûki düzenlemelere gidilmelidir."¹¹⁴ Tüm bunların yanında, mağdur durumdaki kadınlara anında yardım elini uzatacak ve müdâhale edecek sistemlerin devreye sokulması; örneğin "Alo Şiddet" hattının kurulması yararlı olacaktır.

7. Hukûki Tedbirler

Sosyo-ekonomik gelişmeler, aile hukûku mevzuatının çok hızla değişmesine ve çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan karşılaştırmalı hukûk araştırmalarının yapılmasına imkan vermek üzere, başka devletlerin aile hukûku mevzuatının takip edilmesi, derlenmesi ve değerlendirilmesi gereklidir. "*Mümkün olduğunca görevli kurum ve kuruluşların en aza indirilmesi ya da bir çatı altında uyumlu ve verimli çalışabilecek bir teşkilatlanmaya gidilmesi, mesela bir "Aile Bakanlığı" çatısı altında toplamayı uygun düşecektir.*"¹¹⁵

Zinânın yasalarda suç olarak kabul edilmemesi, töre cinâyetleri ile mücadelenin başarıya ulaşmasını ve sorunun çözümlenmesini sekteye uğratmaktadır. Günümüzde insanların çoğu, nâmus anlayışındaki tüm yumuşamalara rağmen zinâ eden akrabasının cezâsız kalmasını bir türlü içine sindirememektedir. Suçlunun bir şekilde cezalandırılması, kendisini bir nebze olsun sakinleştirecektir. Fakat suçlunun akrabası, hukûki ve sosyal bazı yaptırımlar nedeniyle bu cezâyı bizzat infaz etmekten çekinebilmektedir. İşte bu iki ikilem arasında bocalayan modern insan, girişilen en makul çözüm yolu olarak zâniyi adli mercilere teslim etmeyi görmektedir. Fakat yargıdan umduğunu bulamayan kişi, hayatını dumura uğratan toplumsal ve psikolojik baskıdan kurtulmak için cezâyı bizzat gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Öyleyse böyle bir durum, töre cinâyetlerine bir nevi teşvik anlamına gelmektedir. Bu bakımdan zinâ yasalarda suç kabul edilmeli ve zâniler, hiç olmazsa akrabaların şikayeti üzerine cezâlandırılmalıdır.

¹¹⁴ I. Aile Şurası, *Aile ve Hukuk Komisyonu*, a.g.e., s. 234-235.

¹¹⁵ I. Aile Şurası, a.g.e., s. 234.

8. Aile ile İlgili Çözüm Önerileri

Evlilikte kızın eşini seçme iradesine sahip olamaması ve eşler arasında mizaç/huy uyumsuzluğu, şiddet ve kavgalara yol açmaktadır. Okul ders kitaplarında insani ilişkiler, çiftler arası anlayış ve sevgi konularına sıkça yer verilmesinin bu uyumsuzlukların giderilmesine ve gergin ortamların yumuşatılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Çünkü ataerkil düzene sahip toplumlarda çocuk, büyüünceye dek erkeğin üstünlüğüne vurgu yapan eylem ve söylemlerle karşılaşmakta ve bu şekilde büyümektedir.

Ayrıca aile danışma hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve bu hizmetlerin uzmanlarca verilmesi sağlanmalıdır. Çünkü aile sorunlarına rehberlik edebilecek resmi ve özel kurumlar sayıca yetersizdir.

II. TÖRE CİNAYETLERİ BAĞLAMINDA YER ALAN SUÇLAR VE BUNLARA ÖNGÖRÜLEN CEZALAR

“Suç, Şâri’in (yasa koyucunun) ceza ehliyetine sahip bir şahıs tarafından yapılmasını emrettiği bir fiilin terk edilmesi veya yapılmasını yasakladığı bir fiilin işlenmesi durumunda, karşılığında fâiline ceza tayin ettiği hukûkî yasaklar”¹¹⁶; “cezâ ise kanunun emrettiği veya nehyettiği kurallara muhâlefet teşkil eden suça, öngörülen müeyyide”¹¹⁷ şeklinde tanımlanmıştır. “*Suçun en belirgin özelliği, Şâri'nin insanlara bir hayat modeli olarak sunduğu hukûk nizamını teşkil eden emir ve yasak normlarını ihlal eden bir insan fiili oluşudur. Cezâ ise bu ihlale karşılık (reaction) olmak üzere, yine Şâr'i tarafından öngörülen müeyyideden ibarettir.*”¹¹⁸ Suça öngörülen cezâlardan kasıt, elem vermek değildir. Elem, belli hedeflere ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Cezâ vermekte nihâi amaç, kamu maslahatını gözetip sosyal düzeni sağlamaktır.¹¹⁹

¹¹⁶ Abdulkerim Zeydân, el-Kisâs ve'd-Diyât fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1418, s. 9.

¹¹⁷ Cüнди, a.g.e., V, 7.

¹¹⁸ Şamil Dağcı, İslâm Cezâ Hukûkunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller, DİB Yayınları, Ankara, 1996, s.10.

¹¹⁹ Cüнди, a.g.e., V, 8.

İslam hukukuna göre suçları üç kısma ayırmak mümkündür. Birincisi kısas veya diyeti gerektiren suçlardır. “Bunlar, şahısların hayatına veya vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlardan oluşmaktadır. Öngörülen asli cezâ, kasden işlenmeleri hâlinde kısas; kastın aşılması veya taksirle işlenmeleri durumunda ise, diyettir.”¹²⁰

Suçların ikinci kısmı, hadd cezasını gerektiren suçlardır. Bir suçun hadd cezasını gerektirmesi, iki şartın varlığına bağlıdır. Birincisi Allah haklarına (kamu hukuku) herhangi bir tecavüzün söz konusu olması; ikincisi, haksız fiile öngörülen ceza miktarının Kur’an ve hadis tarafından tayin edilmiş olmasıdır.¹²¹ Hadd cezasını gerektiren başlıca suçlar şunlardır: Zinâ ve iffete iftira (kazf), hırsızlık ve hirabe (yol kesme ve eşkiyalık), bağy, irtidad (dinden dönme), şürb (içki içme).

Suçların üçüncü kısmı ise ta’zir cezalarını gerektiren suçlardır. Hadd ve kısas/diyet cezâlarını gerektiren suçların dışında kalan suç çeşitleri, ta’zir cezalarını gerektirmektedir. Bu tür suçlar Kur’an, hadis veya yöneticilerin emriyle yasaklanmış olmasına rağmen bunlara öngörülen cezâlar, Kuran ve hadislerde bulunmamaktadır.¹²²

Töre (namus) cinâyetlerine sebebiyet veren suçlar, genel olarak cinsel suçlar kapsamında yer almaktadır. İslam hukûku açısından bu suçları, belirlenen cezalara göre iki ana kısma ayırabiliriz. Bunlardan birincisi, ta’zir cezasını gerektiren suçlardır. Bu suçlar, kısaca cinsel yakınlaşma ve sevişme olarak tabir edilen cinsel ilişkinin öncüllerinden ibarettir. İkincisi ise, hadd cezasını gerektiren suç şeklidir. Bu suç da zinâ olarak tabir edilen cinsel ilişkiden ibarettir.

Töre cinâyetleri incelendiğinde, bunların yasak bir aşk veya gayr-ı meşrû bir ilişki sonucu işlendiği görülecektir. Kadın, gönül verdiği erkekle kaçmakta, onunla sevişmekte, cinsel ilişkiye girmekte ve hatta ondan hamile kalabilmektedir. Bu durumda “törelere dayanılarak verilen bu cezaların, İslâm hukûku ile ilişkisi nedir”, “İslâm cezâ hukûku, töre cinâyetlerine sebebiyet veren suçlara nasıl bir cezâ öngörmektedir”, “Bu cezâların tatbik edilmesi için gerçekleşmesi gereken şartlar nelerdir”, “İslam hukûkuna göre mağdur, keyfi olarak intikam alabilir mi”, “İslam

¹²⁰ Dağcı, *a.g.e.*, s. 23.

¹²¹ Bkz. Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 79.

¹²² Ali Şafak, *Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi yayınları, Erzurum, 1977, s. 580.

ceza hukûku, zinâ suçu fâillerini öldüren kişiye nasıl bir ceza öngörmektedir”, “Töre cinâyetleri, İslam hukûku açısından cezasızlık halini gerektiren haksız fiillerden biri sayılabilir mi”, “Günümüzde işlenen töre cinâyetlerinin İslam hukûkunda bir yeri var mıdır” gibi sorular, ister istemez merak konusu olmaktadır. Şimdi bu soruları, İslam hukûku açısından ta’zir ile hadd cezalarını gerektiren suçlar ve cezasızlığı gerektiren hukûka uygunluk sebepleri başlıkları altında cevaplamaya çalışalım.

A. Töre Cinâyetleri Bağlamında Ta’zir Cezası Gerektiren Suçlar ve Öngörülen Cezalar

İslâm hukûkuna göre, erkekle kadın arasında vuku bulan zinâ dışındaki cinsel suçların her türlü suçu ta’zir cezâsı’nı gerektirmektedir. Ta’zir cezaları, cinsel kaynaklı töre cinâyetlerine verilebilecek cezai müeyyidelerin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu konuya ayrıntılı bir şekilde vakıf olabilmek için ta’zir cezasını ve bu cezayı gerektiren suçlarda cezayı infaz edecek merciyi tüm yönleriyle işleyip, töre cinâyetleri bağlamında bu tür suçlara verilen cezaların hukûki hükmüyle ilgili bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır.

1. Ta’zir Kavramı

“Ta’zir, şer’an hadd veya keffâret gerektirmeyen bir suça karşılık verilen cezâdır.”¹²³ Ta’zir cezasını gerektiren suçlar, zina dışındaki cinsel temas türlerinin tümüne karşılık gelmektedir. İslam hukûku açısından cinsel temasın tüm şekilleri günahdır. Sözelimi bir adam, cinsel ilişkiye girmek istediği bir kadınla yapayalnız kaldığında bir günah işlemiş; onu öptüğü vakit de bir günah daha işlemiş olur. Bu günahlar, suçun niceliğine ve cinsel yaklaşmanın türüne paralel olarak artmaktadır. Aslında tüm bu fiiller, henüz işlenmemiş olan zinâ suçuna başlangıç olarak kabul edilir. Zinâ suçu işlenince hadd vâcip olmakta; ta’zir cezası ise artık söz konusu olmamaktadır. Çünkü bu öncül suçlar, tam bir suç sayılan zinânın birer parçaları sayılmaktadır.¹²⁴

¹²³ Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Daru'l-Fikir, Dimeşk, 1989, VI, 197.

¹²⁴ Abdulkadir Udeh, *et-Teşriu'l-Cinaiyyu'l-İslami*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, t.y., I, 345.

“Ta’zir, Allah hakkı ve kul hakkı olmak üzere iki kısımdır.”¹²⁵ İslâm hukûkçuları, kul hakkı olan ta’zirin vâcip olduğu hususunda görüş birliği içerisinde olmuşlardır. İbn Abidin¹²⁶, İbnü’l-Mukri gibi hukukçular, bunun câiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹²⁷ Hukukçuların çoğu, Allah hakkı¹²⁸ olan ta’ziri vâcip olarak görürken Şâfiî bu tür ta’ziri meşrû olarak görmektedir.¹²⁹ Şâfiî’nin bunu meşrû olarak kabul etmesi, imamın (devlet başkanının) istediği takdirde bu cezâyı terk etmesinin câiz olması ya da suçlunun tövbe ettiği takdirde cezânın kendisinden düşmesi anlamına gelmektedir.¹³⁰ Kısacası imam, erdemli ve meziyet sahibi bir Müslümân’ın kul hakkıyla bağlantılı olmayan suçlarını affetme yetkisine sahiptir. “*Aleyhinde dava edilen müriüvvet, fazilet ve diyanet sahibi bir kimse olup bu fena fiili ilk defa işlemiş olursa, istihşanen kendisine ‘böyle bir şeyi işlemek size lâyük ve münâsip değildir; bir daha böyle şey yapmayınız’ diye va’z ve nasihat olunur; ta’zir olunmaz.*”¹³¹ Bu şekil bir düşüncenin kaynağı hadislerle dayanmaktadır. Mesela bir adam Hz. Peygamber’e gelip “ben bir kadınla yattım; ama cinsel ilişkiye girmedim” dediğinde Hz. Peygamber (sav), “bizimle beraber namaz kıldın mı” diye sorar. O “evet” deyince Hz. Peygamber şu ayeti okur: “Muhakkak ki güzel ameller, kötülükleri imha eder.”¹³²

2. Ta’zir Cezası Gerektiren Suçlar

Ta’zir cezasını gerektiren cinsel suçların bir bölümü, klasik fıkıh kitaplarında şu şekilde sıralanmaktadır:

¹²⁵ Abdulhalık en-Nevâvî, *et-Teşriü’l-Cinai fi’ş-Şeriatî’l-İslami ve’l-Kanunî’l-Vad’i*, Daru’s-Sekafet, Beyrut, 1974, s. 436.

¹²⁶ Muhamed Emin İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtar ale’d-Durri’l-Muhtar*, terc. Ahmet Davutoğlu, Şamil yayınevi, İstanbul, 1983, VIII, 301.

¹²⁷ İbrahim el-Bâcuri, *Haşiyetu’l-Bacuri ala Şerhi İbn Kasım el-Ğazzi*, Matbaatu’l-Meymene, Mısır, 1312, II, 252.

¹²⁸ Yabancı bir kadını öpmek gibi zîna dışındaki cinsel suçlara ta’zir cezası verilmektedir. Ancak yargıç, bu suçu işleyen fâilin tövbe etmesi (aktif nedâmet) durumunda, suç fâilini affetme yetkisine sahiptir. Bkz. İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 301-302.

¹²⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Abdurrahman ed-Dimeşki, *Rahmet’ul-Ümmet fi İhtilafî’l-Eimme*, el-Matbaatu’ş-Şerefiyye, Mısır, 1306, II, s. 163.

¹³⁰ İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 301-302.

¹³¹ İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 302.

¹³² Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 207; ayet için bkz. Hud/114.

a. Yabancı bir kişi ile temas (öpme, sarılma, dokunma, okşama, sevişme): Yabancı bir kadınla cinsel temasa geçmek, ta'zir cezâsını gerektirir.¹³³ Ayrıca “yabancı kadını öpen, cinsel ilişkiye girmeksizin onunla sevişen ve bunlara benzer başka haramları işleyenler, bu suçların insanlar arasındaki yaygınlığına; suçlunun durumuna ve suçun niteliğine göre hâkimin tayin edeceği sınırlarda ta'zir, tenkil ve tedib edilirler.”¹³⁴

b. Baş başa kalma: Bir evde baş başa yakalan bir erkek ile yabancı bir kadın, hâkimin belirleyeceği bir şekilde cezalandırılır.

c. Müsâhaka: Tenâsül uzuvlarının birbirine temas ettirilmesi olarak tanımlanan müsâhaka, evli olmayan kimseler hakkında haramdır. Bu suç, cinsel birleşme gerçekleşmediği müddetçe zinâ sayılmamaktadır. “Bu suçu irtikap eden kadınlar veya erkekler, hâkimin içtihadına göre tedip edilirler.”¹³⁵

3. Ta'zir Cezalarının Türü, Miktarı ve İnfaz Şekli

Acaba yukarıdaki suçlardan birini işleyen suçluya verilecek cezâ ne olacak ve hangi caydırıcı çarelere başvurulacaktır? Hemen belirtelim ki caydırıcı çarelerle ilgili sabit bir kural yoktur. Remlî'nin ifadesiyle ta'zir cezasının cins ve miktarının tespiti, devlet başkanının ya da onun adına hukuki tasarrufta bulunan hâkimin takdirine bırakılmıştır.¹³⁶ Öyleyse bu cezâlar, suçun ölçüsü ve suçlunun durumuna göre değişkenlik arz eden esnek bir yapıya sahiptir. “*Belli ölçülere riayet etmek üzere, suçlara uygun bir cezâ takdirinin hâkimin yetkisine bırakılmış olması, bir taraftan suçlunun durumuna uygun bir cezâ verilmesine imkan tanıması ile cezâların ferdileştirilmesi açısından önem ifade ederken, diğer taraftan hukûkun hayata ve*

¹³³ Bkz. Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 197.

¹³⁴ Takiyyuddin İbn Teymiyye, *es-Siyasetu's-Şer'iyye fi İslahi'r-Rai ve'r-Raiyye*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Mısır, 1955, s. 111-112. Yine “bir kimse, yabancı hür bir kadını veya cariyeyi öpse veya sarılsa yahut ona şehvetle dokunsa ta'zir olunur. Keza, bir kimse o kadınla cinsel organı dışında (zinâ haricinde) ilişkiye girerse yine ta'zir olunur. Fetâvayı Kadıhan'da da böyledir.” Bkz. Alemgir, Ebu'l-Muzaffer Muhyiddin Muhammed Avrangzib, tarafından Şeyh Nizam başkanlığında bir heyete hazırlanmıştır, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Matbaatu'l-Kesteliyye, Mısır, 1282, II, 157; Muhammed b. Hüseyin el-Ankarâvi, *Fetâvâ Ankaravi*, Matbaatu'l-Amire, Asitane, 1281, I, 140; ayrıca bkz. Nevâvî, *a.g.e.*, s. 46.

¹³⁵ Bilmen, *a.g.e.*, III, 199.

¹³⁶ Şemsüddin Muhammed Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şehabeddin er-Remli, *Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhac*, Matbaatu'l-Mustafa el-Babî, Kahire, 1938, VIII, 19.

olaylara tatbikini kolaylaştırmakta ve kanun boşluklarından istifade ederek cezâdan kurtulmaya çalışan suçlulara açık kapı bırakmamaktadır."¹³⁷

İslam hukûkçuları, ta'ziri gerektiren suçlara öngörülen cezaların şekliyle ilgili değişik görüşler beyan etmişlerdir. "Suçlu öğüt, azarlama veya ağır sözle ta'zir edilebileceği gibi, yarar görüldüğünde tövbe edinceye kadar kendisinden uzaklaşmak ve selamı kesmekle de ta'zir edilebilmektedir."¹³⁸ Yine hapsetmek, tokat atmak, kulak çekmek, acı ve sert söz söylemek, dövme ve hâkimin asık suratla bakması,¹³⁹ yumruklamak, sürgüne yollamak, tehdit etmek, zil taktırmak,¹⁴⁰ yönetimden azletmek, meclisi terk etmesini söylemek, ey zâlim, ey saldırgan gibi ırzına yönelik sözel saldırılarda bulunmak, yüzünü siyaha boyatmak, günahını açıkça söylemek ve onu döverek gezdirmek gibi sakındırıcı çarelere de başvurulabilir.¹⁴¹ Bunlara ek olarak, sakınıncaya kadar bir müddetliğine malını almak da câizdir.¹⁴²

Peki ta'ziri hak eden suçluya verilecek dayak türünden cezânın miktarı ne kadardır? İslâm hukûkçularının çoğu, bu tür cezâların altı sınırı için bir kısıtlama olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁴³ En azının üç kırbaç olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁴⁴ Dayak türünden verilecek ta'zir cezâlarının üst sınırı hakkında ise ihtilâf edilmiştir. Bununla ilgili görüşleri, kısaca üç kısma ayırabiliriz:

a. Ta'zir cezâsı, hadd cezâsının sınırını geçemez. "Ebu Hanife, Şâfiî ve bir rivâyette Ahmed b. Hanbel bu görüşü benimsemişlerdir."¹⁴⁵ Dolayısıyla uygulanacak olan ta'zir cezâsı, ya on dokuz ya da otuz dokuz kırbaçtır. "Ebu Yusuf, bir rivâyette yetmiş dokuz; diğer bir rivâyette yetmiş beş kırbaç olacağını söylemiştir."¹⁴⁶ Bazı

¹³⁷ Dağcı, *a.g.e.*, s. 25, dîpnotta.

¹³⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, s. 112.

¹³⁹ Bkz. *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 155; ayrıca bkz. Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz, *ed-Dureru'l-Hükkam fi Şerhi'l-Ahkam*, Matbaatu Ahmed Kamil, Daru's-Saadet, 1330, II, 74-75.

¹⁴⁰ Bacuri, *a.g.e.*, II, 270.

¹⁴¹ Bkz. Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 205.

¹⁴² Bkz. Hasan b. Ammar b. Ali el-Vefâi eş-Şurnbulalî, *Ğünyetu Zevi'l-Ahkam fi Bügyeti Dureri'l-Ahkam*, Matbaatu Ahmed Kamil, Daru's-Saade, 1330, II, 75. (Molla Hüsrev'in *ed-Dureru'l-Hükkam fi Şerhi'l-Ahkam* adlı eserinde).

¹⁴³ Ta'zirin en azı üç kamçıdan başlar. Kişinin durumuna göre üçten az da olabilir. Dolayısıyla en azı için belirli bir sınır yoktur. Bkz. Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 206; "En azı, insanın cüssesine ve durumuna göre değişmektedir." Şurnbulalî, *a.g.e.*, II, 75.

¹⁴⁴ En azının üç kırbaç olmasının sebebi, sakındırmanın bundan daha aزیyla mümkün olmayacağı düşüncesidir. Bkz. Şurnbulalî, *a.g.e.*, II, 75.

¹⁴⁵ Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 206; Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, *el-Mektebetü's-Selefiyye*, Medine-i Münevvere, t.y., X, 374.

¹⁴⁶ Molla Hüsrev, *a.g.e.*, II, 75.

fıkıhçılara göre ise uygulanacak olan ta'zir cezasının, kendi benzerinde tatbik edilen hadd cezasının sayısını aşmaması gerekmektedir.

b. Ta'zir cezâsının limitini belirleyecek olan imamdır. İmam, kamu maslahatını da göz önüne alarak suçun nitelik ve niceliğine, ayrıca suçlunun durumuna göre içtihad eder. “Bu Mâlik b. Enes’in görüşüdür.”¹⁴⁷

c. Ta'zir cezâsı, on kamçıyı geçmez. Zira Hz. Muhammed'in bununla ilgili bir hadisi vardır. Hadis şudur: “Allah'ın haddlerinden başka, on kamçının üstünde ta'zir uygulanmaz.”¹⁴⁸

4. Ta'zir Gerektiren Suçlarda Cezâyı İnfaz Eden Mercî

İslâm hukûku, yukarıda zikrettiğimiz suçların hiç birine cezâ olarak öldürmeyi öngörmemekle birlikte, hukuk kurallarının suç olarak addettiği bir fiilin işlenmesi durumunda, kamu maslahatını korumak amacıyla bu suçları hâkimin takdir ve tercih edeceği uygun bir müeyyide ile cezâlandırmaktadır. “İslâm hukûkunda ta'zir cezâsını ikâme etme görevi imam (devlet reisi), kadı veya nâibe (vekil) aittir.”¹⁴⁹ Bunun hâricinde her Müslümân, bi'l-fiil yapıldığını gördüğü bir fenâlıktan dolayı üsûlu dairesinde ta'zirden bulunabilmektedir.¹⁵⁰ Çünkü “nehy ani'l-münker” (kötülükten sakındırmak) vazifesi, herkese kendi çapında vâciptir. Fakat bu tür ta'zirlerin, “suçüstü tatbik edilmesi” ve “ölümle sonuçlandırılmaması” gerekmektedir. Çünkü bu iki şart, “nehy ani'l-münker” mekanizmasının işlemesi için gerekli olan şartlardandır. Suçun gerçekleşmesinden sonra uygulanacak olan ta'zir cezâlarını ise devletin adli yetkililerinden başkasının tatbik etme hakkı yoktur. Çünkü işlenmiş olan bir suçun engellenmesi/nehiy edilmesi tasavvur edilemez; suç sadece cezâlandırılır ve cezâlandırılacak merci de ancak imam (sultân)dır.¹⁵¹ Adli yetkililer,

¹⁴⁷ Dimeşki, *a.g.e.*, II, 163.

¹⁴⁸ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sahihu't-Tirmizi*, el-Matbaatu'l-Mısriyye, Mısır, 1931, VI, 250.

¹⁴⁹ Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 198; Şafak, *a.g.e.*, s. 199.

¹⁵⁰ İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 280.

¹⁵¹ Mâverdi, sultândan uzak bir yerde bulunduğu takdirde ise, kişinin aşırı gitmeden hakkı olan ta'zir cezâlarını bizzat tatbik etmesinin câiz olduğunu ileri sürer. Fakat bu tür cezâları ikâme etmek için iki şartın gerçekleşmesi lâzımdır. Birincisi devlet otoritesinin etkin olmadığı bir yerde yaşamak; ikincisi ise bu tür ihlallerin kul hakkıyla ilintili olması gerekir. Bu, tıpkı verilmediği zaman gidip bizzat alman borca benzer. Bkz. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şafii*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, XIII, 454.

görevleri olan bu cezâyı infaz ederken ölçüyü kaçıırıp suçlunun ölümüne sebebiyet verirlerse Şâfiî'ye göre tazmin gerekmekte; diğer mezheplere göre ise gerekmemektedir.¹⁵²

İslâm hukûku, resmî merci dışında şu kişilere de ta'zir cezâsını infaz etme yetkisi vermektedir.¹⁵³ Ancak bu hak ve yetkilerin, aynı zamanda birer sorumluluk olduğunu da ifade etmek gerekir. Çünkü amaç, muhataba zarar vermek değil; bir yanlışlığı önlemektir.

1. Babanın çocuğunu te'dib hakkı: "Baba, küçük çocuğunu te'dip etme hakkına sahiptir."¹⁵⁴ "Baba, sefih bile olsa ergenlik çağına girmiş oğluna ta'zir cezâsını tatbik edemez."¹⁵⁵

2. Öğretmenin öğrencisini te'dib hakkı: "Öğretmen, (öğrencisini) te'dip edebilir."¹⁵⁶ Şayet öğrenci ölürse Ebu Hanife ve Şâfiî'ye göre tazmin gerekmekte¹⁵⁷; Ahmed b. Hanbel ve Mâlik b. Enes'e göre ise gerekmemektedir.¹⁵⁸

3. Kocanın geçimsiz karısını te'dibi: "Koca, karısını geçimsizlik (nüşûz) hâlinde ya da hakkını engelleyici durumlar karşısında te'dip edebilir."¹⁵⁹ Fakat fıkıhçılara göre kocanın karısını yaralayacak derecede dövmesi câiz değildir. Bununla birlikte fiziksel zarara uğrayacak şekilde olursa veya hafif bile olsa, eşini haksız olarak döven kocaya ta'zir cezası gerekir.¹⁶⁰ Aynı şekilde kadın, kocasının kendisini dövdüğünü ispatlarsa koca ta'zir olunur.¹⁶¹

¹⁵² Bkz. Dimeşki, *a.g.e.*, II, 163.

¹⁵³ Bkz. Remli, *a.g.e.*, VIII, 19-20; İbn Abidin bu konuda şunları söylemektedir: "Ta'zir cezâsı, Müslümân hükümdar ile onun naibleri tarafından tatbik edilebileceği gibi zevce zevcesi hakkında, mevla kölesi hakkında ve her Müslümân, bi'l-fiil yapıldığını gördüğü bir fenalıktan dolayı usulü dairesinde ta'zirden bulunabilir." Bkz. İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 280.

¹⁵⁴ Şihabuddin Ahmed b. İdris el-Karafi, *ez-Zahire*, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994, XII, 119.

¹⁵⁵ Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 211.

¹⁵⁶ Karafi, *a.g.e.*, XII, 119.

¹⁵⁷ Öğretmen, öğrencisini dövmede aşırı giderse ta'zir olunur. Bu hususta İbn Abidin şunları söylemektedir: "Muallim, çocuğu te'dip edip çocuk bundan ölse biz Hanefi mezhebiyle Şâfiî mezhebine göre muallim çocuğun diyetini öder" İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 312.

¹⁵⁸ Bkz. Dimeşki, *a.g.e.*, II, 163.

¹⁵⁹ Karafi, *a.g.e.*, XII, 119.

¹⁶⁰ İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 312.

¹⁶¹ Bkz. İbn Abidin, *a.g.e.*, VIII, 308.

5. Değerlendirme

Günümüzde töre cinâyetleriyle neticelenen suçların bir bölümü, zinâ dışı cinsel yakınlaşmalar ve sevişmelerle ilgilidir. İslâm hukûkunun bu suçlara öngördüğü cezalar, ta'zir cezâsı olarak adlandırılmaktadır. Ta'zir cezâsı, yukarıda da belirttiğimiz gibi kesinlikle ölümle sonuçlanmayan, ölüme sebebiyet verdiği takdirde tazmin gerektiren cezâlardır. Öyleyse İslâm hukûkunda zina kapsamında değerlendirilmeyen cinsel suçlar, kesinlikle ta'ziren öldürmeyi¹⁶² meşrû kılacak bir durum değildir. Töre cinâyetleriyle sonuçlanan ve aslında ta'zir cezâsını gerektiren suçların çoğunun olaydan sonra tespit edildiğini hatırlayacak olursak, töre cinâyetleri bağlamında "ihkâk-ı hakkın", (yani mağdurun, suç fâilini şahsen cezalandırma yetkisinin) söz konusu olmayacağı anlaşılacaktır. Dolayısıyla mağdur, keyfi olarak fâili cezâlandıramaz. Bu cezayı uygulamak, sadece adli mercilerin görevidir. Bir insanı öldürmeyi tüm insanları öldürmekle eş değer tutan ve yaşam hakkını ulvi bir hak telakki eden bir dînin, basit bahanelerle mazur gösterilmeye çalışılan bu akıl dışı cinâyetlere teşvik ettiğini iddia etmek mantıksal bir çelişkidir. Kaldı ki İslâm hukûkunda ta'ziri gerektiren suçları cezâlandırmak pek de kolay değildir. Bunları haddlerde olduğu gibi ikrar, delil, şahit v.s ile ispatlamak gerekmektedir. Yine İslâm cezâ hukûkunun önemli bir yönünü teşkil eden "hâkimin küçük hataları mümkün olduğunca örtbas edip teşhir etmemesi ve cezâlandırmaması" kaidesi, İslâm'ın cezâlandırma hususunda takındığı negatif tavrın bir göstergesidir.

B. Töre Cinâyetleri Bağlamında Zinâ Suçu ve Buna Öngörülen Ceza

İslâm hukûkuna göre zinâ suçu, hadd cezâsını gerektirmektedir. Kadın ve erkeğin irâdi olarak işledikleri zina suçu ile töre cinayeti bağlamında mütalaa edilen gayr-ı meşru (zina) suçu, nitelik olarak birbirinden farklı değildir. Bu bakımdan suç fâillerine uygulanacak cezâi müeyyidenin de farklı olmaması gerekir. Bu konuyu daha iyi anlamak için zinâ suçunu, zinâ suçunda cezâyı infaz edecek mercii

¹⁶² Fıkıhçıların çoğuna göre ta'ziren öldürme, her şeyin mübâh olduğunu ileri sürmek, yaptığı sihirleri yarattığını iddia etmek, yeryüzünde fesat çıkarmak, Peygamberimiz'i kınamak, zındıklığa çağırarak, suçunda ısrar etmek gibi hususlarda geçerlidir. Geniş bilgi için bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed, *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyaseti's-Şer'iyye*, Matbaatu'l-Adab ve'l-Müeyyed, Mısır, 1317, s. 106-107; Zuhayli, *a.g.e.*, VI, 200-201; İbn Teymiyye, *a.g.e.*, s. 114-115. Bunlar haricinde, öpüşme, sevişme, dokunma, temas gibi ta'zir cezâlarını gerektiren suçlarda kesinlikle öldürme söz konusu değildir.

ayrıntlarıyla incelemek ve töre cinâyetleri bağlamında zinâ suçuna uygulanan cezaların hukûki durumu hakkında bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır.

1. Zinâ Suçu ve Şartları

“Zinâ, aralarında evlilik bağı bulunmayan bir kadın ile erkeğin gayr-ı meşrû cinsel birleşmesidir.”¹⁶³ Zinâ suçu, şahitlik ve ikrar olmak üzere iki yöntemle ispatlanabilmektedir. Şahitlik yöntemi, hür olan dört adil şahidin bir mecliste zinâyı yakinen gördüklerine dair açıkça şehâdette bulunmasıdır. İkrar ise akıllı ve baliğ birinin zinâ ettiğini dört defa, dört farklı mecliste (oturuşta) dile getirmesidir.¹⁶⁴

Suçun oluşumunda en ufak bir şüphenin varlığını, cezanın tatbik edilmemesi için yeterli bir neden saymak ve mümkün olduğunca suçları izâle etmek, İslâm cezâ hukûkunun benimsediği en önemli ilkelere biridir.¹⁶⁵ Gerek zâni (suç fâilleri), gerekse de zinâ fiilinde en ufak bir şüphenin varlığı,¹⁶⁶ cezânın tatbik edilmemesi için yeterli bir neden sayılmaktadır. Hatta zinâsını itiraf eden suçluya “belki onu öpmüşsündür, dokunup ellemişsindir, şüphe ile cinsel ilişkide bulunmuşsundur” şeklinde ikrârından döndürücü sözlerle telkinde bulunmak olumlu karşılanmıştır. Bu tür telkinler, suçun yayılmasını önlemek için anılan bir takım önleyici tedbir nitelikli yöntemlerdir. Çünkü ifşa edilen suçların sosyal nizamı yıkıcı, cinsel ahlâkı ve kültürel dokuyu sarsıcı bir işlevi vardır. “Settaru’l-uyub” olan, yani suçları çokça gizleyen Allah karşısında kulun farklı bir tavır takınması, ubudiyet adına çelişki oluşturur. Çünkü bir adam Hz. Muhammed’e gelir ve şöyle der: “Ben şehrin uzağından bir kadınla ‘mualece’ ettim; yani cinsel ilişkiye girmeden onunla seviştim. İşte buradayım. Bana istediğin cezâyı ver. Bunun üzerine Ömer, ‘Allah bu günahını örtmüştür; kendin de örtersen güzel olacak’ dedi. Peygamberimiz ise, fiili işleyen

¹⁶³ Şemsuddin Muhammed b. el-Hatip eş-Şirbini, *Muğni’l-Muhtac İle Marifeti Meani Elfazi’l-Minhac*, Daru’l-Fikr, Beyrut, 2005, IV, 177.

¹⁶⁴ Abdülğani el-Ğanîmi el-Meydani, *el-Lübab fi Şerhi’l-Kitab*, Matbaatu Mustafa el-Babî, Mısır, 1944, III, 53.

¹⁶⁵ “Hazreti Ömer’den şöyle mervidir: Haddleri, muktedir olduğunuz derecede iskata çalışınız. Zira imamın/haddi ikâme edecek hâkimin afvüde hata etmesi, ukubatde hata etmesinden hayırlıdır. Bir Müslümân hakkında bir mahreç buldunuz mu, hemen ondan hadi iskat ediniz.” Bilmen, *a.g.e.*, III, 205-206.

¹⁶⁶ Şüphe, sâbit olmadığı hâlde sâbite benzeyen şeydir. Şüphenin şu neveleri vardır:

1. Mahâlde şüphe 2. Akitte şüphe 3. Fiilde şüphe. Geniş bilgi için bkz. *el-Fetâva’l-Hindiyye*, II, 136-137; Bilmen, *a.g.e.*, III, 198.

kişinin ve Ömer'in dediklerine itiraz etmedi."¹⁶⁷ Yukarıda değindiğimiz dini-ahlaki tedbir yöntemleri, fıkıh kitaplarında gayet ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Örneğin *Fetâvay-ı Hindiyeye* 'de şu şekilde tasvir edilmiştir:

"Dört kişi, bir adamın zina ettiğini gördüklerini iddia ederlerse, bu durumda kâdı onlara 'zinâ nedir' diye sorar. Şahit olan dört kişi, o adamın hakikaten zinâ ettiğini beyan eder ve 'biz onu, milin sürmedanlığa girişi gibi girdiğini gördük' derlerse, bu sefer kâdı onlara zinânın yapılış şeklini sorar. Şahitler bunu da açıklarlarsa, kâdı bu defa da zinânın gerçek vaktini sorar. Bunu da açıklarlarsa, kiminle zinâ ettiğini; akabinde de zinânın yerini sorar. Bu şahitler, zinânın yerini de açıklar, kâdı da bu şahitlerin adil olduklarını bilirse, adama evli olup olmadığını sorar. 'Ben evliyim' derse veya evli olduğunu inkar eder, şahitler ise evli olduğuna şahitlik ederlerse bu durumda kâdı, adama evliliğin ne olduğunu sorar. Adam, evliliği şeriata uygun şekilde anlatırsa kâdı adamın recmedilmesine hükmeder."¹⁶⁸

"Kâdının zinâ ikrarında bulunan adama 'onu öpmüşsündür, onunla sevişmişsindir veya onunla şüphe ile cinsel ilişkiye girmişsindir" tarzında telkinde bulunması menduptur."¹⁶⁹

2. Zinâ Suçuna Öngörülen Ceza

Zinâ, bütün dînlerce yasaklanmış ve suç kabul edilmiş bir fiildir. İslâm dîni de bu fiili yasaklamış ve zinâ suçunu işleyenlere belirli cezâlar öngörmüştür. Kuran'a göre zinâ suçuna öngörülen cezâ, evli bekâr ayırımı yapılmaksızın (mutlak anlamda) celde; yani suç fâiline yüz kırbaç vurulmasıdır. Hadislere göre ise bu suçun cezası, zâninin evli olup olmamasına göre değişmektedir. Buna göre zâni muhsan¹⁷⁰ ise

¹⁶⁷ Azimabadi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakki'l-Azim, *Avnu'l-Mabud Şerh-u Sünen-i Ebi Davud*, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1979, XII, 123-124.

¹⁶⁸ *el-Fetava'l-Hindiyeye*, II, 132.

¹⁶⁹ Bkz. *el-Fetava'l-Hindiyeye*, II, 132-133; ayrıca bkz. Bilmen, *a.g.e.*, III, 210-211.

¹⁷⁰ Muhsan tabiri, Türkçe kitaplarında "evli olmak" şeklinde tercüme edilmiştir. Oysa muhsan sayılmak için evli olmanın dışında, başka şartları da hâiz olmak gerekir. Gerçekte muhsan olmanın şartı yedidir: 1. Hür olmak 2. Akıllı olmak 3. Ergenlik çağına girmek 4. Müslümân olmak 5. Sahih bir nikahla evlenmiş olmak 6. Zikrettiğimiz sıfatların hem erkek hem de kadında bulunması gerekir 7. Bu vasıflar gerçekleşikten sonra cinsel ilişkiye girmiş olmak. Şâfiî gibi bazı hukukçular, "Müslümân olmayı" bir şart saymazlar. Zira Peygamberimiz, iki Yahudi'yi de recmetmiştir. Bkz. İbrahim el-Halebi, *Şerhu Mülteka'l-Ebhur*, Terc. Nedim Yılmaz, İlmi Neşriyat, İstanbul, 1993, II, 490; Bilmen, *a.g.e.*, III, 199-201; Bacuri, *a.g.e.*, II, 270.

recm; gayr-ı muhsan ise yüz kırbaç ve bir yıl sürgündür.¹⁷¹ Öyleyse recm cezâsı, hadislerle sâbit olan bir cezâ şeklidir. Bu cezâ, tarih içerisinde bazı İslâm fırkaları, günümüzde de bazı araştırmacılar tarafından reddedilmektedir. Bunların bir kısmı recmin varlığını tamamen inkâr ederken diğer kısmı, recmin Nur süresindeki celde ayetiyle mensûh bir hüküm olduğunu ileri sürmektedir. “Ehl-i sünnet içerisinde mütalaa edilen bütün mezhepler ise, evli zâniler için recm cezâsının mevcudiyetini kabul etmiş ve bu cezâyı inkar edenleri şiddetle tenkit etmişlerdir.”¹⁷²

Mustafa ez-Zerka, recm etrafında şekillenen tartışmalara mantıklı bir çözüm getirmektedir. Ona göre recm cezâsı, siyasi otoritenin yetkisine bırakılan bir nevi ta'zir cezâsıdır. Yani siyasi otoritenin veya onun adına yargılama yetkisi bulunan hâkimin insiyatifine bırakılmıştır. Buna göre hâkimin, evli durumda olan zina suçu fâillerine recm cezâsını tatbik etme mecburiyeti söz konusu değildir. Aksine o, kamu maslahatına dayanarak recm ve celde cezalarından birini, hatta daha ağır bir cezayı verme yetkisine sahiptir. Yine Zerka, hukûki hükümlerin tedrici olduğunu hatırlatarak recm cezâsının günümüzde tatbik edilmemesinin daha uygun olacağını ifade etmektedir.¹⁷³

3. Zinâ Suçunda Cezâyı İnfaz Eden Mercî

İslam hukûkuna göre hadd cezalarını infaz eden mercî, devlet başkanıdır. Bu otorite haricinde “şahsi ölç alma yasaktır. Hatta şahsi hak olan kısası, hak sahibi kendisi infaz etse hakkını aşmamış olsa bile ta'zir cezâsı ile cezâlandırılabilir.”¹⁷⁴ Kısacası kişi, suçluyu cezâlandırma yetkisine sahip değildir. Böyle bir yetkiye imkan tanımak, kişinin sevmediği insanları basit bahanelerle öldürmesine sebebiyet verecektir. Bu ise anarşi ve fitneye davetiye çıkarmak anlamına gelmektedir. İslâm hukûku, hayatın en ince ayrıntılarını baştan sona kadar düzenleyen bir hukûk sistemine sahiptir. Bu hukûk sistematığı akıl ve vahiy çerçevesinde temizlik, ibâdet, ticari münasebetler, ailevi ve toplumsal ilişkiler, miras ve cezâlandırma gibi alanlarda çeşitli ilkeler, ritüeller ve yaşam standartları geliştirmiştir. Bundan dolayı

¹⁷¹ Bkz. Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezâsı*, Beyan yay., İstanbul, 2001, s. 13.

¹⁷² Keskin, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁷³ Bkz. Mustafa Zerka, *Fetâva*, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 1999, s. 391-395.

¹⁷⁴ M. Cevat Akşit, *İslâm Cezâ Hukûku ve İnsani Esasları*, (Doktora Tezi) y.y., 1975, s. 35.

İslâm hukûku, suçları ve cezâlarını en küçük bir sapmaya ve kargaşaya yol açmayacak şekilde hassasiyetle takip etmekte; kargaşanın, fitnenin ve vahşetin tezâhürü olan keyfi cinâyetlere; töre cinâyetlerine karşı gelmekte ve cezaları kendi birimleriyle cezalandırma yoluna gitmektedir.

İslâm cezâ hukûkunda cezâlandırma hakkı, devlet başkanına ait olmakla birlikte sınırları geniş olan ülkeleri düşündüğümüz zaman, devlet başkanının tek başına bu görevi ifa etmesi imkânsızdır. Bu açıdan devlet başkanı, istediği takdirde nâip tayin edebilir. Öyleyse İslâm cezâ hukûkunda zinâyı cezâlandırma yetkisi devlet başkanı adına hâkimlere aittir. Suçun ispat edilmesinde aranan ağır şartlara (fâilin ikrarı veya dört şahitle suçun ispatı) ve ispatta gösterilen hassasiyete rağmen, töre egemenliğinin geçerliliğini sürdürdüğü yörelerde, zina filini işleyen suç fâillerinin ölç sâikiyle keyfi olarak cezalandırılması cihetine gidildiği de müşahede edilmektedir.

III. TÖRE CİNAYETLERİNDE CEZAYI DÜŞÜREN SEBEPLER

Töre cinayetlerinde cezayı düşüren sebepleri iki ana başlığa ayırabiliriz. Bunlardan birincisi subjektif sebepler; ikincisi ise objektif sebeplerdir. Şimdi sıra ile bu sebepleri tahlil edelim.

A. Subjektif Sebepler

Fîil, gayr-ı meşrû olmasına rağmen suçludan mesûliyeti kaldıran subjektif sebepler vardır. Subjektif sebepleri belirleyen temel ölçütler, hürriyet veya idrakin olmayışıdır. İkrâh (zorlanmak), cünûn (akıl hastalığı), sekr (sarhoşluk) ve yaş küçüklüğü gibi sebepler, mesûliyeti ortadan kaldırmasına rağmen suçun suç unsuru teşkil etmesini ortadan kaldırmamaktadır.

Bu sebepler arasında bizi ilgilendiren husus, konumuz gereği yaş küçüklüğüdür. Çünkü töre cinâyetlerinde öldürme kararı alan aile meclisi, âlet olarak genellikle ailenin küçük erkek çocuklarını seçmektedir. İslâm hukûkçularının tamamı, yaş küçüklüğünün sorumluluğu/mesuliyeti kaldıran bir sebep olduğunu beyan etmişlerdir. Fakat mesûliyeti ortadan kaldıran yaşın sınırı ve evresi hakkında ihtilâf etmişlerdir. İslâm hukûkçularına göre, “*cezâi sorumlulukta bulûğ yaşı esas*

alınmaktadır. Biyolojik bir durum olan bülûğa ermenin emaresi, erkeklerde ihtilam olma, kadınlar da ise ay hâlidir. Şahısların bünyesine ve iklim şartlarına göre değişmekle beraber, bülûğa erme yaşının alt sınırı erkeklerde on iki, kadınlarda ise dokuz olarak kabul edilmektedir. Bu emarelerin görülmemesi hâlinde bülûğa erme, yaşa göre tayin edilmektedir. Gayr-ı mümeyyiz çocuklar veya henüz baliğ olmayan mümeyyiz çocuklar, cezâi yönden sorumlu değillerdir. Suça öngörülen mali cezâlar, kanuni temsilcilerine tazmin ettirilmektedir.”¹⁷⁵

Kısaca belirtmek gerekirse İslam hukûku, bu tür töre cinâyetini gerçekleştiren ergenlik çağına girmemiş mümeyyiz çocuklara, akrabalara ödettirilen mali cezalar haricinde herhangi bir ceza öngörmemektedir. Bir takım fıkıhçılar ise, bu çocuklara ta'zir cezasının uygulanabileceğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁶ Buna karşın zikredilen cinâyetleri işleyen çocuklar, ergenlik çağına girmişlerse hukûken sorumlu tutulmaktadırlar. Öte taraftan, küçük çocukları bu cinâyetleri gerçekleştirmeye azmettiren aile meclisi üyelerinin cezâi yönden sorumlu tutulacakları kesindir. Ancak bu husus ayrı bir araştırmayı gerekli kılmaktadır.

B. Objektif Sebepler

Esbâb-ı İbaha olarak adlandırılan objektif sebepler, suç fâilinden ziyâde, fiilin tabiatına yönelik ve suçun kendisini kaldıran bir durumdur. Örneğin haddi gerektirecek bir suç olmasına rağmen içkinin zaruret hâlinde içilebilmesi; yine haksız cinsel tecavüze maruz kalarak kendisine yönelik fiili tecavüze karşılık veren kadının, “meşrû müdâfaa” ilkesi çerçevesinde suç fâilini öldürmesi, cezasızlık halini gerektiren hukûka uygunluk sebepleridir. “Şeri bir nass tarafından suç sayıldığı hâlde, bazı şartları taşımaları nedeniyle yine şeri nasslarca suç kabul edilmeyen fiillerin mevcudiyeti, İslâm hukûkunun hukûka aykırılık kavramına yabancı olmadığını göstermektedir. Fiilin suç kabul edilebilmesi için, işlenmesine ruhsat tanıyan hiçbir hükmün bulunmaması gerekir. Aksi takdirde fiil mübâh hâle dönüşmektedir.”¹⁷⁷

¹⁷⁵ Dağcı, a.g.e.,s. 96.

¹⁷⁶ Bkz. İbn Abidin, a.g.e., VIII, 280.

¹⁷⁷ Dağcı, a.g.e., s. 21.

Suçun suç sayılma özelliğini kaldıran cezasızlık halleri, aşağıda incelenecektir.

1. Töre Cinayetlerinde Ağır Tahrikin Suçu Ortadan Kaldıran Bir Sebep Olarak Kabul Edilip Edilmeyeceği

Bu başlıkta, “İslâm hukûkuna göre ağır tahrik, cezasızlığı gerektiren hukûka uygunluk sebeplerinden biri midir”, “cezasızlığı gerektiren hukûka uygunluk sebeplerinden biri ise bu, töre cinâyetlerine meşruluk kazandıran bir neden sayılabilir mi” gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır.

“Ağır tahrik, kişinin haksız bir fiilin doğurduğu gazap ve elemnin etkisi altında bir suç işlemesidir.”¹⁷⁸ İslam hukûkçularına göre ağır tahrik (feverân-ı gazap), hukûka uygunluk sebeplerinden biri olarak kabul edilebilmektedir. Bu cezasızlık sebebi, ağır bir baskı ve tahrike kapılma sonucunda işlenmektedir. Ağır tahrik unsuru bir yetki ya da hak olmanın ötesinde, kişinin psikolojik durumuyla ilintili bir durumdur. Ağır tahrikte psikolojik baskı o denli şiddetli bir hale gelir ki kişi, suç fâillerine müdâhalenin dışında öfkesini dindirecek başka bir yol bulamamaktadır. Töre cinayetleri bakımından ağır tahrikin psikolojik zeminini, kirletildiği düşünülen nâmusun akrabalarının şahsiyetinde oluşturduğu ağır ruhsal ezilmişlik ve utanç duygusu oluşturmaktadır. Bu aşırı duygu yoğunluğu sonucu kişi, sağlam bir kafayla düşünememekte ve normalde yapmayacağı bir suçu (eylemi) tahrike kapılarak anında işleyebilmektedir.

a. Ağır Tahrik Kabul Edilebilecek Durumlar

Ağır tahrik, genellikle suç fâilinin suçüstü yakalanması durumunda kabul edilebilecek, düşünülebilecek bir durumdur. Ayrıca ağır tahrikin sâiki olan akl-ı selimle düşünemeyecek kadar baskı kuran feverân-ı gazabın, mahrem olmayan (akraba olmayan) suçlulara karşı bu derece şiddetli bir şekilde işlemesi güçtür. Dolayısıyla ağır tahrik, sadece mahremlerden birinin suçüstü zinâ halinde yakalanması durumunda düşünülebilir.

¹⁷⁸ Mustafa Avcı, *Töre Cinâyetleri Açısından Sosyal-Hukûki Düzenlemelerin Evrimi*, Ekev Akademi Dergisi, Sy: 22 (Kış 2005), s. 9

İslam hukukunda eşini zina halinde suçüstü yakalayıp fevarân-ı gazapla öldüren kocaya herhangi bir cezâi müeyyide öngörülmemektedir. Suç fâilini cezalandırma yönündeki bu yetki, aşırı psikolojik baskı sonucu meydana gelen bir tür mazeret konumundadır. Yine, birinci derecede yakın akrabalarının zorla ırzına tecavüz edilmek istenildiği gören kişinin, saldırganı def'edip tecavüzü engellemesi gerekir.¹⁷⁹ Cumhur-i fukahâ, yukarıdaki hususların ispat yöntemlerinden birini barındırması gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁸⁰

Suçüstü sayılmayan durumlarda da fevarân-ı gazabın olması, yani işlenen zina suçuna daha sonra vakıf olma durumunun da ağır tahrik kapsamında değerlendirilmesi düşünülemez. Çünkü fiilden sonra suçu tespit edilen suçluları cezâlandırmak, “ta’zir cezası” ve “zinâ suçu” bölümlerinde değindiğimiz gibi devletin asli görevidir. Zâniyi suçtan sonra cezâlandırma yetkisi fertlere tanınmamıştır. Ferdin böyle bir zinâ suçunu cezâlandırma teşebbüsü, özellikle günümüzde fitne ve iç karışıklığa sebebiyet verecektir. Öyleyse böyle bir cezâyı infaz edecek merciin, zaten asıl yetkili olan devlet olduğunu söylemek ve ferde mazeret teşkil edecek bir hareket alanı bırakmamak, daha uygun ve yerinde olacaktır.

Töre cinâyetlerinde, geleneksel namus anlayışına aykırı olarak işlendiği düşünülen bir suç sebebiyle, suçun fâili daha sonra aile meclisi tarafından verilen karara dayanılarak planlı bir şekilde cezalandırılmaktadır. Töre cinâyetlerinde görülen bu ayrıntılar, suç anında geçerli bir cezasızlık sebebi sayılan ağır tahrik hükümlerinden farklı özelliklere sahiptir. Öyleyse ağır tahrik prensibi, töre cinâyetlerinde geçerliliği olan bir cezasızlık hâli değildir.

2. Töre Cinâyetlerinde Meşrû Müdâfaanın Suçu Ortadan Kaldıran Bir Sebep Olarak Kabul Edilip Edilmeyeceği

İslam hukûkuna göre meşru müdafaâ, cezasızlığı gerektiren hukûka uygunluk sebeplerinden biridir. Bu ilkenin töre cinâyetleri ile ilişkisi merak konusu olmaktadır.

¹⁷⁹ Udeh, *a.g.e.*, I, 474.

¹⁸⁰ “Delil hakkında pek çok rivayet vardır.” İbn Kudame, *a.g.e.*, X, 353-354. İslam hukukçuları, delilin ne olacağı üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Mısır ceza kanununun 276. maddesi, töhmet altında bulunan suçlunun zinası için şunları delil olarak kabul eder: Zinaya şahit olunması; zaninin suçunu itiraf etmesi; bir Müslüman’ın haremünde yakalanması; suçlu tarafından yazılmış bir yazı veya evrakın bulunması. Bkz. Cündi, *a.g.e.*, IV, 106.

Şu soruların yanıtlanması, İslam hukûkunda töre cinâyetlerinin yerini tespit etme açısından önemlidir. Acaba töre cinâyetlerini bu ilkeye dayandırıp meşrulaştırmak mümkün müdür? Böyle bir meşruiyetin varlığı, töre cinâyetlerini hukûka uygunluk arz eden bir olgu haline dönüştürecek midir?

a. Meşrû Müdâfaa (Defu's-Siyâl)

“Siyâl, sözlükte cüret ve kuvvetle gelmek; istilahta ise haksız yere başkasına saldırmak anlamına gelmektedir.”¹⁸¹ “*Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak haksız bir saldırıyı, o anda hâl ve şartlara göre saldırı ile orantılı biçimde def etmek zorunluluğu ile işlenen fiiller meşrû müdâfaa sayılır ve hukûka uygunluk sebebiyle kişiye cezâ verilmez.*”¹⁸² Hayata, mala ve nâmusaya yapılan haksız tecavüzlere karşı savunma meşrûdür. Peygamber’in (sav) şu hadisi, buna açıkça delalet etmektedir: “Malını koruma uğrunda öldürülen şehittir. Allah’ın dînine yardım etme ve onu koruma uğrunda öldürülen şehittir. Nefsini müdâfaa uğrunda öldürülen şehittir. Ehlini koruma uğrunda öldürülen şehittir.”¹⁸³

b. Meşrû Müdâfaanın Hükümü

“Fukâha, meşru müdâfaanın meşrûiyeti üzerinde ittifâk etmiş, ancak bunun keyfiyeti (nasıllığı) hakkında ise ihtilâf etmişlerdir.”¹⁸⁴ İslâm hükûkçuları, cana ve mala yönelik saldırılar karşısında meşru müdâfaanın hükümü konusunda ihtilâf etmişlerdir. “Hanefiler, Mâlikiler ve Şâfiilere göre cana yönelik saldırılarda meşrû

¹⁸¹ Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuuni'l-İslâmi, el-Mevsuâtu'l-Fıkhiyye, Kuveyt, 1993, XXVIII, 103-105.

¹⁸² Avcı, a.g.m., s. 6.

¹⁸³ Tirmizi, a.g.e., VI, 191. “İnsan için canını, nâmusunu, malını müdâfaa etmek bir vecibedir. Bu uğurda hayatını feda eden bir mümin, ahiret ahkâmı itibarıyla şehit olur. Resul-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) bir gün ashâbı kirâmından bir zümreye hitaben ‘Siz aranızda kimleri şehit sayarsınız?’ diye sormuş, onlar da ‘Allah yolunda katl edilenleri şehit sayarız’ demişlerdir. Nebiyyi zi’s-şan efendimiz ‘O hâlde ümmetimin şehitleri az demektir’ buyurmuş. O zümre-i aliyye de ‘Öyle ise Ya Resulallah! Şuheda kimlerdir?’ diye sormuşlar. Peygamberi âlişan efendimiz de şöyle buyurmuştur: ‘Müslümânlardan her kim malını muhafaza uğrunda öldürülürse şehittir, her kim nefsini müdâfaa yolunda öldürülürse şehittir. Her kim dînine yardım uğrunda öldürülürse şehittir. Ve her kim ehlinin mesela zevcesinin veya sair bir karibinin nâmusunu korumak yolunda öldürülürse şehittir. Velhasıl bu hususlarda müdâfaaya mecbur kalıp vaki olan tecavüzü başka suretle def etmeye muktedir bulunmayan kimsenin öldüreceği müteceviz şahsın kanı ise hederdir. Kendisi de indallah mesuldur.’ Bilmen, a.g.e., III, 125-126.

¹⁸⁴ Udeh, a.g.e., I, 474.

müdâfaa vâciptir.”¹⁸⁵ Çünkü Allah, Kur’an-ı Kerim’de “kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın” buyurmaktadır.¹⁸⁶ “Hanbelilere göre ise cana yönelik saldırılarda meşrû müdâfaa mübâhtir.”¹⁸⁷

“Yakın akrabasının ırzına yönelik saldırılarda meşrû müdâfaa vâciptir. Çünkü ırz ve namusun ihlal edilebilmesinde herhangi bir cevaz söz konusu değildir.”¹⁸⁸ İslâm hukûkçuları bu hususta müttefiktirler. Bu konuda, fıkıh kitaplarında yer alan şu görüşe istinâd edilmiştir: “Bir kadın odun toplamaya çıkar. Bir erkek de kendisiyle cinsel ilişkiye girme niyetiyle kadını takip eder ve zorla ırzına tasaddide bulunmak ister, başka türlü engel olamayan kadının attığı taş erkeğin ölümüne yol açar. Durum Hz. Ömer’e nakledilince Hz. Ömer şu hükümde bulunur: Adam öldürülmüştür (kanı heder olmuştur). Vallahi kadına bir şey lâzım gelmez.”¹⁸⁹

c. Meşrû Müdâfaanın Şartları

Fıkıh kitaplarında “Siyâl” başlığı altında zikredilen ve çoğu zaman saldırganın ölümüyle neticelenen bir takım “meşrû müdâfaa” şartları vardır. “Meşrû müdâfaanın”, cezâsızlık halini gerektiren hukûka uygunluk sebeplerinden sayılması için aranan şartları kısaca,¹⁹⁰

1. Saldırının bi'l-fiil olması gerekir. Buna göre sırf saldırı söylentileri veya tehdit, kişiye meşrû müdâfaa hakkı tanımamaktadır.

2. Savunma mahiyetli fiilin, saldırganın saldırısı esnasında gerçekleşmesi gerekmektedir. Öyleyse “meşrû müdâfaa”, saldırıdan sonra geçerliliği olan bir ilke değildir. Bu bakımdan suçtan sonra yakalanan saldırganı yaralamak veya öldürmek hukuka uygun değildir. Çünkü bu aşamadan sonra suç fâilini cezalandırma yetkisi, bağımsız yargıya aittir.

¹⁸⁵ Zuhayli, *a.g.e.*, V, 755.

¹⁸⁶ Ayet için bkz. Bakara/195.

¹⁸⁷ Zuhayli, *a.g.e.*, V, 756.

¹⁸⁸ Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 455, Bir kısım hukûkçular bunu farz-ı ayn, diğerleri ise farz-ı kifaye olarak nitelendirmişlerdir. Bkz. Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 458.

¹⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Hısnî, Takiyyuddin Ebi Bekr b. Muhammed ed-Dimeşki eş-Şâfiî, *Kifayetu'l-Ahyar fi Halli Çayeti'l-İhtisar*, y.y., Beyrut, 1991, s. 490; Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 451.

¹⁹⁰ Bkz. Zuhayli, *a.g.e.*, V, 753-754.

3. Meşrû müdâfaanın, saldırıyı def edecek ölçüde olması zorunludur.¹⁹¹ Bu ölçünün üstünde bir şiddet kullanımı, meşru müdafaa sınırlarını aşmakta ve cezâî sorumluluk doğurmaktadır.

d. Töre Cinayetleri Bağlamında Meşru Müdafaa

Meşru müdafaa, doğrudan cinsel saldırıya uğrayan kadının kendini savunması için tanınmış bir haktır. Oysa günümüzde müşahede edilen töre cinâyetlerinde, bazen zorla ırzına tecavüz edilen, bazen de zina suçu işleyen kadın (aile namusunu koruyamadığı gerekçesiyle) kendi akrabaları tarafından acımasızca öldürülmektedir. Bu açıdan suçun işlenmesine ruhsat tanıyan bir hüküm olan meşru müdafaâ, töre cinâyetlerine bir meşruluk kazandırmamaktadır. Sonuç olarak bu iki olgu arasında herhangi bir bağıntı ve örtüşme söz konusu değildir.

3. Suç Fâilinin Yakalanma Zamanı

Suçlunun yakalanma zamanı, kendisine verilen cezanın hukûka uygunluk sebebi sayılıp sayılmamasını belirleyen faktörlerden biridir. Bu zamanları genel olarak, suçlunun suçüstü yakalanması ve suçtan sonra yakalanması şeklinde iki kısma ayırabiliriz. Şimdi bu kısımları inceleyelim.

a. Suç Fâilinin Suçüstü Yakalanması

Fakihlerin çoğu, evli olan akrabalarından birini zina halinde yakalayıp öldüren kişiye, her hangi bir cezâî mesûliyetin gerekmeceğini ifade etmişlerdir. Ancak bu durumu meşru müdafaâdan ziyâde, ağır tahrik kapsamında değerlendirmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Fıkıhçılar, böyle bir öldürmenin meşrûiyetini Hz. Ömer'den nakledilen bir olaya bağlarlar. Olay şöyledir: *"Bir gün Hz. Ömer'in yanına, kılıcı kana bulanmış biri koşarak gelip oturdu. Arkasından bir grup gelerek 'bu adam, kendi eşini ve arkadaşımızı öldürdü' dediler. Adam, 'zinâ yapmakta olan karımın iki bacağını kılıçla kestim, bacakları arasında biri varsa onu da öldürmüşümdür' dedi. Hz. Ömer şikayetçilere dönerek 'bu adamın*

¹⁹¹ Daha ileri giderse bu artık müdâfaa değil, saldırı niteliği taşır. Bkz. Nevâvî, a.g.e., s. 337.

söylediği doğru mu?' diye sordu; onlar da bu hususu doğruladılar. Bunun üzerine Hz. Ömer kâtile, 'bunlar çıkıp gidince sen de gidebilirsin, çünkü öldürülmeyi hak edenleri öldürmüşsün' dedi."¹⁹² Şâfiilerin zayıf bir görüşüne göre, bu durumda bile evli zâniyi öldüren kâtile kısas gereklidir. Çünkü onun böyle bir hakkı yoktur. Bu durum, kısas cezâsına mahkum olan suçlunun buna yetkisi olmayan bir kişi tarafından öldürülmesine benzetilmiştir.¹⁹³

Kur'an-ı Kerim'de, bekar zâninin cezâsının yüz değnek olduğu belirtilmektedir. İslam hukûkçuları, bu ayete dayanarak cinsel ilişki esnasında yakalanan bekârların öldürülemeyeceğini ifade etmişlerdir. "Hukûkçuların büyük çoğunluğuna (cumhur-u fukaha) göre böyle bir cinâyet, kanı masum olan birine yönelik olduğu için amden işlenmiş sayılır ve kısası gerektirir."¹⁹⁴

Şu bir gerçektir ki siyasi otoritenin infaz yetkisini şahıslara havale etmesi, anarşiyi teşvik edecek ve sosyal asayişini bozacaktır. Böyle bir sonuç, temel felsefesi düzeni sağlamak olan hukûk normlarının ruhuna aykırıdır. Ağır tahrik konusunu töre cinayeti kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü töre cinayetleri, esasen suçüstü yakalanan zânileri öldürmeye yönelik bir eylem değildir. Bu bakımdan kişinin zinâ fiilini işleyen yakın kadın akrabasını ve onunla zina fiilini işleyen erkeği suçüstü halinde yakalayıp öldürmesi, töre cinayetleri olgusuyla ilişkilendirilemez. Bu, farklı bir durumdur. Ayrıca bir eylemin töre cinayeti olarak adlandırılması için, törenin yukarıda temas ettiğimiz dört unsurunu taşıması zorunludur. Aslında suçüstü ve saldırı esnasında işlenen cinâyetlerde, töre faktörü pek etkili olmamaktadır. Çünkü töre cinayetleri, bir aşiret ya da aile meclisi kararına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra suçüstü yakalama sonucunda gerçekleştirilen cinâyet türlerine, aşiretsel ve geleneksel yapıya sahip olmayan modern toplumlarda da sıkça rastlamak mümkündür. Kısacası suçüstü yakalama sonucunda işlenen bir cinâyet, töre cinayetleri kapsamına girmemektedir.

¹⁹² Ebu Zehra, *a.g.e.*, I, 464, İbn Kudame, *a.g.e.*, X, 353.

¹⁹³ Bkz. Udeh, *a.g.e.*, I, 539; Ebu Zehra, *a.g.e.*, I, 464.

¹⁹⁴ Udeh, *a.g.e.*, I, 539.

b. Fâilin, Suç İşlendikten Sonra Yakalanması

İslam hukûkuna göre kişi, eşini veya yakın akrabaları ile zina eden suçluyu, suç işlendikten sonra öldürme yetkisine sahip değildir. Akrabalarından birinin zinâ ettiğini daha sonra çok sağlam ve kuvvetli delillerle öğrenen kişinin, akrabasını cezalandırabileceği ifade edilmekle¹⁹⁵ birlikte, İslam hukûkçularının çoğu bu görüşe katılmamaktadır. İslam hukukunda, suç işlendikten sonra aşiret üyelerine, suç fâili veya fâillerini cezalandırma hak ve yetkisi verilmemiştir. Fıkıhçıların tamamı, cinsel ilişkiden sonra kaçmaya çalışan bekâr zâninin, başka kişiler tarafından takip edilerek cezalandırılmayacağını ifade etmektedirler. “Böyle bir durumda meydana gelen cismani zararların tazmin edilmesi gerekmektedir.”¹⁹⁶

Günümüzde müşahede edilen töre cinâyetlerinin tümü, suçun (zinânın) işlenmesinden sonra gerçekleştirilmektedir. Yazılı ve görsel basında en çok görülen töre cinâyetlerinin başında, gayr-ı meşrû ilişkiye girdiği iddia edilen kadınlar gelmektedir. Tek başına iddia, böyle bir cezâyı meşrûlaştıramamakta; iddianın ispat yöntemlerinden biriyle ispatlanması gerekmektedir. İslâm hukûkuna göre iddianın ispatlanması durumunda bile kişilerin, mağdurun yakın akrabalarının veya aşiret bireylerinin suçtan sonra yakalanan zâniyi cezalandırma hakkı bulunmamakta; suça öngörülen ceza ile fâili cezalandırma hak ve yetkisi, hükümlerlik hakkı olan devlete tanınmaktadır. Kısacası yargılama ve infaz yetkisi, hiçbir kişinin/grubun değil, münhasıran devletin hakkıdır. Suçu işledikten sonra yakalanan akrabalara verilecek cezanın, aşiret üyelerince belirlenmesi ve bu cezanın seçilen bir aşiret üyesi tarafından infaz edilmesi şeklindeki düşüncenin kaynağını İslam’a ve İslam hukukuna dayandırmak mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi, zinâdan sonra yakalanan suçluyu cezâlandırma yetkisi, siyasal otoritenin ve yargının yetkisindedir. Zaten İslam ceza hukûkuna göre dileyenin keyfi olarak cezâ vermeye kalkışması, toplumda fitne ve anarşiye neden olacaktır. Şu halde, suçtan sonra yakalanan zânilere yönelik işlenen töre cinâyetlerinin İslâm hukûkunca meşru görüldüğünü düşünmek

¹⁹⁵ Bkz. Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 406.

¹⁹⁶ Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 455; Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafii, *el-Ümm*, Matbaatu'l-Kübra'l-Emiriyye, Bulak, 1322, VI, 27; ayrıca saldırgan sakındığı zaman ona dokunmak haramdır. Bkz. Muhammed ez-Zühri el-Ğemravi, *Envaru'l Mesalik Şerhu Umdeti's-Salik Uddetu'n-Nasik*, İslâmi Kitaplar Matbaası, Midyat, t.y., s. 339.

bir yana, İslam ile bu tür keyfi tasarruflar arasında ilgi kurmak bile doğru değildir. Zaten töre cinâyetleri dikkatle tetkik edildiği vakit, bunların dînsel bir ilkeyi egemen kılmak için işlenmediği; cânilerin de bu korkunç cinâyetleri meşrûlaştırmak için herhangi bir fikhi argüman kullanmadıkları görülecektir. Öyleyse günümüzde işlenen bu nevi cinâyetlerin, nâmus anlayışları etrafında şekillenen yöresel ve geleneksel unsurlardan beslendiğini kabul etmek gerekir.

Bu durumda en makul çözüm yolu, olayın yargı mercilerine intikal ettirilmesidir. Ne var ki, modern hukûkta zinânın bir suç olarak kabul edilmemesi, bu çözüm yollarını tıkamakta ve zâninin akrabalarını büyük bir bocalamaya sevk etmektedir. Bu durumda, içlerindeki kini ve nefreti giderecek bir alternatifte sahip olamayan akrabalar, törelere sığınarak fâilleri şahsen cezalandırma yöntemine başvurmaktadırlar. Yani görebildiğimiz kadarıyla, töre cinayetlerine başvurma gerekçelerinden biri de, gayr-ı meşru cinsel birleşmelerin ceza yasalarında suç sayılmaması ve bunlara cezâi müeyyide öngörülmemesidir.¹⁹⁷

4. Cinsel Saldırığı Engelleyen Kişi Açısından Meşru Müdafaâ

Kişinin zina fiilini işleyen zâniye olan yakınlığı da, hukûka uygunluk sebeplerini belirleyen özelliklerden biridir. Aşağıda, bu yakınlık ilişkileri izah edilmeye çalışılacaktır.

a. Cinsel Saldırıya Maruz Kalan Kadının İrzını Müdafaâ Etmesi

İslâm hukûkuna göre kadının ırzını koruması, hem bir hak hem de bir yükümlülüktür. Kadın “meşrû müdâfaa” çerçevesinde, ırzına yönelik bir saldırıda bulunan saldırganı öldürme yetkisine sahiptir. Bu öldürme yetkisi için saldırganın, öldürme dışındaki yöntemlerle def’ edilmesinin mümkün olmaması koşulu vardır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Zina, Yeni Türk Ceza Kanununda “suç” olarak düzenlenmemiştir.

¹⁹⁸ İslâm hukûkçularına göre bir erkek herhangi bir kadından faydalanmak istese, sonra da onu zinâyâ zorlamaya çalışsa, kadın da kendi nefsinin müdâfaâ etse, ancak kendine saldıran bu erkeği savuşturacak herhangi bir kimse bulunmaz ve kadın da erkeği katl eylese, işte bu durumda kadının nefsinin müdâfaasından söz açılır. Bu durumdaki kadının diyet vermesi gerekmediği gibi, öldürmüş olduğu saldırgan erkekten dolayı kısas da olunmaz. Çünkü burada erkek, saldıran taraftır ve öldürülmesi haklı yere öldürmedir. Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 411; Zuhayli, *a.g.e.*, V, 759.

Kadının saldırganına teslim olması, yani gücü yettiği halde onu engellememesi ise haramdır.¹⁹⁹

İslâm hukûkçuları, kadının kendini korumasının vâcib oluşu konusunda şu olayı delil olarak zikrederler: “Adamın birisi, Hüzeyl kabilesinden bir misafiri evinde ağırlar. Bu adam, evin kadınından cinsel anlamda faydalanmaya kalkışınca kadın, adama bir taş atar ve onu öldürür. Bunu duyan Hz. Ömer, ‘Allaha yemin ederim ki öldürülen adamın diyeti asla ödenmez’ der.”²⁰⁰

b. Üçüncü Kişinin veya Kişilerin, Cinsel Saldırıya Maruz Kalan Kadını Müdafaa Etmesi

Üçüncü kişinin veya kişilerin, kendisi dışındaki yakın akrabalarını müdafaâ etmesinin de meşru müdafaa kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmıştır. Bu konuda meşhur Şâfiî fakih Ebu'l-Hasan el-Maverdi, şunları kaydetmektedir: “*Bu fahiş fiilin, kişinin mahremi*²⁰¹ *ve mahremi dışındaki insanlarda görülmesi arasında şu fark vardır: Kişinin, mahreminden birini bu çirkin fiilden def etmesi farz-ı ayn; mahremi dışındakilerden birini def etmesi ise farz-ı kifayedir.*”²⁰²

ba. Kişinin, Cinsel Saldırıya Maruz Kalan Yakın Akrabasını (Karisını, Kızını vs.) Müdafaâ Etmesi

“Herhangi bir kimsenin, bir erkeği kendi karısı ile birlikte zinâ ederken (suçüstü) yakalayıp öldürmesi durumudur.”²⁰³ İslâm hukûkçuları kişinin, mahremlerden birini saldırıdan korumak ya da zinâdan sakındırmak için yaptığı müdâfaanın vücûbu üzerinde birleşmişlerdir. Bu konu hakkında Hz. Peygamber’in (sav) şu hadisi nakledilmektedir: “Rekkâne,²⁰⁴ lanetlenmiştir.” Öyleyse bir adam karısını, kız kardeşini veya kızını bir erkekle zinâ ederken görür ve bunlardan birini

¹⁹⁹ Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 353; Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 411.

²⁰⁰ Ayrıca Leys b. Sad’ın Hz. Ömer’den rivâyet ettiği uzun olay için bkz. Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 411-412.

²⁰¹ “Mahrem, karabetten (yakınlıktan) dolayı nikahı haram olan kimseye denir.” Erdoğan, *a.g.e.*, 268; Bilmen, *a.g.e.*, II, 8.

²⁰² Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 458.

²⁰³ Ebu Zehra, *a.g.e.*, II, 403. Mısır cezâ hukûkununun 237. maddesine göre koca, zinâ esnasında karısını yakalayıp öldürürse mazur görülür ve bu hafifletici bir neden sayılır. Bkz. Cündi, *a.g.e.*, IV, 66.

²⁰⁴ Rekkâne, akrabalarının nâmusuna karşı duyarlı olmayan kişi anlamına gelmektedir. Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 353

öldürürse kendisine kısas ve diyet lâzım gelmez.²⁰⁵ Böyle bir cinâyetin hukûka uygun kabul edilebilmesi için meşru bir delilin varlığı zorunludur. Aynı şekilde bu tür suçlarda cezanın, suçla orantılı olması şartı vardır.²⁰⁶ Ö. Nasuhi Bilmen'den iltibas ettiğimiz şu ifadeler, suçun belirli bir strateji takip edilerek engellenmesi gerektiği hakkında ip ucu sunmaktadır: *“Bir kimse, kendi zevcesiyle veya mahariminden biriyle veya bir ecnebiye ile bir şahsın gayri meşrû bir hâlde mücameatde bulduklarını görünce sayha (bağırarak) ile veya darb (fili müdahalede bulunarak) ile bu fazihaya mani olması icap eder.”*²⁰⁷

Akrabaların maruz kaldığı saldırının engellenmesi, fıkıh kitaplarında **“defu’s-siyâl”** başlığı altında yer alan **“meşrû müdâfaa”** konusuyla alakalıdır. Akrabaların işlediği zinânın engellenmesi ise, **“ağır tahrik”** ilkesiyle ilişkilidir. Zinâyı engellemek **“ağır tahrik”** ilkesine dayandığına göre, cezâsızlık durumunun sadece mahremler için geçerli olması gerekmektedir. Çünkü ağır tahrik mekanizması, sadece mahremler için işlemektedir.²⁰⁸ Fıkıhçıların çoğu, daha önce temas ettiğimiz Hz. Ömer hâdisesini buna delil olarak göstermektedirler.²⁰⁹

Diğer yandan İslâm hukûkçuları, evinde eşini bir erkekle baş başa bulan kişinin izleyeceği süreci ayrıntılarıyla izah etmişlerdir. Bu sürece göre, ölüm dışında zarar verme yollarının tümü mübâhtır. Ancak şu var ki suçluyu delil göstermeden öldürmek, cezâî mesûliyeti gerektirmektedir. Meşhur Mâliki fakih Bâci, zarar verme sürecini şöyle belirler: *“Kişi, yabancı bir erkeği evinde gördüğü takdirde dövme, uzaklaştırma veya eziyet verme yollarından (biriyle) ona engel olması gerekir. Eğer kendisiyle boğuşarak engel olursa, (bu durumda) onu yaralamak ve benzer neticelere varacak şekillerle def’ edebilir. Öldürme ise delilsiz olmaz. Çünkü fıkihta, kanın korunması temel ilkedir. Delilsiz öldürürse kendisine kısas veya diyet lâzım gelir.”*²¹⁰ Bir başka Mâliki fakih İbn Macişun’dan ise şunlar aktarılmıştır:

²⁰⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 353.

²⁰⁶ Öldürmenin, başka bir şekilde def’ etmenin mümkün olmadığı durumlarda geçerli olacağına dair bilgi için bkz. Ebu İshak, İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazi el-Firuzabadi, **el-Mühezzeb fi Fıkhi Mezhebi’l-İmam eş-Şafii**, Matbaatu İsa el-Babi’l-Halebi, Mısır, t.y., II, 225.

²⁰⁷ Bilmen, *a.g.e.*, III, 324.

²⁰⁸ Ağır tahrik, mahremlerin zinasında geçerli olduğunu gösteren ifadeler için bkz. Bilmen, *a.g.e.*, III, 125.

²⁰⁹ Bahsedilen hâdis için tezimizin 80. sayfasına bakınız.

²¹⁰ Ebu’l-Velid Süleyman b. Halef b. Sad b. Eyyüp b. Varis el-Bâci el-Endülüsi, **el-Münteka Şerhu Muvattai’l-İmam Mâlik**, Daru’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut, 1983, V, 285.

“(Kişi), karısının yanında bir adam bulur ve onu yaralarsa kendisine kısas gerekmez. Çünkü bu, saldırıyı def’ etme amaçlıdır; dolayısıyla öldürme dışındaki yaralama ve kırıklarda kendisine bir şey lâzım gelmez. Eğer onu öldürürse kendisine kısas gerekir.”²¹¹ Yine yabancı bir erkeği, evinde mahremlerinden biriyle baş başa gören kişinin, öldürmeye kastetmemek koşulu ile bu yabancı erkeğe fiilen müdahalede bulunabileceği, bundan dolayı da kendisine bir tazmin gerekmeyeceği; öldürücü bir madde fırlatarak erkeği öldürdüğü takdirde ise kendisine cezâi müeyyide uygulanacağı ifade edilmiştir.²¹²

bb. Üçüncü Kişinin veya Kişilerin, Cinsel Saldırıya Maruz Kalan ve Aralarında Akrabalık Bağı Bulunmayan Kadını Müdafaâ Etmesi

İslâm hukûkçuları kişinin, mahremi olmayan bir kadını zinâdan sakındırmak veya saldırıdan korumak için yaptığı müdâfaanın hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Bir kısım fıkıhçılar, bunun vâcip olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Mâverdi, bunu farz-ı kifâye olarak görmüştür.²¹³ Ona göre “*bir erkeği, ailesinden olmayan yabancı bir kadınla zinâ eder hâlde gören kişinin, bunu engellemesi zorunludur. Kişi, kadın zinâyâ zorlanıyorsa sadece erkeği; kendisi de bunu isteyerek yapıyorsa her ikisini de engelleyecektir. Çünkü Allah’ın haklarını koruyup haram kıldığı günahlardan sakındırmak lazımdır.*”²¹⁴ Azınlıkta kalan küçük bir kısım ise, böyle bir müdâfaanın vâcip olmadığını ifade etmiştir. Mesela Hanbeli fakihlerinden İbn Kudâme, başkasının ırzını korumanın câiz olduğunu ileri sürmektedir.²¹⁵

Acaba kişi, akrabalarından olmayan bir kadını bir erkekle zinâ ederken (suçüstü) yakalarsa, onu doğrudan öldürme salâhiyetine sahip midir? İslâm hukûkçuları buna olumlu cevap vermemişlerdir. Böyle bir cinâyetin cezâsızlık hâli sayılabilmesi için, öldürmenin mümkün olan tüm engelleyici tedbirlerden sonra gerçekleşmesi gerekmektedir. Aşağıdaki paragraf, öldürmenin başvurulacak ilk çare

²¹¹ İbrahim b. İmam Şemsiddin Ebî Abdilvahhab Muhammed el-Mâliki İbn Ferhun, **Tebşiratul’-Hükkam fi Usûli’l-Ekdiye ve Menahici’l-Ahkâm**, el-Matbaatu’l-Amire, Mısır, 1301, II, 133. Cinsel ilişkiyi tüm çıplaklığıyla gören şahitler bulunduğu takdirde kişiye kısas gerekmez. Bkz. İbn Ferhun *a.g.e.*, II, 133.

²¹² Firuzâbadî, *a.g.e.*, II, 225.

²¹³ Bkz. Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 458.

²¹⁴ Mâverdi, *a.g.e.*, XIII, 457-458.

²¹⁵ Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 353.

olmadığını açıkça ifade etmektedir: “*Hinduvâni, kendisine sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: ‘Bir kimse, yabancı bir kadınla zinâ eden bir erkeği bağırma, dövme gibi caydırıcı çarelerle zinâdan vazgeçirebileceğini bilirse, erkeği öldürmesi helal değildir. Fakat öldürmekten başka bir şekilde zinâdan vazgeçiremeyecekse onu öldürmesi helaldir. Kadın isteyerek yaparsa onu da öldürmek helal olur.*”²¹⁶

c. Değerlendirme

İslam hukûku açısından cezasızlık nedeni sayılan yukarıdaki hususlar, amaçsal açıdan töre cinâyetleriyle aynılık arz etmemektedir. Zira kişinin, zina fiili halinde (suçüstü) yakaladığı akrabalarından birini öldürmesinin sebebi, kendisini aşırı bir kıskançlığa ve şiddetli bir psikolojik baskıya sürükleyen muharrik duyguların bastırılması isteğidir. Oysa töre cinâyetlerinde böyle bir amaç söz konusu değildir. Erkek bu cinâyeti tamamen geleneksel namus anlayışının yönlendirmesi ve törelerin baskısı ile işlemektedir. Yukarıdaki hususlar, işleyiş ve özellik açısından da töre cinâyetlerinden farklı özellikler göstermektedir. Çünkü cezasızlık halini gerektiren suçlarda, erkeğin cezayı önceden planlaması söz konusu olmamakta ve işlenen suç anında (fi’l-hal) cezalandırılmaktadır. Buna karşın töre cinâyetlerinde ise suç, genellikle olaydan sonra duyulmakta; bunlara aşiret meclisi tarafından verilen ve keyfilik arz eden cezalar da suçun işlenişinden sonra infaz edilmektedir. Ayrıca aile meclisi, bu cezaları kimin infaz edeceğini de önceden tasarlamaktadır. Kısaca töre cinâyetleri, tamamen işlendikten sonra duyulan suçlarda suç fâilinin, keyfi bir kararla öldürülmesine yönelik bir eylemdir. Hatta öldürmenin bile, bazı durumlarda yeterli bir ceza olmadığı düşünülmekte; henüz suçu ispatlanmamış olan kız, öfkeleri ve kinleri bir türlü dinmeyen aşiretin bireyleri tarafından delik deşik edilebilmektedir. Tüm bu hususlar, günümüzde işlenen töre cinâyetlerinin, İslam hukûkunda cezasızlığı gerektiren eylemlerden farklı olduğuna işaret etmektedir.

²¹⁶ Zeynuddin İbn Nüceym, *el-Bahru’r-Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, Matbaatu’l-İlmiyye, Mısır, 1311, V, 45.

SONUÇ

Töre cinayeti veya namus cinayeti kavramları, törelerin yönlendirmesi sonucu, namusu koruma gerekçesiyle ve planlı bir şekilde işlenen cinayetler için kullanılmaktadır. Töre cinayetleri, insanlık tarihinin gördüğü en korkunç sorgusuz infaz şekillerinden biridir. Bu tür cinayetlerin varlığından söz edebilmek için kadın, geleneksel namus anlayışı, oligarşik yapı ve şiddet unsurlarının bulunması zorunludur. Başka bir ifade ile töre cinayetleri, belirttiğimiz bu öğelerin egemen olduğu toplumsal şartlarda ortaya çıkmaktadır.

İslâm hukûku, cinsel suçlara iki farklı ceza öngörmektedir. Birincisi zinâ dışındaki öpme, sevişme, livata vb. her türlü gayr-ı meşrû cinsel suçlara öngörülen tazir cezası; ikincisi ise zina suçuna öngörülen hadd cezasıdır. İslâm hukûkçularına göre *ihkâk-ı hak*, (yani mağdurun, suç fâilini şahsen cezalandırması) hukuka uygun kabul edilmemiştir. İşlenen tüm suçları cezalandıracak yegâne merci, devlet adına bağımsız yargı organlarıdır. Bu tür bir yetki, kamu maslahatının celbi ve anarşinin def'i için zorunludur.

İslam hukukunda maddi konusunu ister kişi, ister kamu hakları oluştursun, işlenen bütün suçlara, suçun nitelik ve niceliğine göre çeşitli cezalar öngörülmektedir. İslam hukukçuları ağır tahriki, bazı durumlarda cezayı tamamen düşüren, bazen de azaltan bir sebep olarak kabul etmişlerdir.

Töre cinayetlerinin tümünde özellikle müşâhede edilen “delilin bulunmaması”, “cezanın suçtan sonra infaz edilmesi” ve “cinayetin önceden tasarlanması” gibi hususlar, İslam ceza hukukunun çerçevesini çizdiği ceza adaleti ilkeleri ile uyum arz etmemektedir. Bazı durumlarda asılsız söylentiler ve basit nedenler, töre cinayetlerine sebep olmaktadır. İslam hukukunda söz konusu suçlar için ölüm cezası değil, ta'zir cezaları uygun görülmüştür. Ta'zir ise, infâzı devlete bırakılan ve ölüme sebebiyet vermeyen bir cezâ şeklidir.

Töre cinâyetlerinin çoğu, önceden aile meclisi tarafından organize edilmektedir. İslâm hukûku, böyle bir birimin teşkilini ve aile meclisinin aldığı kararı infaz yetkisini kesinlikle meşrû görmemektedir. Bunların haricinde İslâm'ın suç fiillere öngördüğü cezâi müeyyideler, insan onurunu zedeleyecek türden değildir.

İşkenceyi yasaklayan İslam'ın suçluyu delik deşik etme, traktör altında ezme, bıçakla doğrama ve baltayla parçalama gibi şahsi intikama dayalı yöntemlere hukuken cevaz vermesi düşünülmez. Töre cinâyetlerinin infaz şekilleri, genellikle zikredilen ilkel şekillerde olmaktadır. İslâm hukûku, işlenen fiili meşru görmemekte, fiili cezalandırmakta; ancak suç fâilinin şahsiyetini rencide etmeyi ve Müslümân'ın bedenine yönelik her türlü işkenceyi yasaklamaktadır.

Nâmus cinâyetlerinin daha çok Türkiye, Pakistan, Mısır, Ürdün, Suriye gibi Müslümân ülkelerde gerçekleşmesi, bu cinâyetlerin İslâm tarafından meşru görüldüğü gibi bir önyargıya neden olmaktadır. Oysa kadının cinselliğini, ailenin ve toplumun nâmusunun simgesi kabul eden, ailelerin erkek üyelerini kadını korumakla mükellef tutan ahlâki anlayışlar, İslâm öncesi tüm ataerkil yapılarda mevcuttu. Bu ahlâki anlayışlar, Hristiyan Akdeniz ülkelerinde şimdi bile geçerliliğini korumaktadır. Bu cinâyetlerin asıl sâiki, gelenekçi-feodal yapıdan kendini kurtaramamış toplumsal ve kültürel dokudur. Bu inatçı doku, yanlış geleneğin dar kalıpları dışına çıkamamakta ve çarpık bir modernizasyon süreci yaşamaktadır.

Aslında hiçbir din, kanun veya öğretilerde meşru görülmeyen bu tür cezalandırma yöntemleri için en uygun isimlendirme, töre cinâyetleri olabilir. Birbirini sevip kaçan çiftler arasında dini nikah akdi yapmış olanların bile öldürülmesi, bu tür cinâyetlerin dinden beslenmediğine işaret etmektedir. Bu tür cinâyetlerin meşrûiyetini dinde aramanın zorluğuna rağmen, böyle bir kanıya varmanın mantıksal açıdan iki yorumu söz konusudur: Birincisi, zihinlerde kök salmış olan yanlış dîn telakkisi; ikincisi ise, yıllarca haşır neşir olunan töresel kıvrıntılar ile dînî motifler arasındaki ayırımın yapılamamasıdır.

İslâm hukukuna göre insanın kendi canına da kıyması yasaktır. Kendi hayatına son vermek (intihar), büyük bir günah kabul edilirken, yaşama hakkı mahfuz olan birini keyfi bir kararla öldürmenin dîndeki yerini tespit etmek zor değildir. Kıyametin kopacağı bilinse bile, eldeki fidanı dikmeyi emreden; kısaca hayata, canlılığa ve yaşatmaya son derece önem veren bir dînin, başkasının hayatına korkunç bir şekilde son veren ve toplumun dengesini bozan töre cinâyetlerine cevaz verdiğini düşünmek büyük bir çelişkidir. Savaş gibi acımasızlığın en had safhada olması gereken durumlarda bile, savaş hukukunun öngördüğü insani ilkelere riayeti

şart koşarak çocuklara, yaşlılara, savaşa doğrudan katılmayan kadınlara ve doğaya dokunulmamasını emreden bir dđnin, bu denli akıl almaz bir dđnüşüm geçirdiğini iddia etmek ise, realiteye ve İslam'ın temel ilkelerine uygun düşmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A. KİTAPLAR

- AHMED b. Hanbel, **el-Müsned**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1997.
- AKŞİT, M. Cevat, **İslâm Cezâ Hukûku ve İnsani Esasları**, (Doktora Tezi) y.y., 1975.
- ANKARAVÎ, Muhammed b. Hüseyin, **Fetâvâ Ankaravi**, Matbaatu'l-Amire, Asitane, 1281.
- AZÎMÂBÂDÎ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakki'l-Azim, **Avnu'l-Mabud Şerh-u Sünen-i Ebi Davud**, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1979.
- BÂCÎ, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sad b. Eyyüp b. Varis el-Endülûsi, **el-Münteka Şerhu Muvattai'l-İmam Mâlik**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1983.
- BÂCURÎ, İbrahim, **Haşiyetu'l-Bacuri ala Şerhi İbn Kasım el-Ğazzi**, Matbaatu'l-Meymene, Mısır, 1312.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenü's-Suğra**, Daru'l-Ciyl, Beyrut, 1995.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kanunu**, Bilmen Yay., İstanbul, 1967.
- BUDAK, Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara, 2000.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammad, **Es-Sehah**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Mısır, 1956.
- CİN, Halil, **İslâm ve Osmanlı Hukûkunda Evlenme**, Selçuk Üniversitesi yayınları, Konya, 1988.
- CÜNDÎ Abdülmelik, **el-Mevsuatu'l-Cinaiyye**, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1976.
- DAĞCI, Şamil, **İslâm Cezâ Hukûkunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller**, DİB Yayınları, Ankara, 1996.
- DİMEŞKÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdurrahman, **Rahmet'ul-Ümmet fi İhtilafi'l-Eimme**, el-Matbaatu's-Şerefiyye, Mısır, 1306.
- DİMYATÎ, Seyyid İbnu's-Seyyid Muhammed Şata el-Bekri, **İ'ânetu't-Tâlibîn**, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, 1356.

- EBU ZEHRA, Muhammed, **İslâm Hukukunda Suç ve Ceza**, Kitapevi yay., (Çev. İbrahim Tüfekçi), İstanbul, 1994.
- FARAÇ, Mehmet, **Töre Kıskaçında Kadın**, Güniz Yayınları, İstanbul 2002.
- el-FETAVA'L-HİNDİYYE, Alemgir, Ebu'l-Muzaffer Muhyiddin Muhammed Avrangzib, tarafından Şeyh Nizam başkanlığında bir heyete hazırlanmıştır. Matbaatu'l-Kesteliyye, Mısır, 1282.
- FİRUZÂBÂDÎ, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazi, **el-Mühezzeb fi Fıkhî Mezhebi'l-İmam Şâfiî**, Matbaatu İsa el-Babi'l-Halebi, Mısır, t.y.
- GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, **İhyau Ulumiddin**, Matbaatu'l-Osmaniyye, Mısır, 1933..
- el-ĞEMRAVÎ, Muhammed ez-Zühri, **Envaru'l Mesalik Şerhu Umdeti's-Salik Uddetu'n-Nasik**, İslâmi Kitaplar Matbaası, Midyat, t.y.
- HALEBÎ, İbrahim, **Şerhu Mülteka'l-Ebhur**, Terc. Nedim Yılmaz, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993.
- HISNÎ, Takiyyuddin Ebi Bekr b. Muhammed ed-Dimeşki eş-Şâfiî, **Kifayetu'l-Ahyar fi Halli Ğayeti'l-İhtisar**, y.y., Beyrut, 1991.
- HİLMÎ, Ömer Faruk, **Güneydoğu'da Töre ve Kan Davaları**, Ufuk Gazetesi Yay., No: 1, Şanlıurfa, 2000.
- İBN ABİDİN, Muhammed Emin, **Reddu'l-Muhtar ale'd-Durri'l-Muhtar**, terc. Ahmet Davutoğlu, Şamil yayınevi, İstanbul, 1983.
- İBN FERHUN, İbrahim b. İmam Şemsiddin Ebi Abdilvahhab Muhammed el-Mâlîki, **Tebziratul-Hükkam fi Usûli'l-Ekdiye ve Menahici'l-Ahkâm**, el-Matbaatu'l-Amire, Mısır, 1301.
- İBN HACER, Hafız Ebu'l-Fadl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Askalani, **Fethu'l-Bari**, el-Matbaatu'l-Hayriyye, Mısır, h. 1319.
- İBN KAYYİM el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed, **et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyaseti's-Şer'iyye**, Matbaatu'l-Adab ve'l-Müeyyed, Mısır, 1317.
- İBN KUDÂME, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **el-Muğni**, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine-i Münevvere, t.y.
- İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **Sünen-ü İbn Mâce**, Daru'l-Hadis, Kahire, t.y.
- İBNU'L-MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem el-İfriki el-Mısri, **Lisanu'l-Arab**, Daru Sadır, Beyrut, 1956,
- İBN NÜCEYM, Zeynuddin, **el-Bahru'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, Matbaatu'l-İlmiyye, Mısır, 1311.
- İBN TEYMİYE, Takiyyuddin, **es-Siyasetu's-Şer'iyye fi İslahi'r-Rai ve'r-Raiyye**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Mısır, 1955.
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı, **el-Cevabu's-Sedid fi Beyani't-Tevhid**, Ali Şükri Matbaası, Ankara 1341.

- KARAFİ, Şihabuddin Ahmed b. İdris, **ez-Zahire**, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.
- KARAMAN, Hayrettin, **Mukayeseli İslâm Hukûku**, İrfan yayınevi, İstanbul, 1975.
- KESKİN, Yusuf Ziya, **Recm Cezâsı**, Beyan yay., İstanbul, 2001.
- MALUF, Luis, **el-Müncid**, el-Matbaatu'l-Katolikiyye, Beyrut, 1949.
- MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999.
- MÂVERDİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, **el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhi'l-İmâm eş-Şafii**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- M.AKİF Aydın, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfi yay., İstanbul, 1985.
- el-MEVSUATU'L-FIKHİYYE**, Vizâretu'l-Evkaf ve'ş-Şuûni'l-İslâmî, Kuveyt, 1993.
- MEYDANI, Abdülğani el-Ğanîmi, **el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab**, Matbaatu Mustafa el-Babi, Mısır, 1944.
- MOLLA HÜSREV, Muhammed b. Feramuz, **ed-Dureru'l-Hükkam fi Şerhi'l-Ahkam**, Matbaatu Ahmed Kamil, Daru's-Saade, 1330.
- MÜNAVİ, Muhammed Abdurrauf, **Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir min Ahadisî'l-Beşiri'n-Nezir**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- NECİP Ali, (Denizli Mebusu), **Kadın Hukûku**, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931.
- NESÂİ, Hafız Ebu Abdurrahman b. Şuayp, **Sünenu'n-Nesâi**, Matbaatu Mustafa el-Babi, Mısır, 1964.
- NEVÂVİ, Abdulhalık, **et-Tesriu'l-Cinai fi'ş-Şeriatî'l-İslami ve'l-Kanuni'l-Vad'i**, Daru's-Sekafet, Beyrut, 1974.
- REMLİ, Şemsüddin Muhammed Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şehabeddin, **Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhac**, Matbaatu'l-Mustafa el-Babi, Kahire, 1938.
- SERDAROĞLU, Servet, **Aile Çevresi Kadın-Erkek İlişkileri**, Redhouse Yay., y.y., 1972.
- ŞAFAK, Ali, **Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku**, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi yayınları, Erzurum, 1977.
- ŞÂFİİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris, **el-Ümm**, Matbaatu'l-Kübra'l-Emiriyye, Bulak, 1322.
- ŞAHİNKAYA, Rezan, **Aile İlişkileri**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1981.
- ŞİRBİNİ, Şemsuddin, Muhammed b. El-Hatip, **Muğni'l-Muhtac İle Marifeti Meani Elfazi'l-Minhac**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005.
- ŞURNBULALÎ, Hasan b. Ammar b. Ali el-Vefai, **Ğünyetu Zevi'l-Ahkam fi**

Bügyeti Dureri'l-Ahkam, Matbaatu Ahmed Kamil, Daru's-Saade, 1330.
(Molla Hüsrev'in *ed-Dureru 'l-Hükkam fi Şerhi 'l-Ahkam* adlı eserin
hamişinde).

- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sahihu't-Tirmizi**, el-Matbaatu'l-Mısriyye,
Mısır, 1931.
- TOP, Nahit, **Akraba Evlilikleri**, Engin Ofset, y.y., 1986.
- UDEH, Abdulkadir, **et-Teşriu'l-Cinaiyyu'l-İslami**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut,
t.y.
- UYSAL, Asım, **İzahlı Kadın İmihali Ansiklopedisi**, Uysal Kitapevi, Konya, 1986
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, Talim ve Terbiye Dairesi Yay., İst., 1969
- YILDIRIM, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık yay., İst 2004.
- ZERKA, Mustafa, **Fetâva**, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 1999.
- ZEYDÂN, Abdülkerim, **el-Kisâs ve'd-Diyât fi'ş-Şerâti'l-İslâmiyye**, Müessesetü'r-
Risâle, Beyrut 1418.
- ZUHAYLİ, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Daru'l-Fikir, Dımeşk, 1989.

B. MAKALE, TEZ VE SÜRELİ YAYINLAR

- AKSOY, Mustafa, **“Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının
Sosyolojik Tahlili”**, (*Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale),
AAK Yayınları, Ankara 1990.
- ADAK, Abdurrahman, **Halifede Aranan Şartlar**, (D. Ü. Sos. Bil. Enst.Yüksek
Lisans Tezi), Diyarbakır 2001.
- AVCI, Mustafa, **Töre Cinâyetleri Açısından Sosyal-Hukûki Düzenlemelerin
Evrimi**, Ekev Akademi Dergisi, Sy: 22 (Kış 2005).
- CANAN, İbrahim, **“Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber”**, (*Kültürel
Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları,
Ankara, 1990.
- ÇİHAN, Ahmet, **“Töre ve Nâmus Cinâyetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve
Toplumdaki İzdüşümü: Dicle Üniversitesi ve Diyarbakır Örnekleri”**,
(*Sosyolojik ve Hukûksal Boyutlarıyla Töre ve Nâmus Cinâyetleri
Uluslararası Sempozyumu* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Akader,
Diyarbakır 2003.
- ÇAĞATAY, Tahir, **“İçtima-i Nizam-Kadın-Cemiyet”**, (*Temel Kavramlar Yapı ve
Tarihi Süreç* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara 1990.
- Evli Çiftler Arası Münasebetlerin Bazı Tezahürleri Etrafında**, (*Evlilik
Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990

- ERDENTUĞ, Nermin, “**Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Törenleri III**, (*Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- ERDOĞAN, Mehmet, **Fıkıh ve Hukûk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İst., 1998
- ERKAN, Rüstem-Bozgöz, Faruk, “**Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dînsel ve Kültürel Boyutları: Diyarbakır Örneği**”, *Ekev Akademi Dergisi*, Sy: 18, K1ş-2004.
- GÖKÇE, Birsen, “**Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım**”, (*Evlilik Kurumu ve İlişkileri* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- HATEMİ, Hüseyin, “**Hukûka Aykırı Törenin Hukûktaki Sonuçları**”, (*Sosyolojik ve Hukûksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinâyetleri Uluslararası Sempozyumu* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Akader, Diyarbakır, 2003.
- HÖKELEKLİ, Hayati, “**İrz**”, *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 133.
- KA-MER, Suçlu kim, “**Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Namus Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler ile Mücadele Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi**”, 2005 Raporu
- KARDAM, Filiz, “**Töre Cinâyetleri Üzerine Bazı Düşünceler**”, (*Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Ankara, 1999.
- MERİÇ, Ümid, **İslâm’da Aile**, (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- NİRÜN, Nihat, **Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- ORTAYLI, İlber, “**Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerinde Bazı Gözlemler**”, (*Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- ÖKE, Mîm Kemal, “**Avrupa’da ve Amerika’da Aile Kurumu ve Devlet Koruyuculuğu**”, (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- ÖZDEMİR, Rıfat, (**I. Aile Şurası**) başlıklı kitaptaki konuşması, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu*, Ankara, 1990.
- SARIHAN, Şenal, “**Nâmus Cinâyetlerinde Avukatların Sorumluluğu**”, (*Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Ankara, 1999.
- SIR, Aytekin, **Töre ve Namus Cinayetlerinin Ardında Yatan Psiko-Sosyal Sebepler**, (*Sosyolojik ve Hukûksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Akader, Diyarbakır, 2003.

-Töre cinayetleriyle ilgili 430 kişi üzerine yaptığı anketi

- SOYASLAN, Doğan, “**Töre Cinayetlerinin Önlenmesi**”, (*Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinayetleri Panel Bildirileri* başlığıyla yayımlanan kitapta makale), Ankara 1999.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara, 2000.
- TEZCAN, Mahmut, “**Ülkemizde Aile İçi Töre Ya da Namus Cinâyetleri**”, (*T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Töre Cinâyetleri Panel Bildirileri* başlığıyla yayımlanan kitapta makale, Ankara, 1999.
- VERGİN, Nur, “**Toplumsal Değişme Ve Türkiye’de Aile**”, (*Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları, Ankara, 1990.
- YASA, İbrahim, “**Taygeldi Ailesi**”, (*Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* başlıklı kitapta makale), AAK Yayınları , Ankara, 1990.
- YILDIZ, M. Cengiz, “**İntihar Bir Töre Cinayeti mi**”, (*Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu* başlığıyla yayımlanan kitapta makale, Akader, Diyarbakır, 2003.
- YİRMİBEŞOĞLU, Vildan, **Doğu ve Güneydoğuda 560 Aile Üzerine Yapılan Anket.**
- I.AİLE ŞURASI**, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu*, Ankara 1990.
- 20 Eylül 2000 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Diyarbakır Cumhuriyet Bürosu.
- www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/609.pdf.
- www.ntvmsnbc.com/news/363095.asp

ÖZET

Bu çalışma, bir giriş ile iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, sınırlandırılması, amacı ve kaynaklarından bahsedilmiştir. Çalışmanın birinci bölümü dört kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda töre, örf, âdet kavramları; ikinci kısımda hukuksal ve sosyolojik olarak töre; üçüncü kısımda törenin unsurları; dördüncü kısım da ise törede kadınla ilgili öğeler ve bunların İslam hukukuyla ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü ise üç kısma ayrılmıştır. Bu bölümün birinci kısmında töre cinayetleri, sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. İkinci kısımda suçun çeşitleri, ta'zir cezası ve zinâ üzerinde durularak bu hususların İslam hukûkündaki yeri ve töre cinâyetlerine sebebiyet veren suçlarla ilişkisi tespit edilmiştir. Üçüncü kısımda ise töre cinayetlerinde cezayı düşüren sebepler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Klasik fıkıh kitaplarında töre cinâyetleri adı altında herhangi bir başlık mevcut değildir. Ancak konuyla ilgili bir takım bilgiler bulunmaktadır. Günümüzde tanık olunan töre cinâyetlerinin İslam hukûkunda herhangi bir dayanağı yoktur. Bu cinâyetler, töre cinayetleri adlandırılmasından da anlaşılacağı gibi temelini yöresel ve töresel olgulardan almaktadır.

ABSTRACT

This study consists of an introduction and two chapters. In the introduction the significance of the subject, its definition, purpose and resources are discussed. The first chapter of the study is divided into four sections. In the first section concepts of custom, common usage, practices; in the second section legal and sociological aspects of custom; in the third section elements of custom; in the fourth section elements related to women and their relationship with the Islamic law are the focus points.

The second chapter of the study is divided into three sections. In the first section of this chapter sociological aspects of custom and honour killings are evaluated. In the second section the crime types, penalties for sexual harassment (ta'zir) and adultery (zina) are studied, and the place of these concepts in the Islamic and their relationship with the crimes that lead to custom and honour killings are determined. Whereas in the third section the reasons for penalty deduction in custom and honour killings are given in detail.

There are no chapters found in the classic law books under the title custom and honour killings. However, some information can be found on this topic. There is no basis in the Islamic law for custom and honour killings which take place in our age. These murders, as it referred from its name derives from local and traditional facts.